

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TOPLUMSAL VE
SİYASAL HAYATTA KADIN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
CANAN TATLI**

**Tez Danışmanı: Doç.Dr. İŞİL ÇAKAN
DÜZELTİLMİŞ TEZ**

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
İstanbul 2008**

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2901010010 numaralı Canan TATLI' nın hazırladığı **Demokrat Parti Döneminde Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın** konulu **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca 30/10/2008 günü saat 13:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezininne* **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA

Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum " Demokrat Parti Döneminde Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın " adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/10/2008

Canan TATLI

DÜZELTMELER

- 1- Giriş bölümüne Yahya Ayüz'ün "Türk Eğitim Tarihi" adlı kitabından eklemeler yapıldı.
- 2- 1.Bölüm 1.1 "Demokrat Partinin Kuruluşu ve Toplumsal ve Siyasal Hayatla İlgili Düşünce Yapısı" alt başlıklı metinde Cem Eroğul'un "Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi" adlı kitabından eklemeler yapıldı.
- 3- 1.Bölüm 1.1 İsmail Arar'ın Hükümet Programları (1920-1965) adlı kitabından eklemeler yapıldı.
- 4- 1.Bölüm sayfa 35-36 Yahya Akyüz'ün "Türk Eğitim Tarihi" adlı kitabında Köy Enstitüleri ile ilgili bilgi aktarıldı.
- 5- 1.Bölüm Haydar Tunçkanat'ın "27 Mayıs 1960 Devrimi" adlı kitabından alınan bölüm çıkartıldı.
- 6- 1.Bölüm "Demokrat Partinin Kongrelerinde Kadına Bakış" alt başlıklı bölüme Vatan Gazetesi'nin 12 Mart 1951 tarihli haberi aynen aktarıldı.
- 7- 2.Bölüm Başlığa "Kadın Gazetesinin Gözünden" ifadesi eklendi.
- 8- 2.Bölümde "Diğer Faaliyetler" adlı alt başlık değiştirildi. Yerine "Dünya Kadın Hukukçular Kongresi" ve "Gezici Köy Kadınları Kursu" adlarıyla alt başlıklar açıldı.
- 9- 3.Bölümde "Kadın Kuruluşlarının Tepkileri" adlı alt başlık "Kadın Kuruluşlarının Talepleri ve Eleştirileri" olarak düzeltildi."Diğer Kurumların Tepkileri" adlı alt başlık kaldırılarak metin devam ettirildi.
- 10- 1.4 "Demokrat Parti Döneminde Kadın Milletvekillerinin Faaliyet ve Söylemleri" adlı bölüme 1950-60 arası Meclis Tutanakları taranarak dönemin Kadın Milletvekillerinin konuşmaları eklendi.
- 11- 2.1 "Türk Kadınlar Birliği" adlı bölümde Kadınlar Birliğinin Tarihi ile ilgili bilgi aktarıldı. Kaynak olarak Yaprak Zihnioglu'nun "Kadınsız İnkılap" ve Leyla Kaplan'ın "Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını" adlı kitaplarından faydalanıldı. Kadınlar Halk Fırkasının Kuruluşu ve Tarihi ile ilgili eklemeler yapıldı.
- 12- 2.1 Türk Kadınlar Birliği adlı bölümde Birliğin Kongrelerinde yaşanan gerginlikler Kadın Gazetesinin ilgili tarihleri taranarak eklendi.
- 13- 2.1 "Türk Kadınlar Birliği" adlı bölüme Milletler Arası Kadınlar Birliği Kongresinin Tarihi ve Kıbrıs'a düzenlenen gezinin tarihi eklendi.
- 14- 2.1 "Türk Kadınlar Birliği" adlı bölüme "Asistan Sosyal Kursu'nun" içeriği hakkında bilgi aktarıldı.
- 15- Metinde geçen "Mustafa Kemal" ifadesinin hepsi "Atatürk" olarak değiştirildi.
- 16- Sonuç bölümüne eklemeler yapıldı. Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetlerine yer verildi.
- 17- Metin içerisinde ve dip notlarda yer alan yazım hataları düzeltildi.

ÖZET

Tezimin konusu “Demokrat Parti Döneminde Toplumsal Ve Siyasal Hayatta Kadın” olarak belirlenmiştir. Tarihe bakıldığında kadının toplumsal ve siyasal hayatta olması gereken yerde olmadığını ve bunun için hemen her dönemde öncü kadınlar liderliğinde mücadele edildiğini görmekteyiz. Ülkemizde de bu sorunun yıllar boyunca yaşandığını ve günümüzde dahi güncelliğini koruduğu görülür.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle tüm dünyada başlayan yeni süreç Türkiye'de de yeni sarsıntılar yaşanmasına neden olmuştu. Değişmeler uluslararası ilişkilerde devlet düzeyinde olduğu gibi, ülke içinde çeşitli alanlarda kendini göstermişti. 1945'te ülkemiz çok partili düzene geçmiş, birçok siyasal parti kurulmuş, bunlardan Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 seçimlerinde elde ettiği başarı ile hükümeti kurma hakkını elde etmişti.

Türkiye daha bu tarihten 27 yıl önce bağımsızlık savaşını bitirerek kabuk değiştirmiş ve Cumhuriyet idaresini kurmuştu. Laiklik yeni sistemin temel taşı oluşturmuştu.

Osmanlı'dan Cumhuriyete kadının toplumsal – siyasal bir mücadele süreci içinde olmasına rağmen, kadınlara en büyük armağanın Atatürk döneminde Cumhuriyet idaresi tarafından verildiği inkar edilemez bir gerçektir. Gerek eğitim alanında gerekse hukuksal ve siyasal hayatta gerçekleştirilen reformlarla Türk kadını, toplumda hak etmiş olduğu yere kavuşmuş oldu. Gerçekleştirilen bu büyük devrimle ülkenin her köşesindeki kadının aynı düzeyde etkilenip elde edilen hakları derhal hayata geçirmesi tabii ki beklenemezdi. Fakat aydınlanan Türk kadını Atatürk'ün çizmiş olduğu bu yolda ilerlemeyi ve inkılapları muhafaza etmeyi kendine bir görev edinmişti ve bu aydınlanma süreci devam etmeliydi.

Tezimin birinci bölümünde Demokrat Parti'nin kuruluşu, toplumsal ve siyasal hayatla ilgili düşünce yapısı işlenmiş, bu yapı içerisinde Demokrat Parti'nin kadına bakışı yansıtılmaya çalışılmıştır.

DP hükümetleri döneminde, kadınlar laiklik mücadelesi içinde toplumsal ve siyasal hayata katılma mücadelesi vermiştir. Bu mücadeleyi veren kadınların eğitilmiş ve kentli kadınlar olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana 80 yıl gibi bir zaman geçmesine rağmen, toplumun yarısını oluşturan kadınların özellikle kırsal hayattaki kadınların bulunması gereken yerde olmadığı görülecektir. Fakat bu söylem de kentli kadının bulunması gereken yerde olduğu anlamını içermemektedir.

DP'nin iktidarda olduğu dönemde Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen kadın devriminde bir gerilemenin söz konusu olduğu basında sıkça yer almıştır. Özellikle DP kongrelerinde kadını toplumsal hayattan koparıcı ve çağdışı taleplerin dile getirildiğini görülmüştür.

Tezimin ikinci bölümünü bu dönem içerisinde faaliyet gösteren kadın örgütlenmeleri oluşturmaktadır. Tarihe dönüp baktığımızda İstiklal Savaşı'nın fedakar, öncü kadınlarının Cumhuriyet döneminde mücadeleyi devam ettirdiği ve sonrasında da kadınlar ve sorunlarının çözümü için çeşitli dernekler ve basın yoluyla mücadele verdiklerini görülmektedir.

Tezimin üçüncü bölümünü Demokrat Parti hükümetlerinin kadın politikasına karşı gösterilen tepkiler ve basında yer alan tartışmalar oluşturmaktadır.

ABSTRACT

The subject matter of our thesis is “Woman’s Position in Social and Political Life during Democratic Party Era” In history, woman’s position in social and political life is not in the way it should be, and therefore in almost every era, there was a struggle with the leadership of pioneering women. In our country this problem has been lived for years and today it is still up to date.

At the end of the World War II a new process had begun in all over the world, and this new situation had caused trembling in Turkey. Changes occurred in international relationships at governmental level but also it showed up in various areas in side the county.

In 1945, we had shifted multiparty system, a lot of new parties had been established, among them Democrat Party had won the right to institute the government with their success in elections of 1950 May 14.

Turkey had established Republican government 27 years earlier from that they, when they won the war of independence.

Although, women were in a process of social and political struggle from Ottoman Empire to Republic, it is undeniable that the biggest gift to women was given by Republican Government during Atatürk era. With the reforms made in both forensic and political life, Turkish woman had won the place that they deserve in social and political life. Of course it was not expected that every women at every corner of the country was affected at the same level from that big revolution and begun to implement the rights they just had at once.

However, enlightened Turkish women had adopted the mission for moving along the path, which Atatürk depicted, and protecting the reformations; and this enlightenment process had to progress.

In the first chapter of our thesis, we examined the establishment of Democrat Party and the mentality in social and political life. Within this structure, we tried to reflect Democrat Party's point of view about women.

At DP governments' period, women had struggled for attending social and political life within the struggle of secularism. We observe that, women in this struggle was educated and city folk. Although it has been 80 years since Republic was established, it is observed that women, who make the half of the population, are still not in the position they should be, especially in rural areas. But this expression does not mean that city folk women are in the position they should be.

During DP government's period, there had been a regression in the women rights reforms made in Republic era, this situation had came up on press frequently.

Especially in DP congresses, claims for detaching women from social life and some anachronistic captions were spoken.

The second chapter of our thesis includes the women association displaying activities in that period. When we go back and examine history, we see that, the altruistic and pioneering women of independence war keep up the struggle during Republic period and after that they keep up the struggle with various associations and press to create solutions for women's problems.

Third chapter of our thesis conveys the reactions and debates on press against Democrat Party governments' politics about women.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ÖNSÖZ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	17
I. BÖLÜM	30
DEMOKRAT PARTİNİN KADINA BAKIŞI	30
1.1 Demokrat Parti'nin Kuruluşu Ve Toplumsal Siyasal Hayatla İlgili Düşünce Yapısı.....	30
1.2 Demokrat Parti'nin Kongrelerinde Kadına Bakış.....	52
1.3 Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Kadın Milletvekilleri.....	56
1.4 Demokrat Parti Döneminde Kadın Milletvekillerinin Faaliyet Ve Söylemleri	65
II. BÖLÜM	84
KADIN GAZETESİNİN GÖZÜNDEN 1950- 1960 DÖNEMİNİN KADIN ÖRGÜTLENMELERİ VE BASINDA YER ALANALİYETLERİ	84
2.1 Türk Kadınlar Birliği.....	84
2.2 Kadın Haklarını Koruma Derneği.....	106
2.3 Üniversiteli Kadınlar Derneği.....	107
2.4 Yardım Sevenler Derneği.....	108
2.5 Türk Kadınlar Konseyi.....	113
2.6 Dünya Kadın Hukukçular Kongresi.....	114
III. BÖLÜM	117
DP'NİN 1950- 1960 YILARI ARASINDA İZLENEN KADIN POLİTİKASINA GÖSTERİLEN TEPKİLER	117
3.1 CHP'nin Kadın Politikası ve DP. Döneminde Gösterdiği Tepkiler.....	117
3.2 Kadın Kuruluşlarının Talepleri ve Eleştirileri	122
3.3 Basındaki Tartışmalar.....	129
.....	145

ÖNSÖZ

“Demokrat Parti Döneminde Toplumsal Ve Siyasal Hayatta Kadın” başlıklı konuyu araştırma konusu olarak seçtim. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllar çok partili rejimin başlangıç yılları olduğu için özellikle kadın ve laiklik konusunda özel bir önem taşımaktadır.

Tezimizin yazılması için seçmiş olduğumuz kaynakların başında kadının toplumsal ve siyasal mücadelesini kendisine misyon edinmiş kadınların yayınladığı “Kadın Gazetesi” gelmektedir. DP hükümetinin kadın ve laiklik konusundaki politikasını gündeme taşıyan ve eleştiren dönemin gazetelerinden “Ulus Gazetesi” de faydalanılan kaynaklardan biri olmuştur.

Tezimin hazırlanmasında İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nden faydalandım. Tezimizin yazılmasında İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü tarafından belirlenen Tez Yazım Klavuzu esas alınmıştır.

Danışman hocam Doç Dr. Işıl Çakan'ın tezimizin yazılmasında göstermiş olduğu yöntemlerle ve kaynak seçimindeki rehberliği ile dönemi ve konuyu netleştirebilmiş oldum. Çalışmam süresince her türlü desteği ve bilgisiyle beni yönlendiren ve yardımcı olan değerli hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Yine çalışmam süresince bana destek olan anneme, eşime ve kendisi ile ilgilenebileceğim saatleri benimle paylaşan canım kızım Doğa'ya ve tezimizin bitiş dönemine yetişen minik kızım Duru'ya her türlü anlayışları için teşekkür ederim.

KISALTMALAR

CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	:Cumhuriyetçi Millet Partisi
c.	:Cilt
DP	:Demokrat Parti
F.A.O.	:Food and Agriculture Organization
KEE	:Kanun-u Esasi Encümeni
KHF	:Kadınlar Halk Fırkası
MKP	:Milli Kalkınma Partisi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKB	:Türk Kadınlar Birliği
U.N.O.	:United Nations Organization
UNESCO	:United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

GİRİŞ

Dünya nüfusunun ortalama olarak yarısını oluşturan kadın nüfusu, zaman zaman bu ortalamanın üzerine çıkmış olsa bile, toplumsal ve siyasal haklar bakımından sosyal statüsünde en çok değişikliğe maruz kalıp, geri planda kalan ve problemler yaşayan nüfus kesimini oluşturmuştur. Kadının toplumsal rolü sadece doğurganlık ve çocuk bakımı ile sınırlandırılmıştır.

Eski Türk toplumunun sosyal yapısında kadının saygın bir yeri vardı. Kısmen de olsa hürriyetlerine ve haklarına sahip olan kadınlar, İslamiyet'in kabulünden sonra, Türklerin ümmet anlayışı etrafında toplanmaları ve şeriat hükümlerinin etkisi ile toplumsal anlamda statü kaybetmeye başladılar.¹

Osmanlı'da toplum, kişiler ve devlet yüzyıllar boyunca dine dayalı hukuk ve geleneklerle yönetilmiştir. Osmanlı hukuk düzeninde İslam kurallarıyla yönetilen toplumun kadın kesiminde tutucu ve baskıcı bir yaklaşım hakimdi. Ataerkil aile yapısının hakim olduğu toplum düzeninde aile erkek otoritesine dayalı olup, babadan oğla soy devam etmekteydi. Bu anlayışla, kadın öncelikle baba, erkek kardeş, koca, erkek evlat daha sonra tüm akraba ve mahallenin gözetim ve denetimi altındaydı.

İslami ideolojinin kadının toplumsal yaşamdaki yeriyile ilgili görüşleri ve tutumlarını İskipli'li Mehmet Atıf'ın "Tesettür-ü Şer'i" adlı kitabı açıklıkla ortaya koymuştur. Kadın yüzünün tamamını kapatmalı, kalın kumaştan bol olarak dikilen giysiyi giymeliydi. Aksi taktirde diğer dinlerin kadınlarının seviyesine inmiş ve kendi inancını yadsımış olurdu. Yine Tesettür-ü Şer'i yazarı, örtülü kadınların görüşebilecekleri erkekleri 13 kategoriye ayırmıştı. Bunlar: "Kocalar, babalar, kayın babalar, oğullar, damatlar, kardeşler, kardeş ve kız kardeş çocukları, amca ve dayılar, köleler, ergin olmayan çocuklar ve tensel istekleri olmayan yaşlılardı". Kadın çarşıya pazara dahi çıkmamalıydı, eve hapsolmuş bir hayat yaşamalıydı.²

¹ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, "Türk İnkılap Tarihi", 8.bs, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 256.

² Bernard Caporal, "Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919- 1970)", Aix-en-Provence Üniversitesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982, s. 640- 641.

Şeriat düzeninde kadının aile ve toplum içindeki yeri Kuran'ın belirli sure ve ayetleriyle şekillenmiştir. Mecelle hükümleri ve Şeriat kadın özgürlüğüne, kadının kendini ifade etmesine karşıydı. Bu kanunlara göre erkeğin yarısı olarak kabul edilen kadın erkeklere nazaran yarıdan az miras hakkına sahipti. Mahkemelerde tanıklığı sayıları ancak iki olunca kabul edilmişti, hatta iki erkek tanıkla yapılacak işlemlerde dört kadın tanık bile yeterli olmamıştı. İki kadının bir erkek yerine sayılmasının sebebi ise kadınların unutkanlığı olarak gösteriliyor ve bu konudaki noksanlık şahitliğe bir kadının daha eklenmesiyle çözümleniyordu.³

Kadının ve çocuğunun toplumda lanetlenmiş olarak kabul edilmesini sağlayan "lian" denilen uygulama ve yine zina yapan kadının taşlanarak öldürülmesini kabul eden bir düzen hakimdi.⁴

Türk kadınının medeni kanundan ve siyasi haklarının tanınmasını sağlayan anayasa ve diğer kanunlardan önceki durumuna göz atacak olursak, öncelikle nikah esnasında damat kendi rızasını kendi açıklarken gelin orada bulunmaz kadının rızası başka bir erkek tarafından vekili sıfatıyla açıklanırdı. Evliliğin tarifinde kadın ve erkek şahsiyet ve haklar bakımından eşit olarak bir araya gelen bir aile birliği olarak kabul edilmemekte ve evlilik, "kadının kadınlığından erkeğin istifadesi" olarak tanımlanmaktadır.

Erkeğin birden fazla sayıda hatta dört kadınla birden evliliği Allahın emri olarak kabul edilmekteydi. Güya şeri hukuk çok evliliğe izin verdiği için, dört eş ve haremde sayısız cariye bulundurulabilirdi. Aynı zamanda İslamın halifesi olan hükümdarların bu kadınlardan birisiyle beraber olması padişahın iltifatı olarak değerlendiriliyor ve o kadına bir anlam ve değer yüklüyordu. Zamanın kültürel ve sosyal anlayışı içinde kadınlar hareme, ailelerinin veya kendilerinin isteği ile veya hükümdarın beğenisiyle, satın alma gibi yöntemlerle getiriliyordu. Padişahların bu kadınlardan toplam ne kadar çocukları olduğu bilinmiyordu. Ancak "kadın efendi" olanların doğurdukları çocukların kaydı tutulmaya çalışılıyordu. Örneğin, Abdülmecit'in 36 çocuğu vardı. II. Abdülhamit'in ise 12 kadından sekizi erkek, on yedi çocuğu vardı. Bunlardan dördü olgunluk çağına gelmeden ölmüşlerdi.⁵

³ Beria Onger, **Kadınların Kurtuluşu**, Fahir Onger Yayınları, İstanbul 1967, s. 15.

⁴ Aysel Çelikel, "**Atatürk ve Kadın Hakları**", T.C. İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı C.4,1989, s. 32- 33.

⁵ Nahid Sırrı Örik, **Abdülhamit'in Haremi**, Arba Yayınları, İstanbul,1989, s.10.

Şeriat kanunlarına göre boşanma hakkı yalnızca erkeğin ağzından çıkacak tek bir söze bakarken, kadının bu konuda tek bir söz söyleme hakkı yoktu. Eski hukuk düzenine göre aslında kadınında boşanmada söz sahibi olabilmesi için “tefvizi talak” diye bir hüküm olmasına rağmen bu değil kadınlara erkeklere bile öğretilmezmiş. Yalnızca padişah kızlarının evlenmesine böyle bir şart konuluyordu ki bu şekilde padişah kızları istediklerinde boşanma hakkını elde edebiliyordu.⁶

Eski devir Türk kadınının kamu haklarından yoksun oluşunun nedeni yine kadınlarının düşünce ve eylem açısından akıllarının noksan oluşu olarak gösteriliyordu. Mecelleyi şerh eden eski hukukçulardan Ali Haydar Efendi bu konudaki yazısında “kadınların akli bilmeleke ve akli bilfiilleri noksan bulunduğu cihetle onlar vali ve emir olamazlar” demiştir.⁷ [İslami kuralların geçerli olduğu hukuk düzeninde kadının toplumsal ve siyasal hayattaki yeri sosyal adalet ve insan hakları ile bağdaşacak düzeyde olmadığı görülmektedir].

İlerleyen dünyada ülke yönetiminde şeriat kanunları yeterli olmaması sonucu,1839 yılında Tanzimat’ın ilan edilmesiyle şeri hükümlere uymayan kanunlar kabul edilmiştir.

1859 yılında İstanbul’da Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi (Sultanahmet Kız Rüşdiyesi) açıldı. Açılan bu ilk kız rüşdiyesinden önce kızlar için sıbyan mektebinden başka bir örgün eğitim kurumu bulunmamaktadır. 1859’lardan önce ancak bazı varlıklı ailelerin kızları özel hocalarla eğitim alabiliyorlardı. Bunun dışında Osmanlı’da kızların eğitimi oldukça ihmal edilmiş bir konudur. 1859 Marifi Umumiye Nizamnamesi’yle kızların eğitiminde iyileştirmeye yönelik çalışmalar olduğu görülür. İlköğretim mecburi tutulur, mecburiyete uymayan ana ve babaların cezalandırılacağı duyurulur. Bir yerde iki sıbyan okulu varsa bunlardan birisi kızlar için ayrılır, sıbyan okulunun olmadığı yerlerde yapıncaya kadar kız öğrenciler erkek öğrencilerle karışık oturmamak kaydıyla gidebileceklerdir. Ayrıca kız sıbyan okullarının hoca ve dikiş ustaları mutlaka kadın olacak, eğer yoksa yaşlı ve iyi ahlaklı adamlardan hoca tayin edilecektir. Kız rüşdiyeleri ve sıbyan okullarına bayan

⁶ Beria Onger, **Kadınlarm Kurtuluşu**, s. 13 -14.

⁷ A.e. , s. 15.

öğretmenlerin atanma zorunluluğu daha çok sayıda kızın okumasına katkıda bulunmuştur.⁸

Batılılaşma hareketleri neticesinde bilinçlenen kadın artık basında yer almaktadır. 1869'da "İleri" adlı bir kadın dergisi ayrıca 1895'te Fatma Aliye "Kadınlara Mahsus Gazete"de kadın haklarını savunan yazılar yazmıştır. Ancak yazılar yenilikçi olmaktan çok gelenekselliği savunur.⁹

1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiş, mutlakiyet yönetiminden meşrutiyet yönetimine geçilmesiyle ülkede esen özgürlük havasında pek çok fikir akımları gelişmiş, pek çok dergiler çıkarılmıştır. Basında kadının ve kadınla ilgili haberlerin ve dergilerin yer almasıyla kadın hakları ve feminizm toplumun gündemine gelmiştir.

Halide Edip, Nezihe Muhittin ve Emine Semiye gibi güçlü şahsiyetler topluma öncülük etmişlerdir. Kadınlar artık modernitenin gerektirdiği gibi toplumda hür ve saygın bir yer edinmek, kamusal haklarını elde ederek toplumda hür bir vatandaş olarak yer almak istiyorlardı. Bu taleplerle beraber kadın hukuku ve tam eşitlik kavramları II. Meşrutiyet döneminin ideolojik ortamında gündemi oluşturmuştur.¹⁰

İslâmcılık, Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık başta olmak üzere dönemin belli başlı fikir akımları programlarında mutlaka "kadın" meselesine yer verirler. Çözüm önerileri ve programlar az ya da çok farklılık gösterse de ortada "kadına dair" bir problem ve "kadının durumunun iyileştirilmesi" gibi bir gereklilik olduğu Meşrutiyet aydını tarafından tartışmasız olarak kabul görmektedir. İyileştirme çarelerinin eğitimle iç içe durduğunun fark edilmesi (hem kadının hem erkeğin eğitimiyle) neticesinde, Meşrutiyet döneminde kadının eğitim seviyesinde önceki yıllara göre nisbî de olsa bir iyileşme fark edilir. Kadın mecmualarının sayısı gibi eli kalem tutan kadın sayısında da ani bir artış fark edilir.¹¹

1912- 1913 yıllarında Balkan Savaşlarında uğranılan yenilginin nedenleri sorgulanmış, Bulgar halkının ve yönetiminin eğitime verdiği öneme karşılık Türk toplumunun eğitimsizliği başlıca nedenler arasında sayılmıştır. Bu savaşlardan sonra her ne kadar toplumda "çökmekte olan Devleti eğitim

⁸ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, 8. bs. ,İstanbul, Alfa Yayınları,2001, s.150 -166.

⁹ Birsen Gökçe,**Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, 2.bs. , Ankara, Savaş Yayınevi, 2004, s.208.

¹⁰ Yaprak Zihnioglu, "Kadın İnkılabı",**Tarih ve Toplum**, C.:35, Sayı: 207, (Mart 2001), s.27.

¹¹ Nazan Bekiroğlu, **Osmanlı'da Kadın Şairler**, ebrar.wordpress.com,-03- 24-2007.

ve öğretmenler kurtaracaktır” diye genel bir kanı oluşsa da bu amaçtan öteye gidememiştir. Balkan felaketlerinin bir diğer sonucu da taassubun az da olsa azalması olmuştur. Böylece daha cesurca ve etkili çalışmalar yapılabildiği. İlk defa kızlar için yüksek öğretim kurumu kurulmuştur.1915 yılında kızlar için İnas Darülfünunu açılmıştır.¹² Devrin ünlü kadın yazarlarından Emine Semiye Hanım’ın kız okullarının açılmasında büyük katkıları olmuş hatta bu okullarda öğretmenlik te yapmıştır. ¹³

Bu dönemde İstanbul gazetelerinde kadın yazarlar makaleler yayınlamaya başladılar. Halide Edip, Hüseyin Cahit’in yayımladığı ve Rıza Tevfik’in başyazarlığını yaptığı Tanin Gazetesi’nde yazılar yazmaya başlar. İlk yazılarından birinin adı “*Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder*” başlığını taşımaktadır. Bu yazıdan da anlaşıldığı gibi Halide Edip çocuk yetiştiren, eğiten kadının toplum içinde olması gerektiği yerden bahseder. Yeni rejimin de özellikle kadın hususundaki tavrı tepki yaratmaktadır. Bu konularda yazı yazan Halide Edip adeta gericilerin hedefi haline gelmiştir. Zaman zaman imzasız şiddetli eleştiri mektupları hatta tehditler almaktadır. Halide Edip yazı faaliyetlerini gittikçe artırır ve aynı zamanda ziyaret aracılığıyla kadınlarla iletişim kurarak, onların dertlerini dinlemek suretiyle toplumda kadın hayatının rolü ve sıkıntıları konusunda daha geniş bir görüşe sahip olur. Tanin’in yanı sıra Mehasin, Musavver, Muhit, Resimli Kitap’ta da yazar, konuları daha çok fikri, edebi, sosyal meseleler olup politikaya dokunmamaktadır.¹⁴

Serveti Fünun’da Atıf Celal, Millet Gazetesi’nde Seniha Nezahat yazılarıyla kadın varlığını topluma kanıtlamaya gayret ederler.

II. Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde pek çok dernekler kurulmuş, pek çok eylemlerde bulunulmuştu. Bu eylemleri genç kadınlar desteklediler. İlk olarak peçelerin kaldırılması veya inceltmesi yönünde yapılan hareketlerde kadınlar siyah bol çarşaf yerine paltoya benzer dış giysiler giymeye başladılar. Nezihe Muhiddin bu hususta şöyle demiştir: “Meşrutiyetin ilanı ile beraber kadınlarımız karanlıktan kurtulur gibi oldular, peçeler incelmiş, biraz dünya ışığına kavuştular, fakat kafesler baki[ydi]”.¹⁵

¹² Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s. 249-250.

¹³ Zihnioğlu, “Kadın İnkılabı”, s.28.

¹⁴ İnci Enginün, **Halide Edip Adıvar**, 1.bs. , Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,1986, s.23.

¹⁵ Yaprak Zihnioğlu, “Kadın İnkılabı”, s.28.

Kadınların yavaş yavaş çalışma yaşamına katılmaları, yeni giysileriyle sokakta dolaşabilme özgürlükleri bazı tutucu çevrelerin dikkatlerini çekti. Kadınlar sokaklarda tacize maruz kalmaya, güpegündüz giysileri yırtılmaya ve hakaretlere maruz kaldılar. Tanin Gazetesi'nde yazılar yazan Halide Edip bu konuda sert uyarılarda bulunmuş, Türk kadınının saldırılar karşısında silaha sarılarak kendini koruyacağını yazmıştır. Kadınlara yönelik bu tip saldırılar Balkan Savaşlarının ardından azalma göstermiştir.¹⁶

19.yy. sonlarında II. Abdülhamit döneminde "Kıbrıslı Hemşireler" adıyla anılan bir grup kadın yanlarına birkaç aydını da toplayarak bir atılım yapmışlardır. Bu önder kadınlar dernek kurmanın henüz yasak olduğu yıllarda tüzük sayılabilecek ilk yazılı metni hazırlamışlardır. Türkiye'de ilk kez kadın haklarını savunan kadınlar olmuşlardır. O dönemde çıkarılan "Muhaddera İçin Gazete" ve "Hanımlara Mahsus Gazete" kadın haklarını savunulmasında yardımcı olmuştur.¹⁷

20. yy.'ın başlarında bilinçlenen kadınlar örgütlenmeye, konferanslar vermeye, kadınları bilinçlendirici faaliyetleri ve okuma yazma kursları açmaya başlarlar. Yine bu dönemde yardım derneklerinden, kadınların eğitim sorununu giderme ve kadınlara meslek edindirme, cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele ile siyasal amaçlı derneklere kadar pek çok dernek kurulmuştur.¹⁸

İstanbul'daki kadın dernekleri içinde feminist olarak tanımlanan tek dernek Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'dir (Osmanlı Kadınının Hukukunu Savunma Derneği). Her mezhebe hatta yabancı uyruklu kadınlara da açık olan dernek 28 Mayıs 1923 yılında kurulmuştur. Dernek kadınların eşitlik ve hak talepleri için onların sesi olmuş; eğitim, çalışma, aile ve toplumsal yapıda istenen değişiklikler için model önermiş, kadın inkılabının savunucusu olmuştur.¹⁹

Ziya Gökalp'in önderliğinde toplumda kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve şeriat yaşamından kadınların biraz daha rahat nefes alabilmeleri adına pek çok çalışmalar yapılır. İstanbul'da açılan ilk kız lisesini takiben bir yıl içinde üç yeni lise daha açılmıştır. 1915 yılında "İnas

¹⁶ A. e. s.

¹⁷ İffet Halim Oruz, **Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Kadın Hakları**, İstanbul, Gül Matbaası, 1986, s.16.

¹⁸ Birsen Gökçe, **a.g.e.**, s. 208.

¹⁹ Serpil Çakır, "**Osmanlı Kadın Hareketi**", İstanbul Ansiklopedisi, sayı: 33, 11.06.1194.

Darülfununu” adını taşıyan ve kızlara mahsus bir yüksek öğretim kurumu açılmıştır. Üniversitede 1921’de kadın erkek karma eğitime alınmıştır.²⁰

1917 Aile Hukuku Kararnamesi o dönem için oldukça ileri sayılabilecek bir gelişme olmuştur. Bu kararname ile nikah artık memur önünde yapılmaya başlanırken, kadına boşanma hakkı da verilmiştir. Ayrıca kadınların devlet dairelerinde çalışmaya başlamaları ve üniversiteye kabulleri yine bu dönemde olmuştur.²¹ Kadınların devlet dairelerinde çalışmaya başlamalarının ana nedenlerinden biri de I. Dünya Savaşı’nda cepheye giden erkeklerden boşalan yerlerin tamamlanması gerekliliğiydi. Türk kadını yine Kurtuluş Savaşı’nda da erkeğin boş bıraktığı alanlarda çalışmış, toplumsal hayata katılmıştır. Yurdun savunmasında her sahada sorumluk üstlenmiştir. Cephede savaşarak yurdunu savunduğu gibi, bebekleri sırtlarında kağnılarla cepheye taşımış, yiyecekten giysiye her türlü ihtiyacın karşılanmasında olağanüstü çabalar sarf ederek kurtuluş savaşının simgesi haline gelmiştir.²²

Türkiye’nin özellikle de İstanbul’un işgali ile Türk kadınlarının sesleri Sultanahmet Meydanı’nda yükselirken yeni bir dönem açılıyordu. Kadınlar cesurca, haksız işgallere karşı isyan seslerini var güçleriyle duyurmaya çalışıyorlardı. Kadın hatipler arasında başta Halide Edip Adıvar olmak üzere o sıralarda Darülfünun talebesi olan Şuküfe Nihal ve Darülfünun talebesi ve aynı zamanda edebiyat öğretmenliği yapan asker Saime vardı.²³

Türk kadını bağımsızlık ve ölüm kalım savaşında göstermiş olduğu bu emsalsiz fedakarlığı ve erkeği ile omuz omuza savaşarak göstermiş olduğu cesareti ile Türk toplumu için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ispat etmişti. “Gencecik gelinler, kızlar, yaşlı kadınlar İsfendiyar ve Ilgaz Dağlarını aşarak, kar, kış, tipi demeden Anadolu Destanı’nı yazdıkları için, kağnıdaki mermilerin arasına kızını koyan, fakat Kastamonu’ya ulaşmadan donup ölen Şerife Bacı için yapılan anıtta Atatürk’ün Türk Kadınına saygı ve minnettarlığı, “Dünyada hiçbir milletin kadını milletini kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım diyemez”, sözleri ile ifade ediliyordu.”²⁴

²⁰ Akyüz, a.g.e. , s. 250

²¹ Aysel Çelikel, “**Atatürk ve Kadın Hakları**”, T.C. İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı, C. 4,1989,s.32-33.

²² Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, s. 257.

²³ Oruz, **Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Kadın Hakları**, s.14.

²⁴İsmat Giritli, **Kısa Türk Devrim Tarihi**, 30.bs. , İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s.157.

Türk kadınının layık olduğu hakları elde edebilmesi gerekmektedir. İzmir milletvekili Hacı Süleyman Efendi BMM' nin ilk günlerinde konuyu gündeme getirerek özellikle kız çocuklarının eğitilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Çünkü kadın bilinçli bir anne ve eş olunca toplumunda bilinç seviyesi yükselecekti. Türk İnkılabının başarıyla gerçekleşmesi aile içinde ve toplumda kadınların hak ettiği hakkı ve saygınlığı elde etmesi ile mümkündü. Türk İnkılabı kadınının kurtuluşu ile gerçekleşecekti.

Kadınların eğitimi konusunda Atatürk'ün düşüncesi oldukça net ve açıktır. 1 Mart 1922'de BMM' de yaptığı konuşmada şöyle demiştir: "Kadınlarımızın da aynı derece-yi tahsilden geçerek yetişmelerine önem verilecektir."²⁵

Mustafa Kemal'e göre eğitim Türk kadını için yalnızca bir hak değil aynı zamanda ödevdir. Çocukların ilk eğiticisi olarak o erkek kadar, hatta ondan daha fazla kendini yetiştirmelidir.

İstiklal Savaşı'nda daima iftiharla anılacak hizmetleri bulunan Türk kadınına hak ettiği toplumsal ve siyasal haklar verilmeliydi. Kadın hakları yolundaki ilk çabalar Mustafa Kemal'in yurdun çeşitli köşesinde yapmış olduğu konuşmalarda yer almıştır. 1923'te Türk milletine şöyle sesleniyordu: "Daha selametle daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Türk kadınına çalışmalarımıza ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınının ilmi, ahlaki ve içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, arkadaşı, yardımcısı yapmak yoludur".²⁶

1925'te yine Türk milletine: "Kabil midir ki bir milletin bir parçasını ilerletelim, diğerini ihmal edelim de, kitlenin bütünü ilerlemeye nail olabilsin? Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı göklere yükselebilsin?" demiştir.²⁷

Medeni Kanun 17 Şubat 1926 yılında kabul edildi. Bu kanunla Türk kadını aile içinde eski hukukta var olan tek taraflı ve eşit olmayan hüküm ve uygulamalardan sıyrılarak, eşit haklara sahip ortak yaşam biçimi içinde yer almıştır. Çok kadınla evlenme kalkmış, boşanmalar da kadın da söz sahibi olmuştur. Evlenmenin devlet denetiminde resmi memur önünde yapılması

²⁵ Tezer Taşkıran, "Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları" Başbakanlık Basımevi,1973, s. 50.

²⁶ A.e. , s. 10.

²⁷ A. e. s. 25.

kabul edilmiş, eski hukuka göre vekalet usulü ile kadının bizzat rızası olmayan evlilik yöntemi terkedilmiştir. Evlenmenin laik niteliğini koruyan Medeni Kanun'un ilgili hükümleri T.C. Anayasası'nda İnkılap Kanunları olarak yer almıştır. Evlenmenin eşlere tanıdığı hak ve borçlar da kural olarak eşitlik esasına göre düzenlenmiştir.²⁸ Kız ve erkek çocuklar mirastan alacakları pay hususunda eşit konuma gelmiş oldular. Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesi ile Türk kadını gerek toplumda, aile içinde gerekse birey olarak erkeğinki ile hemen hemen eşit anlamda haklara sahip olmuş oldu.

Ne var ki özellikle evli kadınlar konusunda kadınları korumak adına yer alan bazı hükümler bugünün toplumunda sıkıntı yaratabilecek düzeydeydi. Örneğin aile reisinin erkek olması, mesken tutma kararının yine erkeğe ait olması, kadınların kocalarının izni doğrultusunda çalışabilmeleri, evliyken beraber edinilmiş mülklerin boşanma sonrasında paylaşımında kadının hiçbir hakkı olmaması gibi.

Kadınların seçilme hakkı olmadığı halde yapılan genel seçimlerde özellikle ikinci seçmenlerin bazı tanınmış kadınlara oy verdikleri görülmüştür. Bunun ilk örneği 1919 yılında Meclis-i Mebusan seçimlerinde yaşanmıştır. Beypazarı'nda 22 seçmenden 20'si ve Giresun ilinde 8 ikinci seçmen Halide Edip'e oy vermiştir. Yine II. TBMM seçimlerinde Latife Hanım bir oy almış ve bunu İzmirli olarak değil Türk kadını olarak şükranla karşıladığını vurgulamıştır.²⁹

1923 yılında Cumhuriyetin ilanının ardından henüz altı ay geçmişken TBMM'nin 17. oturumuna yeni bir seçim yasası önerisi getirilir.

20 Temmuz 1908 tarihli Kanun-u Muvakkat'a göre üç ana değişimi öngören teklifin maddeleri şöyledir: "Her 50.000 erkek Osmanlı için bir mebus seçileceğini öngören Kanun-ı Muvakkat'ın 2. maddesi teklif ile, Türkiye halkından her 20.000 erkek nüfusa bir mebus seçileceği biçiminde değiştirilmiş, Kanunu Esasi Encümeni'nce de kabul edilen değişim, Meclis' te onanmıştır. 90.000'in üzerinde nüfusu olan yerleşimlerde ise aynı biçimde artırım yapılacaktır."³⁰

1924 Anayasa görüşmelerinde Türk kadınına tanınan seçme hakkı II. Meclis üyelerince kabul edilmiş olmasına rağmen hemen ardından düzeltilerek kaldırılmıştır. KEE 'sinin Meclis'e sunmuş olduğu taslağın onuncu

²⁸ Çelikel, "Atatürk ve Kadın Hakları", s. 32- 33.

²⁹ Sabahattin Özel, "Atatürk ve Atatürkçülük", İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s. 95.

³⁰ Işıl Çakan, **Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1999, s. 23.

maddesinde, “onsekiz” yaşını bitiren her Türk milletvekili seçimine katılma hakkına sahiptir” denilmiştir. Meclis’te başta Dersim milletvekili Feridun Fikri ve daha sonra Kütahya milletvekili Recep Bey’in seçme hakkına sahip olan her Türk kelimesinin kesinlikle kadınları da içerdiğini anladıklarını ve bu kanaat doğrultusunda el kaldırdıklarını ifade etmişlerdir. Ancak Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey Encümen adına yapmış olduğu konuşmada dokuzuncu maddeye dikkat çekmiştir. Dokuzuncu maddede TBMM’nin “Kanunu mahsusuna tevfikan” millet tarafından seçilmiş olan üyelere oluşacağı belirtilmiştir. Bu yüzden onuncu maddede yer alan seçme hakkı İntihabı Mebusan Kanunu’na göre belirlenecekti. Celal Nuri Bey her “Türk” kelimesinden erkeklerin kastedildiğini vurgulamıştır. Mecliste bazı milletvekillerinin bu maddenin kadınları da kapsamı gerektiğini ifade etmelerine karşın madde reddedilmiş ve her Türk kelimesi her erkek Türk olarak değiştirilmiştir”.³¹

Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey duruma itiraz ederek nüfusun yarısını oluşturan kadınların mutlaka sayılmaları gerektiğini, onları yok saymanın mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Tunalı Hilmi Bey’in bu milletin bireyi olarak kadınların nüfus sayımına katılmaları talebi reddedilmiştir.³²

Meclis’te yeni seçim anayasası önerisi hakkında görüşmeler sürerken Mustafa Kemal Anadolu yollarında kadın hakları konusunda halkını bilinçlendirmek ve uyarmak üzere konuşmalar yapmaktadır:

“Eğer kadınlarımız faziletin icap ettirdiği (erdemini gerektirdiği) tavır ve hareketle içimizde bulunur, milletin ilim ve sanat hareketlerine iştirak ederlerse, bu hali, emin olunuz, milletin en mutaassıbı (en tutucusu) dahi takdirden men-i nefes edemez. Yani, bu durumu beğenmekten nefisini alamaz”.³³

Atatürk kadının toplumsal yaşamda erkek ile yan yana ve aynı haklara sahip olmasını istiyor ve bunu eşit hak eşit görev adı altında kendisine bir ilke ediniyordu. İzmir’de 1925 yılında verilen Cumhuriyet’in ilk balosunda ilk defa kadın ve erkek bir arada eğlenmiş ve dans etmiştir. Bu hava Trabzon,

³¹ Çakan, A.e. , s. 180 -181.

³² Nezihe Araz, “Cumhuriyet ve Kadın”, **Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi**, giriş no: 02/ 2245, s. 1-4.

³³ A.e.

Mersin, Bursa gibi Türkiye'nin çeşitli illerine de yansımış ve kuvvetli kişiliği ile gerek giyim tarzı gerekse düşünce ve davranışları yakın çevresinden başlamak üzere toplumu etkilemiştir. İlk kez Atatürk'ün nikahında kadın erkek bir arada bulunmuş evlenme rızası tüm konukların önünde aracısız olarak alınmıştır.³⁴

Medeni Kanun'unun kabulünden sonra Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde ikinci büyük gelişme 28 Ekim 1927 yılında yapılan ilk Genel Nüfus Sayımında kadınların da sayılması olmuştur. Böylece nüfusun yarısını oluşturan Türk kadını ilk kez erkeklerle eşdeğer olduğunu sayısal verilerle kanıtlamış oldu.³⁵

Cumhuriyet döneminde kadın haklarının savunulması yolunda özellikle Nezihe Muhittin, Şuküfe Nihal, Latife Bekir, Mediha Gezgin, Efzaiş Suat, Lamia Refik, Seniha Rauf başta gelmektedir. Yine Halide Nusret, Süreyya Ağaoğlu, Tezer Taşkıran, Av. Reyhan, Hakim Suat Hilmi, Dr. Pakize Tarzi, Dr. Handan Saraçoğlu, Aliye Halit hizmetlerde bulunmuşlardır. Kadın Gazetesi başyazarı İffet Halim Oruz da 1927 yılında Diyarbakır'da Kadınlar Birliği'nin ilk şubesinin kuruluşunda görev alarak kadınların ilerlemesinde etkili olan şahıslar arasında yer almıştır.³⁶

Cumhuriyet döneminin ilk hayır derneklerinden Türkiye Yardım Sevenler Derneği 1928 yılında kurulmuştur. Derneğin kurucuları Mevhibe İnönü, Fitnat Çakmak, Nevber Sevüktekin, Tezer Taşkıran, Süreyya Ağaoğlu, Seza Lostar, Nimet Uybadın, Sevda Ant ve Belkıs Otman'dır. Dernek ilk kurulduğunda adı "Yoksul Kadına Yardım" derneği olarak adlandırılmışken, Atatürk'ün direktifi ile adı değiştirilmişti. Atatürk bu konuyla ilgili olarak "Yoksul kadın hiçbir şeyi olmayan kadın anlamında anlaşılır. Halbuki kadın denilen varlık bizatihi yüksek bir varlıktır, onun yoksulluğu olamaz" demiştir.³⁷

Sosyal ilerleme taraftarları kadına toplumda ve siyasal hayatta eşit hakların verilmesini talep ederlerken, diğer zümre İslam'ın her türlü yeniliğe açık olduğunu iddia etmelerine rağmen kutsal din ve şeriat adına sosyal gelişme ve ilerlemeye karşı koyabilmektedir.³⁸

³⁴ Birsen Gökçe, **a.g.e.** ,s. 210 -211.

³⁵ Gül Aykor, "Kadın Hakları", **Kültür**, (Ekim – Kasım 1992), **Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi**, giriş no: 99/1208, b.s.k. no: 416, s. 1 -2.

³⁶ Taşkıran, **a.g.e.** , s. 100.

³⁷ Oruz, **a. g. e.** , s.14.

³⁸ Taşkıran, **a. g. e.** , s. 105.

1924 yılında, Kadınlar Halk Fırkası'nın devamı olarak kurulan Türk Kadınlar Birliği başkanı Nezihe Muhittin, daha 1926'da yaşamın tüm alanlarında uzmanlık ve beceri gerektiren mesleklerde yeteneğini kanıtlamış olan Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesini istiyordu. 1927 Mart ayında düzenlenen Türk Kadınlar Birliği Kongresi'nde kadınlar için oy hakkı ve genel seçimlere katılım hakkı istendi. Bu talepler doğrultusunda tüzüğünde değişiklik yapması gereken Birliğin isteği valiliğin değişikliği onaylamaması sonucu gerçekleşmedi. Vali; kadınların esas vazifesinin çocuk doğurmak ve yetiştirmek olduğunu söylemişti. Ayrıca, kadınların ne herhangi bir siyasal hakkı ne de kamu görevi yapmalarını uygun görmediğini ifade etmişti. BMM Başkanı Kazım Bey de kadınların seçilme hakkını elde etmeden önce ilk adım olarak oy hakkını elde etmeleri gerektiğini savunmuştu.³⁹

Yaşanan tüm anlaşmazlık ve çatışmalar Türk Kadınlar Birliği'ni sarsmıştı. Birliğin Ekim ayında yapılacak seçimlerle ilgili olarak talepleri hiç de olumlu karşılanmamıştı. Nezihe Muhittin ve yönetim kurulu üyeleri yönetimden uzaklaştırılırken yeni yönetimin başına gelen Latife Bekir Hanım kadının siyasal hayattaki ilk zaferini 12 Nisan 1929'da basına verdiği bir demeçte açıklamıştır.⁴⁰ Kadınlar artık yerel seçimlerde oy hakkını kazanacaklarına kesin gözüyle bakıyorlardı. Gerçekten 3 Nisan 1930 yılında kadınlara oy hakkı ve eşit olarak seçilme hakkı tanınırken 1933 yılında Köy Kurullarına katılma hakkı tanındı.

5 Aralık 1934 günü 1924 Anayasasının milletvekili seçme ve seçilme haklarına ilişkin 10. ve 11. maddelerin değiştirilmesini öngören yasa önerisinin TBMM'de oybirliğiyle kabul edilmesi ile Türkiye'de kadın siyasal haklar bakımından erkekle eşit olmuştur. Böylece ilk aşama olarak 1930 yılında Belediye Kanunu ile kadınlar da erkeklerin yanında belediye seçimlerinde oy kullanabilmiş ve ikinci aşama olarak kadının belediye meclislerine üye seçilme hakkı verilmesiyle başlamıştır. 1933 yılında Köy Kanununda yapılan değişiklikle köylerde kadın muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde hem oy kullanabilmiş hem de seçimlere katılabilmıştır. Siyasal haklar bakımından sürdürülen mücadelenin üçüncü aşaması olan milletvekili

³⁹ Caporal, a. g. e. , s. 691 -692.

⁴⁰ A. e. , s. 694.

seçme ve seçilme hakkı elde edilerek kadın erkekle eşit siyasal hak elde etmiş oldu.⁴¹

1935 yılı milletvekili genel seçimiyle ilk kadın milletvekilleri Meclis'e girmiş oldu. 1935 yılında dünyada kadınların milletvekili seçilme hakkını kabul eden ülke sayısı yalnızca 28 iken fiili olarak seçilme hakkını elde eden ülke sayısı ise 17'dir. Türkiye pek çok ülkeden önce bu hakkı Türk kadınına verirken, dünyanın en medeni ülkelerinden İsviçre'de 1970'li yıllarda kadına seçme ve seçilme hakkı verilebilmişti. Türkiye ise 5 Aralık 1934'den beri Türk kadını sandık başında görmeye alışmıştı. Bu dönemde milletvekillerinden Kazan Köyü muhtarı Satı Hanım dahil 18 kadın milletvekili Meclis'e girmiştir.⁴²

Atatürk'ten sonra İsmet İnönü döneminde yine Ata'nın yolunda demokrasinin yerleşebilmesi prensibi doğrultusunda çalışılmıştır. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi, 1946 yılında Demokrat Parti, 1948 yılında da Millet Partisi kurulmuştur. CHP ile beraber 1950 yılında dört siyasi parti ile çok partili demokrasiye geçilmiş oldu.

1935- 1950 arası dönemde kadın temsiline bakıldığında, 1935 -1939 seçim yılı toplam milletvekili sayısı 441, kadın milletvekili sayısı 18, 1939-1943 yılı kadın milletvekili sayısı 15, 1943- 1946 seçim yılı kadın milletvekili sayısı 16, 1946 -1949 seçim yılı kadın milletvekili sayısı 9 ve nihayet 1950 yılında bu sayı 3'tür.⁴³

8. Yasama dönemi olan 1946- 1949 seçim yılında Meclis artık iki partilidir. 497 milletvekilinin görev yaptığı TBMM'de bulunan 9 kadın milletvekilinin hepsi CHP'lidir. Meclis'in yeni partisi Demokrat Parti'den kadın üye seçilememiştir. Kadın milletvekillerinden 5'i daha önceden de milletvekilliği yapmış olan Mevrure Aksoley, Fahike Öymen, Tezer Taşkiran, Hasena İlğaz ve Benal Arıman'dır. 8. Dönemde ilk defa seçilerek Meclis'e girenler Zehra Budunç, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Makbule Dıblan, Zekiye Maloğludur. Mesleki dağılımlarına bakacak olursak öğretmen ağırlıklı olan kadın milletvekillerinden sadece üçü farklı meslek grubuna dahildir; Mevrure Aksoley hukukçu, Benal Arıman yazar, Makbule Dıblan doktordur. ⁴⁴

⁴¹ Hikmet Sami Türk, "Siyasal Hayatta Kadının Yeri", **Cumhuriyet**,13 Aralık 1989, s. 2.

⁴² Türk, **a. g. e.**

⁴³ Oruz, **Atatürk Döneminde Türkiye'de Kadın Devrimi**, s.52.

⁴⁴ Murat Taştan, "TBMM'de Kadın Milletvekilleri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN KADINA BAKIŞI

1.1 Demokrat Parti'nin Kuruluşu Ve Toplumsal Siyasal Hayatla İlgili Düşünce Yapısı

14 Mayıs 1945 günü TBMM'de toprak reformu yasası görüşülmeye başlanmıştı. CHP'li bazı milletvekilleri bu yasa tasarısına karşı çıkmış ve muhalefet etmişlerdi. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Meclis'ten çıktığı günlerde CHP'li dört milletvekili sonradan "dörtlü tavr" adını alacak önergeyi partinin Meclis grubuna vermişlerdir. Önergede imzası olan bu dört milletvekili; İzmir milletvekili Celal Bayar, Aydın milletvekili Adnan Menderes, Kars milletvekili Fuat Köprülü ve İçel milletvekili Refik Koraltan'dı. Üç milletvekili özellikle Celal Bayar Türk siyasal hayatının tanınan isimleriydi. Bayar, 1937 -1939 yıllarında Atatürk'ün son başbakanı olmuş, hükümeti yönetmiştir. Fuat Köprülü ise tarih alanında araştırmalarıyla tanınmış ünlü bir bilim adamıdır.

Milletvekillerinin imzaladıkları önergedeki istekleri şunlardır: "Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesine imkan verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılması".⁴⁵

Önergeleri reddedildikten sonra Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde muhalefete başlamışlardır. Muhalefet konuları, millet denetiminin sağlanması, insan hak ve hürriyetlerinin güvenceye bağlanması, baskının

(1993), s. 89 -90.

⁴⁵ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi**, 3. bsk. , Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1998, s. 28 -29.

kaldırılması gibi demokratik taleplerdi. Bu yayın üzerine toplanan parti divanı 21 Eylül'de oy birliğiyle bu iki milletvekilinin ihracına karar vermişlerdir. Refik Koraltan arkadaşlarının ihracının tüzüğe aykırı olduğunu söyleyince o da partiden ihraç edilir. Dörtlü takririn lideri Celal Bayar'da milletvekilliğinden istifa etmiştir. Yeni bir parti kuracaklarını açıklayan Celal Bayar iktidar partisinin de onayını alarak Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.⁴⁶

7 Ocak 1946 tarihinde DP kurulmuştur. 1946 seçimlerine katılan DP henüz örgütlenmesini tamamlayamamıştı. Tek dereceli seçimlerin ilk kez uygulandığı bu genel seçimde DP'nin 62 adayı seçimi kazanmış oldu.⁴⁷

14 Mayıs 1950 seçimleri sonucu DP iktidara gelmişti. Oyların % 53'ünü almış olan DP, Meclis çoğunluğunu elde etmiş oldu. Yeni Meclis Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı seçmişti. Adnan Menderes de Başbakanlık görevine getirilmişti. Böylece Adnan Menderes hükümeti göreve başlamış oldu.

DP'yi kuranların bir kısmı milli mücadeleye katılmış, Cumhuriyet'in kurulmasını ve ilkelerini benimsemiş, laik yaşam tarzı olan, yakın geçmişte CHP'nin her kademesinde görev almış ve uygulamalarda sorumluluğu olan kişilerdi.⁴⁸

29 Mayıs 1950 birinci Adnan Menderes Hükümetinin programında Menderes, DP'nin olağanüstü siyasi şartlar içinde devam eden beş yıllık çetin mücadeleleri 14 Mayıs seçimleriyle başarıyla sona ermiş ve artık memleketimizde normal siyasi hayat başlamıştır, demiştir. Bu günün tarihi bir gün olarak yalnız DP'nin değil, Türk demokrasisinin bir zafer günü olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹

DP CHP'den farklı programa sahip değildi. DP programında 1937 Anayasa'ya girmiş olan altı ilke yer almıştır. Fakat bu altı ilke içinden özellikle ikisine "devletçilik" ve laiklik" ilkesine farklı anlamlar yüklemek istemişlerdi. Meşrutiyet döneminde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin benimsemiş olduğu ve daha sonra da 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Partisi'nin benimsemiş olduğu serbest ekonomi siyasasından yana olduklarını belirtmişlerdir. Bu

⁴⁶ A.e. , s. 29- 30.

⁴⁷ Gökçe, a.g.e. , s. 29.

⁴⁸ Cüneyt Arcayürek, **Yeni İktidar Yeni Dönem, 1950 -1954**, 2.bsk, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1997, s.24.

⁴⁹ İsmail Arar, **Hükümet Programları (1920 -1965)**, Burçak Yayınevi, İstanbul,1968, s. 209.

yüzden DP programına özel girişimciliği ve yabancı sermayenin ülkeye girmesini sağlayacak maddeler koymuşlardı.⁵⁰

Programda, hem aşırı sol akımlarla hem de irtica-i tahrike asla müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır. Menderes;

“...İrticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğin manasını biz böyle anlamaktayız. Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi, hakiki layikliği dinin Devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikında müessir olmaması şeklinde anlıyoruz...”⁵¹

DP Hükümet programında, seçimlerden önce yayımlanan bir bildiri: “İktidar değişikliğinin memlekette maddi ve ruhsal hiçbir sarsıntıya meydan vermemesi için devr-i sabık yaratılmayacağı”, belirtilmişti. Seçim bildirisinde yer aldığı gibi, Adnan Menderes’in kendisinin okuduğu hükümet programında “ulusa mal olmuş devrimleri koruyacağız”, deniliyordu.⁵²

Menderes, Meclis’teki konuşmasında devamla, “vatandaş hak ve hürriyetlerini ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet düzenini sağlayabilmek için Anayasa değişikliğinin hazırlanacağını” da belirtmişti.

“Din ve vicdan özgürlüğünün gereklerinin” neler olduğu ve hangi halka mal olmuş inkılapların korunup hangilerinin korunmayacağı konusu da belirsiz kalmıştı. Bu belirsizlikle “Atatürkçü miras” yara almış, inkılapların hepsinin bir bütün olarak korunması gerektiği inancı sarsılmıştı.⁵³ Bir bütün olarak korunması ve yaşatılması gereken inkılap, kelime oyunuyla “inkılaplar” şekline sokulmuş olarak aralarında fark yaratılmak istenmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın’a göre DP Başbakanı’nın Atatürk inkılabında açtığı bu gedikten artık her türlü irtica ve taassup erbabı Türk toplumu içine akın edebilirdi.⁵⁴

1950 seçimlerinde irticai çevreler özellikle DP ve Millet Partisi etrafında toplanmışlardı. Bu çevreler seçim öncesi propagandalarında hep devrim karşıtı söylemlerde bulunmuşlardı. Özellikle “gavur yazısını” bırakıp İslam yazısına dönmeyi, fes ve sarığa izin verilmesini, medreselerin açılıp

⁵⁰ Turan, **a.g.e.** , s. 18.

⁵¹ **A.e.** , s. 226.

⁵² Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV**, II. Bölüm, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s. 22- 23.

⁵³ **A . e.** , s.23.

⁵⁴ Sevgi Kocaçimen, “**Demokrat Parti Döneminde TBMM’de Atatürk ve Laiklik (1950-1966)**”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, s.14.

mekteplerin kapatılmasını ve dört kadınla birden evlenebilmeyi istemişlerdi.⁵⁵

Yeni hükümetin göreve başlamasıyla ilk değişiklik doğu illerinde fesin yeniden ortaya çıkması olmuştu.⁵⁶ İrtica kendisini kamuoyunda ilk kez Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze töreninde göstermiştir. 12 Nisan 1950 tarihinde modern törenin İslam'a aykırı olduğu gerekçesiyle tabut top arabasından indirilmiş, ilahiler söylenerek omuzlara alınmış ve ezan Arapça olarak okunmuştur.⁵⁷

DP çoğunluk içinde yer alan bazı milletvekilleri halkı Atatürk aleyhine kışkırtan bazı tarikat ve dinsel derneklere bağlıydılar. Nurcular, Ticaniler, Nakşibendiler ve Kadiriler gibi kadının kurtuluşuna karşı olan bu tarikatlar yasaların kaldırılmasını istiyorlar bunun için çalışıyorlardı. 1951 yılı Haziran ayında 65 kadın Adana'da çarşaflarıyla bir gösteri düzenlemişlerdir. Ticanilerin Kırıkkale şefi medeni kanuna aykırı çok karılığa rağmen müritlerinden üçünün üç kızıyla aynı anda evlenmiştir.⁵⁸

DP'nin ilk kabinesi oluşturulurken, CHP dönemindeki bakanlıkların adlarında ve sayılarında değişiklik yapılmamıştı. Fakat hükümette ikinci hafta dolarken değişiklik yapılmıştı. Samet Ağaoğlu yeniden oluşturulan Başbakan Yardımcılığı'na, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu da Devlet Bakanlığı'na atanmışlardı.

Kabine üyeleri arasında görüş ayrılıkları başlayınca, dikkati çeken bir değişiklik te 22 Mayıs 1950'den 9 Mart 1951'e kadar geçen süre içinde, ılımlı olarak tanınan kişilerin yerlerine sertlik yanlısı olan ve partiyi ön plana alan kişilerin geçmesi olmuştur. Mili Eğitim Bakanı Avni Başman'ın yerine Ulaştırma Bakanlığı'nda olan Tefik İleri, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na Ekrem Hayri Üstündağ getirilmişti. Bir yıl kadar sonra Halil Ayan ve Fahri Belen de kabineden ayrılarak Hasan Polatkan Maliye Bakanlığı'na, Kemal Zeytinoğlu da Bayındırlık Bakanlığı'na getirilmişlerdi.⁵⁹

Adnan Menderes kabinesi güvenoyu alır almaz ilk önemli eylemi, ordudaki üst komutanlar arasında bir ayıklamaya gidip Genel Kurmay Başkanı ile beraber kuvvet komutanlarını da görevden alması olmuştu.

⁵⁵ Özel, **Atatürk ve Atatürkçülük**, s. 255.

⁵⁶ Caporal, **a. g. e.**, s.220.

⁵⁷ Özel, **a.g.e.** , s. 255.

⁵⁸ Caporal, **a.g.e.** , s. 223.

⁵⁹ Turan, **a.g.e.**, s. 17.

DP İktidara geldiğinde TBMM'den bir dizi yasalar çıkartarak bazı değişikliklere gitmişti. Yasa yoluyla yapılan değişikliklerin ilki, Türkçe ile ilgili olmuştur. Ezanın Türkçe okunması bırakılmış ezan yeniden Arapça olarak okunmaya başlanmıştır. Seçimlerden sonra ezanın Türkçe okunmasından vazgeçilmesine yönelik ilk istek, DP Meclis grubunda 28 Mayıs 1950 günü Elazığ milletvekili Şevki Yazman'dan gelmiştir. Başbakan Türkçe ezan konusunda ısrarcı olmayı “vicdan hürriyetine karşı bir taassup” olarak değerlendirmişti. Seçim döneminde Arapça ezana dönüleceği yolunda söz verildiğinden dolayı konu ile ilgili yasa değişikliğinin derhal yapılmasını istemişti.⁶⁰

16 Haziran günü Meclis'e sunulan yasa önerisi aynı gün gündeme alınmıştı. CHP adına söz alan Cemal Reşit Eyüboğlu, ezanın bir ulusal dil ve şuur sorunu olduğunu, kendilerinin Türk vatandaşının ibadete Türkçe olarak çağrılmasından yana olduklarını, ancak ezanın hangi dilde okunması sorununda bir tartışma açmak istemediklerini belirterek tasarının “partilerin ortak malı” olarak kabul edilmesini istemişti.⁶¹ CHP kendilerinin de Türkçe ezan konusunda tasarıya dahil edilmelerini istemeleri üzerine görüşmeler hızla bitirilip oylamaya geçilmiş oldu. Ceza Yasası'nın 526. maddesindeki ezanın Türkçe dışında başka bir dilde okunmasına karşılık verilecek olan 3 ay hapis cezasına ilişkin bendin yasadan çıkartılmasını öngören öneri oybirliğiyle kabul edilmişti.

Böylece 16 Haziran 1950 tarihinde, yani DP'nin iktidara gelişinin 16. gününde ezanın Arapça okunması sağlanmış oldu. Karardan 20 gün sonra da radyoda Arapça Kuran yayınları başlatılmıştı.⁶²

DP çok çeşitli insanların oluşturduğu bir koaliyondur. Partiye hürriyet havarisi olarak girenler, Menderes'in muhalafeti sırasında bahsettiği antidemokratik kanunlara el sürmediğini görmüşlerdi. Hatta başka baskı kanunları hazırlanmıştı. Seyhan İl kongresi ve ardından Zonguldak İl kongresinde bunalım çıkmıştı. Örgütün bir kısmı parti yöneticilerine başkaldırmıştı. Bütün bu karışıklık genel müdahalesiyle son bulmuştu. Menderes, 8 Mart 1951'de ilk kabinesiyle istifa etmiştir.⁶³

⁶⁰ Turan, a.g.e. , s. 40.

⁶¹ A. e. , s. 43.

⁶² A. e. , s. 44.

⁶³ Eroğul, a.g.e. , s. 110.

16 Eylül 1951'de boşalan milletvekillerinin yerini doldurmak için on yedi ilde ara seçimler yapılmıştı. Ara seçimler için yapılan propagandaların en dikkat çeken yanı dinsel temaların işlenmesi olmuştur. Hem CHP hem de DP din konusunda yaptıklarıyla övünmüşlerdir. CHP “türbeleri biz açtık” derken DP adayları din derslerinin ve radyoda Kuran'ın kendi eserleri olduğunu söylemişlerdir.⁶⁴

DP'nin iktidara gelişinin ikinci haftasında Türk dilinden geriye Osmanlıca'ya dönüleceği yönünde fikirler ortaya atılmaya başlanmıştı. Konuya ilk kez Adnan Adıvar, Cumhuriyet Gazetesi'nde 27 Mayıs 1950 günü “Son İnkılap ve Dil” başlıklı yazısında değinmişti. Böylece dil tartışmaları gündeme gelmiş oldu.⁶⁵

Türk dilini yabancı dillerin etkisi ve boyunduruğundan kurtarıp, ulusal, zengin bir bilim ve kültür dili olması amacıyla 12 Temmuz 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. TDK 'nun Türk dili üzerindeki olumlu çalışmaları sürerken, hukuk dilinin de özleştirilmesi yolunda çalışmalara başlamıştı. İlk olarak CHP'nin tüzüğünün değiştirilmesi ile sadeleştirme çalışmaları yapılmıştı. Tüzüğün yeni durumu CHP'nin 1935 Kurultayı'nda kabul edilmiştir.

Yasalardaki dilin vatandaşların da anlayabileceği şekilde Türkçe'ye dönüştürme çalışmalarına ise ilk olarak Teşkilatı Esasiye'den başlanması uygun görülmüştü. TDK 'nın 1924 metnini sadeleştirme çalışmaları sürerken CHP içinde de bir kurul oluşmuştu. Sonuçta iki ayrı metin oluşmuştu ve bunların birleştirilmesi amacıyla 14 Kasım 1944 günkü CHP Meclis Grubu'nda bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonucunda, hukukçulardan, dil uzmanlarından ve milletvekillerinden oluşan yeni bir yarı kurul kurulmuş oldu. Bu kurulda milletvekilleri arasında Aydın milletvekili Adnan Menderes de bulunmuştur. Çalışmaların sonucunda, 10 Ocak 1945 tarihinde 4695 sayılı, 20 Nisan 1924 gün ve 491 sayılı “Teşkilatı Esasiye Kanunu” yürürlükten kaldırılmış ve “Anayasa” adıyla yasalaşmıştı.⁶⁶

DP'liler gündeme gelmiş olan dil tartışmaları sonucunda 1952 yılı Mart'ında Meclis Başkanlığı'na 204 imza ile bir öneri vermişlerdir. Öneride, Anayasa'daki aşırı sayılan Türkçe sözcüklerin çıkarılmasını istemişlerdir. DP

⁶⁴ A.e. , s. 111.

⁶⁵ Turan, a.g.e. , s. 46.

⁶⁶ A.e. , s. 45.

grubunun yarıya yakını öneriyi imzalamıştır. Anayasadaki kimi sözcüklerin değiştirilmesini isteyen milletvekilleri gerekçelerini şöyle açıklamışlardır:

“Anayasamızın iç tüzüğüün dili, Türk milletinin gerek tabii bir şekilde kullandığı yazı diline ve gerekse yine tabiliğini muhafaza eden konuşma diline aykırı ve ondan ayrı bir mahiyet taşımaktadır... Mekteplerdeki çocuklar evde ana ve babalarıyla anlaşmakta güçlük çekmeye başladılar. Diğer taraftan Türk dilinin kendi bünyesi içindeki gelişmesinin ve sadeleştirilmesinin hızını kıran bu yapmacık dil, nesiller arasında bir uçurum yaratmaya başladı. Bu suretle imparatorluk devrinde yaratılmış olan avam (halk) ve havas (yüksek tabaka) diline benzer bir ikilik vücuda geldi: Millet dili, devlet dili... 1945'ten sonra yaratılmak istenen resmi dil, nesiller arasındaki bağları kırarak dilde bir ikilik ve karışıklık yaratmıştır.”⁶⁷

Bağımsız Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu dil devrimini ve Anayasanın Türkçeleştirilmesini şiddetle eleştirmiş ve Anayasa dilinin uydurma ve argo olduğunu ileri sürerek iktidar partisinden şu ricada bulunmuştur:

“...Benim her şeyden evvel yeni Hükümetten ricam şudur arkadaşlar: Anayasa, Kuranıkerim'den sonra elimizde, Türk milletinin elinde en büyük istinatgahımız olan Anayasamızı bu argo lisanından kurtaralım. Ben bu lisanı elime alıyorum, bakıyorum, bir şey anlayamıyorum...kimse anlamıyor, ben de anlamıyorum...Uydurma bir lisan...Bunu o zamanın ekseriyet partisi yaptı. Tabi onların bir dil kurultayı vardı, başınsa Selanikli bir zat vardı o zat yapmış bu Türkçe'yi. İşte o Türkçe ile bu kanun kaleme alındı. Kimse anlamıyor. Ben tekrar rica ediyorum, Sayın Adnan Menderes'ten ve Büyük Millet Meclisinden bu kanunu yine eski haline getirelim. Anayasayı açıyoruz, Anayasa Cümhuriyetten bahsediyor. Hepiniz biliyorsunuz ki, ve hukuk derslerinde okuduk ki Cümhuriyet iki kısımdır. Birisi aristokratik diğeri demokratik. Aristokratik Cümhuriyet bir zümrei mümtaziye istinat eder ve onun keyfine göre hareket eder. Bundan evvelki cümhuriyet gibi...Şu halde bugünkü meclis Türkiye'nin 9. ncu Meclisi değil birinci Meclisidir. (Soldan sürekli alkışlar). [Meclisin sol tarafı iktidar partisi milletvekillerinin oturduğu bölümdür]. Yine bugünkü Cümhurreisi de birinci Cümhurreisidir. (Soldan sürekli alkışlar). (Sağdan “ Atatürk” sesleri) . “ [sağ tarafta muhalefet milletvekilleri oturuyor]” .⁶⁸

TDK yasa önerisine karşılık bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride doğrudan Osmanlıca'ya dönmek yerine hangi kelimelerin değiştirilmesi gerektiği konusunun bilim kurumlarına ve uzmanlara sorulması gerektiğini

⁶⁷ A. e. , s. 46.

⁶⁸ Kocaçimen, a.g.e, s. 17.

belirtmişlerdir. Devamla, önerinin gerekçesinde ileri sürülen suçlamaların doğru olmadığı ve Anayasayı gözden geçirmenin “Atatürk’ün devrim anlayışına aykırı olmaması” gerektiğini belirtmişlerdir.

Öneride “Anayasanın yaşayan dilde yeniden yazılması” istenmişken, değiştirilecek olan sözcük ve terimlerin hangileri olacağı konusunda ortak bir mutabakat sağlanamamıştı. Bundan dolayı da 1945 Anayasası tamamen bırakılarak Teşkilatı Esasiye’ye dönülmesi istenmişti. Sonunda öneri, 26 Aralık 1952 günü, “32” olumsuz, “9” çekimsiz ve “342” kabul oyuyla kabul edildi. 5997 sayılı yasaya şu başlık verilmiştir: “ 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Tekrar Meriyete Konulması Hakkında Kanun”.⁶⁹

Çok partili döneme geçişle birlikte en çok tartışılan konulardan biri hale gelen laiklik kavramı, köylerde kentlerde geniş ölçüde propaganda malzemesi olarak kullanılıyordu. 1947 CHP Kurultayı’nda da tüm tartışmalara rağmen din öğretimine geçilmesi ve bu amaçla İmam Hatip okulları ile İlahiyat Fakültesinin yeniden açılmaları yolunda ilke kararı almıştı. 1946 seçimleri sonucunda CHP’de yaşanan panik ve heyecanla laiklik konusu siyasal gündemin odak noktasını oluşturmuştu.

1950 yılı DP programında din dersleri ile ilgili olarak, “...gereken din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız” ifadesi yer almıştır.⁷⁰ 10 Ekim 1950 tarihinden sonra ilkokullarda din dersleri zorunlu hale getirilmiş oldu.⁷¹

DP döneminde eğitim öğretim birliği ilkesine zarar verecek olan çok sayıda Kuran kursu açılmış ve üstelik gizli kursların sayısı çoğalmıştır. Yaklaşık 20.000 olduğu ileri sürülen kurslar hemen her caminin yanı başında ve köyde ve yerleşme yerlerinde açılmışlardır. Bu yerlerde devletin verdiği eğitim öğretim en gerici hocalar ve bazı tarikat mensuplarınca kınanıyordu. TBMM’de gösteri yapan bir Ticani; imanı olan bir kimsenin eğitime öğretime ihtiyacı olmadığını Tanrının ona tüm yetenekleri verdiğini ve onun tüm gereksinimlerini karşılayacağını söylemiştir. Bu dönemde laik eğitimin

⁶⁹ Turan, a.g.e. , s. 48- 49.

⁷⁰ Arar, a.g.e. , s.226.

⁷¹ A. e. , s. 139.

simgesi haline gelen erkek ve kadın öğretmenlere karşı özellikle köylerde bir düşmanlık oluşmuştu.⁷²

DP'nin eğitim öğretim alanında yapmış olduğu değişikliklerin biri de Köy Enstitülerini kapatmak olmuştur. 1940 yılında kurulmaya başlanan Köy Enstitüleri, kırsal alanda öğretmen açığını kapatmak amacıyla kurulmuşlardı. İlkokul diplomasına sahip kız ve erkek öğrenciler beş yıl süren bir eğitimden geçiyorlardı. Bu eğitim genel ve pedagojik öğretimin yanında, tarımsal ve teknik pratik bilgileri de kapsamaktaydı. Köy öğretmeni olarak yetiştirilen bu gençler öğretmenliğin yanı sıra kendilerine tahsis edilen alanda tarımsal faaliyetlerini, yöreye göre hayvancılık veya diğer dallarda eğitilerek geçimlerini sağlamaları ve köylü halkı eğitmeleri, onlara yardımcı olmaları planlanmıştı.⁷³

1936 yılında Saffet Arıkan'ın Bakanlığı döneminde Eskişehir'in Mahmudiye köyünde bir "Eğitmen Kursu" açılmıştır. Askerde onbaşı ve çavuşluk yapmış köylü gençler altı aylık bir kurs gördükten sonra eğitmen ünvanı alarak köylere gidecekler ve küçük köylerde öğretmen sıkıntısını biraz olsun azaltacaklardı. Fikir Atatürk'ten gelmişti. Aynı yıl daha büyük köylere öğretmen gönderebilmek için İzmir'in Kızılcıllu ilçesinde ve Eskişehir Çifteler'de Köy öğretmen okulları açılmıştır.⁷⁴

Eğitim öğretim kanalıyla köylerin sosyal ve ekonomik yapısında düzenlemeler, gelişmeler olması amaç edinilmiştir. Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihli kanunla kurulurken Maarif vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç çok emek vermişlerdi. Ana felsefesi "yaparak öğrenme" olan bu sistemde yetişen gençler köylerde öncü, örnek ve lider oluyorlardı.⁷⁵

1943 yılında da enstitülere öğretmen yetiştirmek amacıyla Yüksek Köy Enstitüsü açıldı.⁷⁶ Köylerdeki öğretmen ihtiyacı 1946 yılına kadar 16.400, sağlık memuru ihtiyacı 7.300 idi. 8756 eğitmen, toplam olarak 22.456 aydın ve çağdaş eğitici köylere gitmişti.⁷⁷ DP iktidarı döneminde Eğitim Bakanı

⁷² Caporal, **a.g.e.** ,s. 249-251.

⁷³ Caporal, **a.g.e.** , s.275.

⁷⁴ Akyüz, **a.g.e.** , s. 354.

⁷⁵ **A.e.** , s. 354.

⁷⁶ Kocaçimen, **a.g.e.** , s. 131.

⁷⁷ **A. e.** , s. 132.

Tevfik İleri imzasıyla Ekim 1952’de Talim Terbiye Dairesi, Köy Enstitülerinin kapatılması yolunda program değişikliği yapmıştır. Programda,

“Uygulama, hem öğretmen, hem de ziraatçı veya sanatkar yetiştirmenin mümkün olamayacağını ve öğretmenin çalışmasını bu şekilde bölmenin okulun zararına olduğunu gösterdi. Böylece, “ üretici ve sanatkar” yani Devlete fazla yük getirmeyecek öğretmen yetiştirme isteğinin gerçekleşmediği görüldü ve vazgeçildi.” 1952- 1953 ders yılında uygulanan bu değişiklikle Köy Enstitüleri önemli ölçüde genel bilgi derslerine yönelmiştir. 1954 yılında Köy Enstitüleri tamamen geleneksel ilköğretim okullarıyla birleştirilmiştir.⁷⁸

Köy Enstitülerinin kapatılmasına kadar geçen sürede bu kuruluşla ilgili pek çok tartışmalar yaşanmıştır. Kapanmasına etkili olan faktörler sıralayacak olursak ilk başta din faktörü dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda her alanda ağırlığını hissettiren “din“, 1946’dan sonra eğitim öğretim üzerindeki etkisini arttırması, ezberci, edilgen eğitim yerine iş içinde uygulamalı eğitim, İrkçı- Turancı kesimin bu kuruluşları komünistlikle suçlamalarına neden olmuştur. İnönü’nün toprak reformunu gerçekleştirmek için, Enstitülere güvenmesi, köy ağalarının durumu fark ederek karşı çıkmalarına neden olmuştur.⁷⁹

DP iktidarının ilk yılında, ilkokullarda isteğe bağlı din derslerini zorunlu hale getirdikten sonra, 1956 yılında da ortaokullarda din dersinin okutulmasını sağlamıştır.

Başbakan Menderes’in 7 Ocak 1956 tarihli Konya’da yapmış olduğu konuşmasında “din ile devletin ayrı kalması” koşulu ile ortaokullarda din dersinin okutulacağı ifade edilmiştir.⁸⁰ Milli Eğitim Bakanı Prof. Ahmet Özel de konuşmasında, Müslüman çocukların kendi dinlerini öğrenmelerinden mahrum bırakılmayacağını, bu nedenle din derslerinin ortaokullarda okutulmasının uygun olacağını söylemiştir.⁸¹

13 Ağustos 1956’ da Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ne göre; ortaokullarda din dersi zorunlu olmayacaktı. Ancak,

⁷⁸ Akyüz, **a.g.e.** , s. 357.

⁷⁹ Kocaçimen , **a.g.e.** , s. 133.

⁸⁰ Turan, **a.g.e.** , s.144.

⁸¹ **A. e.** , s. 144.

çocuklarının bu dersi almalarını istemeyen velilerin önceden okullara yazılı olarak başvurmaları istenmişti.⁸²

Ortaokullara din dersinin konulmasının ardından, bu dersi okutacak öğretmenlerin ve din uzmanlarının yetiştirilmesi amacıyla İlahiyat Fakültesi dışında yüksek dereceli okullar açılmıştır. DP, bu yüksek okulun fakülte olarak üniversite içinde yer almasını ve özerk olmasını istememiştir. Bundan dolayı 10 Haziran 1959 yılında kabul edilen 734 sayılı yasa ile bu yeni yüksek okula “ Yüksek İslam Enstitüsü” adı verilmiştir.⁸³

1946- 1960 yılları arasında eğitim alanına bakılığında, genel olarak yüksek öğrenime olan talebin artmış olduğu gözlenmektedir. Ancak bu artışla beraber 1950 sonrasında 1960 yılına kadar olan süre içinde yüksek öğrenim kurumlarında kız öğrenci sayısının sürekli düşüş göstermiş olduğu izlenmektedir.⁸⁴

Toplumun genel bakış açısına bakılacak olursa; kızlar okutulmalıdır, çünkü gelecek kuşakları yetiştireceklerdir. Öncelikle annenin eğitimi olması gerekmektedir. Kadın çalışmalıdır, çünkü aile bütçesine katkıda bulunmalıdır. Kadının bağımsız bir kişilik olarak toplumda, sosyal ve siyasal alanda yer alması geleneksel yaşam tarzıyla pek bağdaşmamıştır. Kadın, bu yüzden yüzyıllardır ikinci planda yer almış, okuması çok gerekli görülmemiş, okuyacaksa da daha çok ilkokul ve meslek okulları ile sınırlandırılmıştır.⁸⁵ Ancak, mesleksi veya teknik okullara devam eden kız öğrencilerin üçte birden fazlası, ev içi tipi bir eğitim veren orta sanat okullarına ve Kız Enstitülerine devam etmiştir. Çok az iş imkanı sunan böyle bir eğitim, dikişte ve ev ekonomisinde fayda gösterse bile, sanayi alanında niteliksiz işçi işlemini görüp, çok düşük bir ücret karşılığı sağlamaktaydı. Bu da düşük ücrette çalışan kadın işçi sayısındaki artıştan başka bir işe yaramamıştır.⁸⁶

Akis Dergisi'nde 1955- 1956 yıllarında yazan Jale Candan yazılarında bu geleneksel bakış açısına yer vermiştir. Dergide, kadınların demokratik zihniyetin yerleştirilmesine katkıda bulunmalarını, daha aktif toplumsal rol

⁸² A. e. s. 144.

⁸³ A. e. , s.145.

⁸⁴ Danyal Köker, “ Türkiye’de Kadın, Eğitim ve Siyaset, Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988, s.173.

⁸⁵ A.e. , s.162.

⁸⁶ Caporal, a.g.e. , s. 320.

üstlenmelerini ve Atatürk devrimlerinin koruyucusu olmalarını istemiştir. Ancak, kadınların toplumsal konumlarında radikal bir değişme beklentisinden söz edilmemiştir. Kadınların demokratik zihniyetin yerleştirilmesinde katkıları ancak çocuk yetiştirerek ve kadınlara terk edilen bu dört duvar arasında güzel ve mesut bir dünya kurmak yoluyla katkıda bulunmaları istenmiştir. Daha aktif bir toplumsal rol almalarından ise, “programlı bir iş hayatı, genç kızlık hayallerinden evlilik hayatının sorumluluklarına uyum sağlayabilmek, evde organizasyon şartlarını yerine getirebilmek” olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların asıl sorumluluğunun eşe ve çocuklara karşı üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirmek olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁷

1950- 1960 yılları arasında kırsal kesimde geleneksel değer sisteminin korunduğu ve gelir düzeyinin çok düşük olduğu ailelerde, kız çocuklarının okutulmasının dahi düşünülmediği gözlenmiştir.⁸⁸ Gelenekçi ve tutucu unsurlardan destek alan DP'nin özellikle kız çocukların okutulmasına karşı çıkan geri zihniyetle iyi geçinmek istediği gözlenmiştir. ⁸⁹ İlkokula devam eden çok düşük oranda kız öğrenci sayısı Doğu ve Güneydoğu illerinde ulusal ortalamanın altındadır. Bu durum ancak kızlarını okula gönderme gereği görmeyen hatta bundan özellikle çekinen ailelere has bir tutum olabileceği ve yine kız erkek öğrenci ayrımının yapıldığını göstermektedir.⁹⁰

Küçük kent ve kasabalarda ise, kızların okutulmasını gerekli görmeyen ya da ilkokul veya meslek okulları eğitimini yeterli gören kesimin DP tabanını oluşturan kesim olmuştur. DP'nin siyasi yükseliş yıllarında 1950-1960 arasında kız öğrencilerin artan sayılarda yüksek öğrenim kurumlarına ulaşmadıkları gözlenmiştir.⁹¹

Bu dönemde kadın nüfusunun sadece % 25'i okur-yazardır. Yüksek öğrenim kurumundaki kız öğrenci yüzdesinin en yüksek olduğu dönemde 1956- 1957 yıllarında dahi bu oran % 15,8'dir. Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında ve tek parti döneminde olduğu gibi, üniversite ve yüksek öğrenim kurumlarında görev alan kadın öğretim elemanlarının sayısı bu dönemde de artmıştır. 1950 sonrasında görülen bu yüksek öğrenimdeki kız öğrenci sayısındaki düşüşe rağmen kadın öğretim elemanı sayısı artmıştır. İhtiyaç

⁸⁷ Köker, a.g. e. , s.162.

⁸⁸ A. e. , s.174.

⁸⁹ Caporal, a.g.e. , s. 260.

⁹⁰ A. e. , s. 267.

⁹¹ Köker, a.g.e. , s.174.

duyulan akademik personelin yetiştirilmesi için sayıları çok sınırlı olan yüksek öğrenim görmüş kişilerin kadın veya erkek oluşuna bakılmaksızın her yurttaştan yararlanılması yoluna gidilmiştir.⁹²

1923 yılından itibaren kızların okullaşmasındaki orana bakılacak olursa, en önemli artışın Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı döneminde olduğu görülmektedir.

1923- 1938 yıllarında ilköğretimde okula giden kız öğrenci sayısı 222. 240 İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde (1938- 1950), 120. 520, DP'nin iktidar olduğu dönemde (1950- 1960) 64.440, Mayıs 1960 devriminden sonra ise 127. 550 olmuştur. DP'nin iktidar olduğu dönem dışındaki tüm dönemlerde okullaşan kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısından bile fazla olmuştur. ⁹³ Ancak, kentsel ve kırsal alan olarak ayrı ayrı incelendiğinde DP iktidarı döneminde kentlerde kız erkek okullaşma oranı en yüksek düzeye ulaşırken, köylülerin çok geniş desteğini alan DP'nin kentli lehine politika izlediği, okullaşma oranının köylerde çok düşüş gösterdiği izlenmiştir. İlköğretimde kırsal alanda okullaşma artış oranı şöyledir: 1938- 1950 yılları arasında kız öğrenci sayısı 208,77, 1950- 1960 yıllarında 35.45, 1960- 1970 yıllarında ise 142. 50 olmuştur.⁹⁴

İlköğretim okulları binalarının yapımı için gösterilen çaba her dönemde aynı kararlılıkta olmamıştır. Atatürk'ün sağlığında ilkokul sayısındaki artış % 60.56, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde % 117. 58 iken DP'nin iktidar olduğu dönemde bu artış % 25.27 olarak kalmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi küçülmüş, 1952 yılında eğitim harcamalarının devlet giderleri içindeki yeri sadece % 8.75 olmuştur.⁹⁵

Kadının kurtuluşunun temeli olan laiklik ve Kemalizmin diğer ilkeleri Atatürk'ün ölümünün ardından başlayarak tartışma konusu haline getirilmiştir. Türk halkının tümünü ilgilendiren inkılaplardan geriye sapma, tüm eylem ve söylemler başta Türk kadınına ilgilendirmektedir. Öyle ki, okul, batılı ve laik ulusal kültür, kadının gelişiminin temel şartı olan bir araçtı. Onu bu gelenekçi, softa yapıdan koparıp uygar dünyanın ortak yaşam, düşünce ve var oluş biçimlerine yöneltecekti.⁹⁶

⁹² Köker, a.g. e. , s. 186.

⁹³ Caporal, a.g.e. , s. 258.

⁹⁴ A. e. , s. 259.

⁹⁵ A. e. , s. 272.

⁹⁶ A. e. ,s.231.

Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü Adnan Menderes Hükümeti'nin programları incelendiğinde Türk kadınının kazanılmış olan siyasal ve toplumsal haklarının korunması, savunulması ve Türk kadınının hayatının sosyal ve kültürel olarak yükseltilmesi ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamıştır.⁹⁷

Bir takım gerici kesimlere göre, Cumhuriyetin ilanıyla beraber başlayan, çok partili sisteme geçişe kadar olan 27 yıllık süreçte, kadın toplumsal ve siyasal hayatta bazı haklara kavuştuğu için din yara almıştı. Bu durum gerici kesim için zulümdü. Kendilerinin istemiş oldukları siyaset tipi "ümme siyasetiydi ki" bu da toplumları geriletirdi. Milletler ancak bu siyasetten kurtulduklarında ilerleyebiliyorlardı.⁹⁸

23- 29 Nisan 1951 tarihinde Ankara'da Türkiye Öğretmenler Derneği tarafından, Prof. Kemal Fikret Arık'ın başkanlığında Ahlak ve Terbiye Kongresi düzenlenmiştir. Zaman zaman önemli tartışmaların yaşandığı kongrede ahlakın tanımından, ilkelerinden ve millet hayatındaki yerinden bahsedilmiştir.⁹⁹

Toplanan Ahlak ve Terbiye Kongresi'nde alınan kararlara ilişkin tutulan rapordaki maddelerin en önemlisi ise şöyle olmuştur :

"Kızlarımızın hususi inkişaflarına ehemmiyet vermek gayesiyle ilköğretimden sonra kız erkek okullarının ayrılması".

Kongrede bazı delegeler Türk geleneklerinin kadınla erkeğin bir arada okumasına müsaade etmediğini söylemişlerdir. Ulus Gazetesi'nde, Milli Eğitim Bakanı olan Tefik İleri'nin sanki Türkiye'de bu devirde sosyal ve fikri irticanın körüklenmesi, simge haline getirilmesi için iş başına getirilmiş olduğu yazılmıştır.¹⁰⁰

Rapora alınmadığı halde sonradan eklenen 41. madde de 19 Mayıs Bayramında kızların sahaya şortla çıkarılmaması isteniyordu. Bu madde toplantının ilk gününden beri inkılap karşıtı teklifler yapan, fikirler ileri süren bayan öğretmenler hakkında ağır ithamlarda bulunan Hüsamettin Akmumcu tarafından rapora ilave edilmiştir. Madde okununca tepki gösterenler arasında felsefe öğretmeni Hayrunisa Köni; 19 Mayıs Bayramı bir spor

⁹⁷ Arar, **a.g.e.** , s.209- 307.

⁹⁸ Sadri Ertem, **Türk İnkılabının Karakterleri**, 2. bs, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1997, s.131.

⁹⁹ Turan, **a.g.e.** , s. 52.

¹⁰⁰ **Ulus**, 1 Nisan 1951, s.1- 3.

bayramıdır, dolayısıyla kızların giydiği kıyafet doğaldır, töreni izleyenlerin de çıplak vücutlar değil, sportif hareketler izlediğini belirtmiştir.¹⁰¹

Atatürk'ün laiklik ilkesi doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu reformlara karşı gösteri ve eylemler bu dönemde oldukça artmıştır. Ankara'da ve diğer illerde kadınların batılı adetleri bırakıp tekrar çarşafa dönmeleri için bildiriler dağıtılıyordu. Seçim öncesi dönemlerde Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu devrimlerin ılımlaştırılması hatta tamamen terk edilmesi yönünde propagandalar yapılıyordu. Mahmut Makal "Bizim Köy" adlı eserinde DP'nin 1946- 1950 yılları arasında iktidara gelmeye hazırlanırken köylerde Atatürk Devrimlerinin terk edilmesi doğrultusunda kampanya yürüttüğünü yazmıştır.¹⁰²

Mürteciler 1950 seçim yılını halkı ikiye bölercesine Müslüman olanla olmayanın ayrılacağı bir yıl olarak ilan etmişlerdir. Mekke'nin fethi olan 14 Mayıs 1950 yılını Cumhuriyetin asıl kabul ediliş günü olarak ilan etmişler, Cumhuriyet kutlamalarının bu tarihte yapılmasını istemişlerdir.¹⁰³

Yobazlık Atatürk'ün heykel ve büstlerinin yıkılmalarıyla devam etmiştir. Ticani tarikatına mensup kişiler Kırşehir'den başlayarak Ankara Orduevi karşısındaki Atatürk heykellerini yıkmışlardı. 26 Haziran 1951 tarihinde eli balyozlu bir kişi Ankara Ordu evi karşısındaki heykelin başını parçalamak isteyince yakalanmıştı. Eylemi gerçekleştiren tarikat lideri olduğu anlaşılan Kemal Pilavoğlu tutuklanmıştı.¹⁰⁴ Bu olaylar kamuoyunda oldukça endişe ve üzüntü yaratmıştı. DP lideri Adnan Menderes, Atatürk ve eserlerini korumak amacıyla özel bir yasa çıkarılmasını istemişti. "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" 31 Temmuz 1951 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁵ Böylece Atatürk heykel ve büstlerine saldırıların önüne geçilmiş oldu. Ancak DP'nin laiklik ve vicdan özgürlüğü konusu ile ilgili yaklaşımlarından dolayı devrim karşıtı, gerici söylem ve eylemlerin önüne geçilememişti.¹⁰⁶

¹⁰¹"Ahlak Kongresi ve gazetecilere tecavüz", **Ulus**, 29 Nisan 1951,s. 3.

¹⁰² **A. e.**,s.218.

¹⁰³ Özel, **a.g.e.** , s. 255- 256.

¹⁰⁴ Turan, **a.g.e.**,s. 53.

¹⁰⁵ **A. e.** ,s. 57.

¹⁰⁶ **A. e.** ,s. 140- 141.

DP liderleri devrimin tümünü olamasa da sadece Atatürk'ü simge olarak koruma yoluna gitmişlerdi. Şekilci "Atatürkçülük" olarak nitelendirilebilen bu yaklaşımla DP liderlerinin dört ana girişimi olmuştur.

"a) Devlet dairelerine yalnızca Atatürk'ün resim ve fotoğraflarının asılabileceği.

b) Atatürk aleyhinde işlenen suçlara ilişkin özel bir yasa çıkartılması.

c) Anıtkabir'in tamamlanması ve Atatürk'ün naşının oraya taşınması.

d) Atatürk'ün öngördüğü Doğu Anadolu Üniversitesi'nin açılması.¹⁰⁷

10 Kasım 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda hayatını kaybeden Atatürk'ün cenazesi 19 Kasım'da oradan alınmış ve Ankara'ya getirilmişti. 21 Kasım'da çok görkemli bir tören düzenlenerek Atatürk'ün naşı Etnoğrafya Müzesi'ne konmuştu.

Anıtkabir'in yapımı için 1941 Mart'ında düzenlenen uluslararası yarışmaya 166 proje katılmış,10 Kasım 1953'de tamamlanarak Atatürk'ün ölümünün 15. yıldönümünde Ata'nın naşı görkemli bir törenle Etnoğrafya Müzesi'nden alınarak Anıtkabir'e taşınmış oldu.¹⁰⁸

DP'nin Atatürk'ün adını ve eserlerini korumak amacıyla başlattığı olumlu girişimlerden biri de Erzurum Atatürk Üniversite'sinin açılması olmuştur. Bir bölge üniversitesi olarak çalışması, tarımcılık ve hayvancılık konularına ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştı. Uzun bir hazırlık döneminin ardından 17 Kasım 1958 tarihinde Atatürk Üniversitesi öğretime başlamıştı.¹⁰⁹

DP'nin Atatürk'ün anısını canlı tutmak manevi varlığına, ona yapılan hakaretleri önlemek ve vasiyet diye adlandırılan Ata'nın önerilerinin yerine getirme çabalarına karşın karşı partilere son derece hoşgörüsüz bir tavır takınmıştı. DP'nin ilk hükümet programında, iç siyasetinde aşırı sağ ve sol akımlarla mücadele edileceği ve aşırı solcu hareketlerin ırkçılık ve irticayı alet olarak kullanmaması için gereken tüm yasal önlemlerin alınacağı duyurulmuştu.¹¹⁰ Dönemin basınında da irticai ve komünizm yanlısı hareketlere ve bu hareketlere karşılık tepkilere oldukça sık yer verilmekteydi. Adnan Menderes konuyla ilgili hükümet programında şöyle demiştir:

¹⁰⁷Turan, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁸ A. e., s. 60.

¹⁰⁹ A. e., s. 62.

¹¹⁰ A. e., s. 66.

“...Kökü dışarıda olan teşkilatın faaliyetini fikir hürriyeti ve çerçevesi içinde mütalaa etmek ve müsamaha ile karşılamak bizim için mümkün değildir. Bir çete halinde ve gizli teşkilat olarak muhayyel [hayali] bir istilanın öncülüğü vazifesini görmeğe yeltenenlere karşı kanuni tedbirlerimiz daima şiddetli olacaktır...”¹¹¹

Kore Savaşı'nın patlak vermesi ile DP hükümetinin bölgeye Türk birliği göndermesi kararı alınmıştı. Muhalefet partileri bu kararın TBMM'ce alınmamış bir karar olmasından dolayı Anayasa'ya aykırı bulduklarını belirtmişlerdi.

Sol akımla mücadele edilirken, sağcı akımlar kendilerini daha serbest bulmuş, etkinliklerini arttırmışlardı. DP milletvekillerinin yönetmiş olduğu, katı milliyetçi bir grup “Milliyetçiler Derneği” kurmuştu. Bu kuruluşta aşırı solcu akımla mücadelede sözcü durumuna gelmişti.¹¹²

İktidar sözcüsü olan Zafer Gazetesi'nde 7 Temmuz 1952 günkü yazıda Bursalı Mehmet Metin İrşadi adlı bir din adamının verdiği vaaz aktarılmıştı. Din adamı vaazında uzun zaman Cumhuriyetle birlikte Kuran'ın yadsındığı, toplumsal bunalımdan çıkmak için tekrar Kuran'a sarılmak gerektiğini söylemişti. Bu haberin yansımaları gündemde devam ederken, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise rejimi tehlikeyeymiş gibi gösterenleri “devrimin imtiyazlı bekçileri” olarak adlandırmış, DP lideri Adnan Menderes ise “ asıl korkulacak irtica dini değil, siyasi irticadır” demişti.¹¹³

Ertesi gün 22 Kasım 1952'de DP il kongresini izlemek üzere Malatya'ya gitmiş olan Vatan gazetesi başyazarı Mehmet Emin Yalman'a suikast düzenlenmişti. Yakalanan şahıs Büyük Doğu gazetesi sahip ve yazarı Necip Fazıl Kısakürek ve Komünizmle Mücadele gazetesi yazarı Cevat Rifat Atılhan'ın etkisi altında kalarak suçu işlediğini söylemiş ve bu iki gazeteci de tutuklanmıştı.¹¹⁴

Bu olayların ardından gerici yayınlar yapan DP Samsun milletvekili Ustaoglu partiden ihraç edilmiş, Necip Fazıl Kısakürek kesinleşen bir hakaret suçundan hapse girmişti. Ve DP milletvekillerinin yönetmiş olduğu “Milliyetçiler Derneği” 'nin bütün şubeleri kapatılmıştı.¹¹⁵

¹¹¹ Kocaçimen, **a.g.e.** ,s. 40.

¹¹² Turan, **a.g.e.**,s. 68-69.

¹¹³ **Zafer**, 7 Temmuz 1952, s. 1-2.

¹¹⁴ Turan, **a.g.e.** , s. 70.

¹¹⁵ **A. e.**,s. 69-70.

DP'nin iktidara gelişiyle yaşanan tüm olaylar, Kore'ye asker gönderilmesi, Ulus ile Zafer Gazeteleri arasındaki sertlik yanlısı tutumlar iktidar Partisi DP ile muhalefet partisi CHP'nin arasını iyice açmıştı. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle oluşan çok partili demokratik düzende tüm partilerin eşit koşullar içinde olması ve ayrıcalık taşımaması için çalışmalara girişilmişti. Bu bağlamda CHP'nin 27 senelik tek partili düzende edinmiş olduğu menkul ve gayrimenkul varlıklar soruşturulmaya alınmış, tüm bu varlıkların haksız ve hukuksuz olarak elde edildiği iddia edilmişti. Sert siyasi rekabetin yaşandığı soruşturmalarda CHP'nin devlete yüksek miktarda borçlu olduğu öne sürülmüştü. Bu borcun ödenmesi için de ilk önce kendine bağlı olan halkevleri ve halkodalarından başlanmış, binalar ve içerindeki tüm mallar hazineye devredilmişti. (5830 sayılı kanun) Aradan üç yıl geçtikten sonra, CHP'nin sahip olduğu tüm taşınır ve taşınmaz mallar ile paralar tekrar hazineye devredilmişti.(6194 sayılı kanun)¹¹⁶

İktidardaki DP, CHP'nin sahip olduğu mal varlığına el koymuştu. Bunun yanı sıra CHP'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevleri ve halkodalarına da el koyarak siyasi linç hareketini devam ettirmiştir.

Atatürk'ün özenle yaygınlaştırmaya çalıştığı halk eğitim merkezlerini kapattırmaya çalışmak yalnızca bir siyasi linç hareketi değil aynı zamanda bir kültür kıyımı olmuştur.

1930'lu yıllarda köylerde okuma yazma seferberliği için halkodaları kurulmuştu. 1930'lardan sonra Cumhuriyet devrimlerini halka daha iyi anlatmak ve onları korumak amaçlı aynı zamanda halkın faydalanabileceği çok önemli bir kültür organı olarak faaliyet sürdürmüştür.

Çoğunlukla ğretmenlerin görev aldığı bu kuruluşlarda dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, temsil, spor, içtimai yardım, halk dershane ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, müze ve sergi gibi çalışma şubeleri bulunmaktaydı.¹¹⁷

Adnan Menderes 1932 yılında CHP milletvekiliyken Aydın Halkevi'nin açılışında vgl sözler söylemişti, ancak 1951 yılında halkevlerini faşist bir kuruluş olarak nitelemiştir.¹¹⁸ Menderes halkevleri için şöyle demiştir:

¹¹⁶ Kocaçimen, **a.g.e.** , s.74.

¹¹⁷ Akyüz, **a.g.e.**, s. 366.

¹¹⁸ Kocaçimen, **a.g.e.** , s.75.

“...Toplumsal bünyemiz içinde tamamıyla abes, boş, geri ve yabancı organ halindedirler. Bunları demokratik düşüncelerin açıklanması ve yaygınlaşması için bir okul haline getirmek hayali, gene arkaik [eskimiş], dar bir anlayışın ürünü olmaktan başka bir anlam ifade etmez...”¹¹⁹

Halkevlerinin geleceği TBMM’de tartışılırken DP’nin CHP’ne yönelmiş olduğu suçlayıcı iddiası; devlet bütçesinden ve kamu kuruluşlarından yardım diye alınan paraların yerinde harcanmadığı ve başka işlerde kullanıldığı olmuştur. Böylece CHP bazı haksız mallar edinmiş ve zimmetine para geçirmiş olarak görülmüştür.¹²⁰

Maliye müfettişlerinin saptamış olduğu durum ise; CHP edinmiş olduğu malların % 93 veya % 96’sını devlet bütçesinden ya da kamu kuruluşlarından sağlamış olduğu yardımlarla edindiği yolundadır. “haksız olarak” edindiği saptanan para miktarı 500 milyon olmuştur. Adnan Menderes’in açıklamasına göre 500 milyonun 350 milyonu halkevleri ve halkodaları mallarına el konularak hazineye aktarılmak suretiyle geri alınmıştır. Geri kalan 150 milyonun hesabı ise 1954 seçimlerinde sorulacağı söylenmiştir.¹²¹

DP, iktidarının üçüncü yılında ana muhalefet partisi CHP’yi mal varlığından yoksun bırakmıştır. Üçüncü parti konumundaki Millet Partisi yargı yoluyla kapatılmış ve komünizmle mücadele yolunda pek çok kişi hakkında soruşturma açılmıştır. Ayrıca basın baskı altına alınarak, basında yer alan eleştiriler hakkında kısıtlayıcı önlemlere başvurulmuştur. 9 Mart 1954 yılında çıkartılan bir yasa ile basın yoluyla işlenecek suçlara ağır cezalar getirilmiştir.¹²²

1954 seçimleri yaklaşırken maddi gücü elinden alınan CHP, yeni kurulmuş olan Cumhuriyetçi Millet Partisi ile güçlerini birleştirme kararı almıştır. CHP, listelerde CMP’ ne % 30 oranında kontenjan ayırmayı uygun görmüştü, ancak CMP her ilden gösterilecek adayların yarı yarıya birlikte tespit edilmesi konusu direnince her iki parti de seçime tek başlarına girmişlerdir.¹²³

Seçimlere doğru gidilirken DP de kendi aday listesinde değişikliklere gitmiştir. Milletvekili olan 150 kişi listeye alınmamış, CHP’ye ve İnönü’ ye

¹¹⁹ Kocaçimen, a.g. e. , s.75.

¹²⁰ Turan, a.g.e.,s. 82.

¹²¹ A. e.,s. 82.

¹²² A. e.,s. 87.

¹²³ A. e. , s.88.

yakınlığı ile bilinen ve CHP' de iken açık muhalefeti ile tanınan bazı isimler DP aday listesine eklenmiştir. Bu kişiler Hikmet Bayur, Dr. Behçet Uz, Dr. Lütfi Kırdar idi. Diğer önemli bir değişiklik ise ordudan emekli edilmelerine karşın, bazı üst rütbeli komutanların DP'ye katılmaları olmuştur.¹²⁴

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılmış olan seçimlere DP dışında, CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi ve İşçi Partisi katılmıştır. Genel seçimlere yurt çapında katılma oranı % 88.63 olmuştur. Seçim sonuçlarına göre DP %58.42 oranında oy alarak 503 milletvekili çıkartmıştır. CHP %35.11 oranında oy almış ve 31 milletvekili ile TBMM'ne girebilmiştir. CMP %5.28 oy oranıyla beş milletvekili ile Meclis'e girerken, Köylü Partisi ve İşçi Partisi %1'in altında oy oranı ile başarı gösterememişlerdir.¹²⁵

DP'liler için 14 Mayıs gününün anlamlı olmasından ötürü, TBMM 14 Mayıs 1954 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır. Refik Koraltan TBMM Başkanlığı'na seçilirken, "513" milletvekilinin "486"sının oyunu alarak Celal Bayar ikinci kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yeniden Başbakanlık görevi verilen Adnan Menderes ise üçüncü kabinesini 17 Mayıs'ta oluşturmuştur.¹²⁶

1954 seçim sonuçlarına göre, Menderes hükümetinin almak istediği tedbirlerin en başında muhalefet partilerine oy veren illerin idari yapılarının değiştirilmesi geliyordu. Muhalefet partilerine oy veren iki şehir Malatya ve Kırşehir olmuştur. Yapılması öngörülen bu idari değişiklikle aslında CHP lideri İnönü ve CMP lideri Bölükbaşı'ndan ziyade özgürce oyunu kullanmış olan halk cezalandırılıyordu. Bir dahaki seçimlerde bu illerde de başarılı olmayı planlayan DP Malatya ilini ikiye bölerek, ona bağlı yerlerden bir kısmına Adıyaman adıyla yeni bir il kurmuştur. Kırşehir ise ilçeye dönüştürülmüştür. İl merkezini ise ona bağlı olan Nevşehir'e taşıtmıştır.¹²⁷

Seçimlerin ardından Başbakan'ın hükümet programı adı altında yaptığı konuşmasında memurlar için değişiklikler yapılacağına mesajı verilmiştir. Süratle Meclis'e sunulan tasarıda, emeklilik hizmet süresinin bütün kamu görevlileri için "25" yıla indiriliyordu. Yüksek yargı organları üyeleri dahil, süreyi dolduran tüm kamu görevlileri isteğe bakılmaksızın "resen" emekli edilecekti. Açıkça bu tasfiye, kıyım yasası idi. Ve CHP'li Turgut Göle

¹²⁴ Turan, a.g. e. , s.88.

¹²⁵ A. e. , s.90.

¹²⁶ A. e. , s.91.

¹²⁷ A. e. , s.96.

“tek partiye doğru gidiş” olarak nitelendirirken bu yasayı, DP listesinden bağımsız milletvekili seçilen H. Bayur tasarıya karşı çıkmış,” yanlış yoldasınız”, diyerek Menderes’i ve DP’lileri uyarmak istemişti.¹²⁸

1956 yılından itibaren ekonomi tıkanmaya ve parti içinde huzursuzluk ortaya çıkmaya başlamıştı. Menderes kendisine parti içinde muhalefet oluşmasını önlemek amacıyla parti grubunu toplamış ve konuşmasında; “ siz isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz” demişti.¹²⁹

İnönü gibi etkili bir muhalifin yanında bir de parti içinde muhalefetin oluşması düşüncesi Menderes’i panikletmeye yetmişti. Aslında şeriatın ve irticanın haklılığına inanmayan birisiydi. Fakat oy alabilmek ve iktidarda olabilmek adına ödünler verilmişti. İlhan Arsel’e göre; 1950- 1960 arasında din bir baskı ve sömürü aracı olmuş, din adamı, iş adamı, oy adamı üçlemesi anlayışı ile kendi çıkarına yatkın bir demokrasi anlayışı geliştirilmiş, sosyal ve ekonomik olarak gerici ve şeriat düzlemine kaymıştı.¹³⁰

DP içerisinde iktidarın baskıcı tutumuna karşı muhalefet ve gruplaşmalar sürmekteydi. Liderlerini uyarmak daha ılımlı bir siyaset izlemek için yapılan uyarı ve önlemler bölünmenin önüne geçememişti. Muhalefet parti konumundayken Türkiye Köylü Partisi ve ardından Millet Partisi’nin doğmasına sebep olan DP, iktidar döneminde ise Hürriyet Partisi’nin oluşumuyla büyük bir bölünme yaşamıştır. DP iktidarının baskıcı tutumunu önlemek gerektiğine inanan Başar, bu yolda liderliği üstlenmiştir.¹³¹

1957 seçimlerinin yaklaştığı günlerde CHP, CMP ve DP’yi ve yönetim kadrosunu çok iyi tanıyan Hürriyet Partisi arasında güç birliğine gidilmesi kararlaştırılmıştı. Hürriyet Andı adıyla yayımlanan bildiride DP iktidarına karşı özgürlüklerin savunulması amaçlanmıştı.¹³²

1950 -1954 seçimlerine oranla daha sert ve hırçın bir seçim kampanyası yaşamaktaydı. Seçimlerden dört gün önce Ankara’da bir grup öğrenci ellerinde Atatürk posterleriyle Kızılay’dan Bakanlıklara kadar yürümüşü.¹³³

¹²⁸ Turan, **a.g. e.** , s.98.

¹²⁹ Mutay Öztemiz, **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, İstanbul, Pencere Yayınları, 1997, s. 62.

¹³⁰ **A.e.** , s. 66.

¹³¹ Turan, **a.g. e.** , s.118.

¹³² **A. e.** , s.130.

¹³³ **A. e.** , s.133.

27 Ekim 1957'de gerçekleştirilen genel seçimlerde DP TBMM'de 3/2'lik çoğunluğu elinde tutmayı başarmış olmasına rağmen 1954'e göre %10.72 oranında oy kaybetmişti. Üç muhalefet partisinden CHP ve CMP' nin aldığı toplam oy sayısı DP'ninkinden fazla olmuştu. Seçim sonuçlarına göre DP % 47.70 oy oranıyla 424 milletvekili, CHP % 40.82 oy oranıyla 178 milletvekili, CMP % 7.19 oy oranıyla 4 milletvekili çıkartırken, bağımsız ve öteki partilerde % 0.43 oy oranıyla yine 4 milletvekili çıkarmıştı.¹³⁴

1957 seçimlerinin dikkat çeken bir başka özelliği ise toplam milletvekili sayısının artmasına karşılık kadın milletvekili sayısındaki azalma olmuştur. 610 milletvekili arasından ancak yedi kadın milletvekili bulunmaktaydı.¹³⁵

DP iktidarı son seçimlerden sonra özellikle muhalefet partileri baskı altına alabilmek amacıyla baskıcı tutumunu sürdürmeye devam etmiştir. Bu da partiler arası ilişkilerin iyice bozulmasına neden olmuştur. DP liderleri 1958 yılından itibaren yeni bir demokrasi anlayışı uygulamaya başlamışlardı. Bu da "azınlığın çoğunluğa tabi olması" şeklinde ifade ediliyordu. CHP ve İnönü'nün tepkisi karşısında "halkı ayaklanmaya kışkırtıyor" iddiası ile DP, CHP'yi kapatma ve basını susturma yoluna gitmişti.¹³⁶

DP iktidarın getirmiş olduğu birtakım avantajları kullanarak CHP'sini kapatarak kökten çözüm getirmeyi düşünüyordu. Bu amaçla bir "tahkikat komisyonu" kurdurmuştu. 28 Nisan 1960 tarihinde kurulan bu komisyonda pek çok savcı, sivil ve askeri yargıçların yetkileriyle donatılmıştır. Bu komisyona karşı çıkacak bir üst makam bulunmamaktaydı. Her türlü siyasal eylem ve toplantı yasaklanmış, basına sansür getirilmişti.¹³⁷

Bir süredir bu uygulamalara tepki gösteren ülke dinamikleri, öğrenciler, basın, muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşları da bu olayların son bulması taraftarıydılar. Silahlı kuvvetlerin devreye girmesi sonucunda 27 Mayıs 1960 tarihinde DP iktidarı sona ermiş oldu.

¹³⁴ A.e. , s.133.

¹³⁵ A.e. , s.134.

¹³⁶ A.e. , s.203.

¹³⁷ Gökçe, a.g.e. , s.31.

1.2 Demokrat Parti'nin Kongrelerinde Kadına Bakış

DP'nin il kongreleri irticai eğilimlere sahne olur. Partinin Konya Kongresi'nde iki milletvekili Medeni Kanun'un kaldırılarak yerine şeriatın ve çok karılığın getirilmesini istemiştir. Afyonkarahisar Kongresi'nde ise bir başka grup milletvekili kişisel statü bakımından eski düzene geri dönülmesini talep etmiştir.¹³⁸

12 Mart 1951'de toplanan Demokrat Parti Konya İl Kongresi'nde kimi delegeler Arapça yazıya dönülmesini, hatta fes peçe ve çarşafın yeniden giyilmesini, çok evliliğin serbest bırakılmasını önerdiler. DP milletvekillerinden Hüseyin Nalban da "İslamiyetin devlet dini olarak kabul edilmesini" önermişti.¹³⁹

Vatan gazetesi başyazarı Mehmet Emin Yalman 12 Mart 1951 tarihli yazısında DP'nin Konya İl Kongresi'nde delegelerin bazı irtica içerikli taleplerine yer vermiştir. Yalman:

"...Kötü tahrikçilerin memleketin bekasına ve terakkisine karşı Moskof kaynaklarından tertip edilen bir irtica hareketine Konya'yı sahne diye kullanmağa ve bu hareketi Demokrat Parti Kongresi'ne sokmağa cüret etmeleri, hiç hiç şüphe etmiyorum ki, en ziyade Konyalıları müteessir edecek ve Konyalıların böyle gerilik hareketlere karşı nefret duyduklarını en açık şekilde belirtmelerine yol açacaktır.

Duyduğuma göre Demokrat Parti kongresine verilen bir takirde şu teklifler vardır: "Şapkanın yerine fes giyilmesi, kadınların çarşafınlmaları ve eve kapanmaları, heykellerin kaldırılması, Arap harflerinin iadesi, medeni kanunun yerine şeriatın geçirilmesi ve erkeğin birden fazla kadın alması..." Ayrıca elem uyandıran nokta şudur ki Konyanın Demokrat milletvekillerinden iki kişi, Konyadaki dostlarına yazdıkları bir mektupta: "Bu tarzda bir programın iki, üç ay içinde tatbik edileceğini bildirmişler ve " bunu bütün kazalara tebşir etmeleri" hakkında tavsiyede bulunmuşlardır."¹⁴⁰

DP Konya il başkanı konuyu inkar etmiş, bazı delegelerin kadınların evde daha faydalı olacağını düşündüklerinden evlendirilmelerini istediklerini,

¹³⁸ Caporal, a.g.e., s.223.

¹³⁹ Turan, a.g.e., s. 140.

¹⁴⁰ Vatan, 12 Mart 1951, s.1.

ayrıca, din derslerinin de tüm okullara yaygınlaştırılmasını istediklerini ifade etmiştir.¹⁴¹

Meydana gelen bu olay için vali Fernuh Şahinbaş, olayın büyütülmemesi gerektiğini, zaten önemsiz olduğunu, bir hocanın bilinçsizce vatandaşları yanlış yönlendirdiğini ve bu kişi hakkında soruşturma başlatıldığını ifade etmiştir.¹⁴²

Basında tepkilere yol açan bu olayı her DP'li farklı yorumluyor, bir yandan savunma ve yalanlama yaparken öte yandan irticai fikir ve düşüncelerini ileri sürmekten de geri kalmıyorlardı. Çeşitli kademelerdeki DP'li yöneticilerin yanında, İçişleri Bakanı Halil Özyörük bile olayın sorumluluğu sıradan bir hocaya yüklemişti. CHP olaya ilgisiz kalmış, Cumhuriyet Gazetesi de bu ilgisizliği 14 Mayıs 1950 yenilgisinin sebeplerinden biri diye değerlendirmişti.¹⁴³

Olayın büyümesinin ardından DP yine "kızıl ajanlık" iddiasını ileri sürmüştü.¹⁴⁴

DP Kongrelerinden gazetelere akseden haberlerde birtakım milletvekillerinin Meclis kürsüsünden Anayasa hükümlerine bağlı kalacaklarına namus sözü verdikleri halde, partiye girmeden DP programını okuyup liderlerinin söylediklerini unutmuşçasına Anayasa hükümlerine uygun olmayan söz ve davranışlarda bulunmalarının hayretle karşılandığı yazılmıştır.

Ulus Gazetesi'nde, kongrelerde kadınlar hakkında konuşulanlar şu cümle ile vurgulanmıştır:

"Dört kadın başta olmak üzere kızları mektebe yollamamak, kadınları çuvala sokmak, kızlı erkekli mektepleri kaldırmak kadınlara şunu yapmak bunu yapmak, kadın kadın kadın..."¹⁴⁵

1951 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen Uzunköprü DP Merkez İlçe Kongresi'nde sarf edilen inkılap karşıtı söylemlerin teessürle karşılandığı basında çıkan haberler arasındadır. Kongre üyelerinden 2 delege şunları söylemiştir:

¹⁴¹ **Cumhuriyet**, 13 Mart 1951, s.1.

¹⁴² **Zafer**, 14 Mart 1951, s.1.

¹⁴³ **Cumhuriyet**, 16 Mart 1951, s. 1.

¹⁴⁴ **Zafer**, 14 Mart 1951, s. 1.

¹⁴⁵ "Politika", **Ulus**, 4 Mayıs 1951, s.3.

“Erkekler dörde kadar evlenebilmelidir. Bunda dinen bir mahzur yoktur. Evvelce çıkarılan kanun kaldırılmalı, her erkek dört karı alabilmelidir. Boşanmalarda şeriat usulüne göre olmalı, mahkemelere gitmeğe lüzum kalmamalıdır.” Bu konuşmalar kongrede hiçbir itirazla karşılanmamış DP Genel İdare Kurulu’na bildirilmesi hakkında teklifler kabul edilmiştir.¹⁴⁶

DP kongreleri dışında da dört kadınla evlilik tartışması hüküm sürmekteydi. Bu tartışmaların kaynağı, Kuran’ın Nisa suresindeki erkeğin dört kadınla evlenmesine şartlı olarak izin verilen hükmüydü.¹⁴⁷ Erkeğin keyfine göre her önüne gelenle evlenmesi ve felaket durumlarının ortaya çıkmasına yönelik bir anlam içermiyordu. İrtica ve cehalet bunu istediği gibi uygulamaktaydı. Çok eşlilik dini anlamdan uzaklaşarak, felaketler yaratan başı sonu belli olmayan bir gelenekçi yapıya dönüşmüştü.

Mecelleden önce gelenekçilik öyle yerleşmişti ki, bugün “beşik kertmesi” denilen uygulamanın anlamı, neredeyse sosyal hayatın şartı haline gelmişti. Aileler çocuklarının mürüvetini görmek veya geleceğini güvenceye almak maksadıyla “beşikte nişan”¹⁴⁸ gelenek halini almıştı.

Bursa’da DP İl İdare Kurulu Başkan ve İlçe İdare Kurulu üyeleriyle yapılan Yıldırım Ocağı Kongresi’nde bazı delegeler sarık, cübbe ve bere giyilmesinin serbest bırakılmasını, Arap harflerine geri dönülmesini, kadınların çarşafı dolaştırılmasını istemişlerdir.

Ayrıca bazı delegeler de Samsun Milletvekili Ustaogluna şu telgrafı çekmişlerdir:

“Büyük Cihad’ta yazmış olduğunuz yazılarınızda Metalibati İslamiye’yi müdafaa etmenizle Türk mukaddesatçılarının kalblerine yerleştirdiğinizi derin saygılarımızla bildiririz. Allah ve Resul’ünün mutlak olarak rızasını kazandığınızdan zerre miktarı şüphemiz yoktur. Biz Bursali mukaddesatçılar hürmetle ellerinizden öperiz.”¹⁴⁹

15 Ekim 1951 yılında toplanan DP III. Parti Kongresi’nde meslekten yetişmiş olmayanlarla, ihtiyacı olmayan ya da çalışmalarında ehliyet göstermeyen kadın memurların tasfiyesi hükümetten talep edilen tebliğler

¹⁴⁶ **Ulus**,19 Nisan 1951,s.1- 4.

¹⁴⁷ Taha Akyol, **Medine’den Lozan’a**, 2. bs. , İstanbul, Doğan Kitapçılık,1996, s. 76.

¹⁴⁸ Akyol, **a.g.e.** , s.74.

¹⁴⁹“ Sarık, peçe, çarşaf istiyorlar”, **Ulus**, 3 Aralık 1952,s.1- 2.

arasında olmuştur. Aynı kongrede nikahın hocalar tarafından kısıtlanması istenmiş, fakat kadın delegeler tarafından şiddetle protesto edilmiştir.

Partinin yine 1952 yılı Eylül ayında yapılan Ankara İl Kongresi'nde "ihtiyacı olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması" istekler arasında yer almıştır.¹⁵⁰

DP Tokat İl Kongresi'nde milletvekili Ahmet Gürkan divan başkanı olmuş, delegeler din eğitiminin yeterli hale getirilmesini ve imam hatip okulunun açılmasını istemişlerdir.¹⁵¹

DP Konya İl Kongresi'nde 22.05.1952 tarihinde bir delege Menderes'in huzurunda din ve kadın memurlar hakkında konuşmuştur. Menderes delegenin konuşmasını keserek kürsüye gelerek; din üzerindeki baskıları kaldırdıklarını, herkesin kana kana Allah'ına ibadet edeceğini, laikliğinde zaten bu olduğunu ileri sürmüştür. Arapça ezana dönüldüğünü ve hükümetin bu konudaki çalışmalarını anlatmıştır.¹⁵²

Partinin Eylül 1952'de yapılan Ankara il kongresinde ileri sürülen dilekler arasında yine ihtiyacı olanlar dışında kadın memurların çalıştırılmaması vardır. Ayrıca, Ankara milletvekili Ömer Bilen'in Pazar günleri Hacı Bayram Camisi'nde verdiği vaazların radyo ile yayınlanması, köy okullarına din derslerinin konması, Ayasofya'nın cami haline getirilmesi talep edilmiştir.¹⁵³

Ocak 1953'te yapılan DP Maraş İl Kongresi'nde, kadın memurların işten çıkartılması, içki içilen şehir kulüplerinin kapatılması, din aleyhtarı kanun yapılmaması, evlenme ve boşanma kanununun ıslah edilmesi ayrıca 19 Mayıs'ta kızların teşhir edilmemesi istenmiştir.¹⁵⁴

Mayıs1953'te yapılan DP Bursa İl Kongresi'nde de liselerde din dersinin okutulmasına, kadın memurların işten çıkartılmasından, meyhanelerin kapatılması gerektiğine, yazarlara ağır cezalar verilmesinden güzellik yarışmalarının kaldırılmasına kadar birçok konuda talepleri olmuştur.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Köker, a.g.e. , s. 145

¹⁵¹ Cumhuriyet, 29 Eylül 1952,s.1.

¹⁵² Cumhuriyet, 25 Mayıs 1953, s. 1.

¹⁵³ Eroğul, a.g.e. , 130.

¹⁵⁴ Cumhuriyet, 29 Ocak 1953,s.1.

¹⁵⁵ Cumhuriyet, 4 Mayıs 1953,s.1.

08.02.1953 günü toplanan DP İstişare Kongresi'nde Menderes, başka düşüncedeki kişilerin DP'ye sızarak zararlı faaliyet yürüttüklerini, laikliğin din karşıtlığı olmadığını, fakat kanun yaparken partinin din düşüncelerini siyasete karıştırmadıklarını anlatmıştır.¹⁵⁶

Bedii Faik, Dünya Gazetesinde "Türk kadını" başlıklı yazısında Türkiye'deki kadın memurlarının hiçbirinin DP Kongrelerinden sonra çektikleri yürek acısını unutamayacaklarını yazmıştır:

"Kadın memurlar temizlensin, yerlerine erkekler alınsın" söylentisinin bu kongrelerin başlıca düsturu ve sakızı olduğunu belirtmiştir. Faik, "...üç uzun yıl DP teşkilatı şuursuz bir inkılap düşmanlığı içinde, doğruca Türk kadını hedef tutmuştur", diye eklemiş, devamla "...Anadolu kısa kollu ve etekli kadın öğretmenlerle doluydu. Üç yıldır aynı öğretmenleri çarşafa sokmak için yapılmadık şey bırakılmamıştır! Bu mu hür fikirli Türk kadınına değer vermek? Bu mu Türk kadını anlamak", diye tepkisini dile getirmiştir.¹⁵⁷

DP kongrelerindeki davranış ve söylemler, yöneticilerin tutumları irtica eğilimlerini güçlendirmiş, her köşede bir tarikat, tekke oluşumuna, Cumhuriyet devrimlerinin getirdiği yeniliklere karşı saldırganlık başlamasına neden olmuştu. Ticani tarikatının yurt çapında Atatürk heykel ve büstlerine karşı yapmış olduğu saldırılar, kırıp dökmeler heykellerin taşına karşı değil, Atatürk'ün manevi şahsiyeti üzerinden devrimlerin tümüne karşı olmuştur. Tarikatın eylemleri basın gündemini belirlemiş, panik ve korku yaratmışlardır. Bazı dış odaklara bağlı oldukları yolunda tartışmalar kamuoyunu günlerce meşgul etmişti.¹⁵⁸

1.3 Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Kadın Milletvekilleri

Cumhuriyet inkılapları hayata, uygulamaya geçildikten sonra atılacak olan adım çok partili demokrasi rejimi olmuştur. 1946 seçimleriyle meclis artık iki partili olurken, 1950 seçimleriyle demokrasi adına bir kat daha yol alınmış oldu. Ancak durum kadın inkılabı yönünden pek iç açıcı değildi. Seçme

¹⁵⁶ Cumhuriyet, 8 Şubat 1953,s.1.

¹⁵⁷ "Türk Kadını", Bedii Faik, Dünya, 3 Ekim 1953, s. .3.

¹⁵⁸ Yemliha Türk, "1951 -1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler Ve Tepkileri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2001,s. 32 -63.

açısından durum olumluydu, kadınlar sandık başına gitmeye istedikleri adayı seçmeye alışmışlardı ancak, seçilme açısından durum hiçte olumlu değildi.

CHP Meclis Grubu 24 Mart 1950 Cuma günü milletvekili genel seçim kanununun yenilenmesine karar verilmesini onaylar. Tüm parti programlarında siyasi eşitlik hakim olmasına rağmen seçmen kadınlara düşen görev çok büyüktür ve Kadın Gazetesi'nde kadınlar bu büyük göreve davet edilir. Her kadının kendi görüş çerçevesi dahilinde kadın milletvekili adaylarını korumaları istenir.¹⁵⁹

5545 sayılı seçim kanununa göre yapılan 1950 milletvekili seçimlerinin genel ilkesi gereği milletvekili seçimleri tek dereceli, çoğunluk usulüne göre genel, eşit ve gizli oyla yapılmıştır. Oy serbest ve şahsidir. Her il bir seçim çevresi nüfusu 150'nin üzerinde olan her köy, kasaba, mahalle bir seçim bölgesidir. 1946'da yine tek dereceli seçim sistemine göre uygulanan seçimde %2 gibi bir temsili oranla düşüşe başlayan kadın milletvekili sayısı, 1950 yılında 487'ye yükselen milletvekili sayısına rağmen düşmeye devam etmiş, kadınlar yok denilecek kadar az sayıda Meclis'te görev almışlardır. Bu dönemde % 0. 6' lık bir temsili oranla her biri farklı kaynaklardan üç kadın milletvekili Meclis'e girmiştir.¹⁶⁰

Dönemin haftalık yayımlanan olan Kadın Dergisi'nin başyazarı İffet Halim Oruz, kadının siyasal hayattaki yerini sıkça köşesine taşımıştır. 1950 seçimlerinde çok partili rejime geçilirken demokrasi adına gerilemeden söz etmiştir. Bu durumu parti idarelerinin kadın aday göstermekteki ürkeklığe bağlamıştır. 9. dönemde TBMM'de sadece 3 kadın üye bulunmaktadır ve başyazar TBMM'ye kadınlığı temsil edecek bir zümre gönderemediklerini, CHP'nin DP ile olan rekabetinde oy toplama uğruna softaları tuttuğunu ve kadınların ihmal edildiğini, seçimi kaybettiklerini yazmıştır.¹⁶¹ Halide Edip Adivar bağımsız, Tezer Taşkiran CHP, Nazlı Tlabar ise DP'ye mensuptur.

Her üç kadın milletvekili yüksek öğrenim görmüştür. Halide Edip Adivar 68 yaşında öğretim üyesi, Tezer Taşkiran felsefe öğretmeni, Nazlı Tlabar 37 yaşında en genç üye olarak ev hanımıdır. Nazlı Tlabar İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rumca olmak üzere dört yabancı dil bilmektedir.

¹⁵⁹ **Kadın Gazetesi**, 27 Mart 1950, s.1 -2.

¹⁶⁰ Gülizar Çakır Sümer, "Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935- 1991", İnönü Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya,1999.s. 79.

¹⁶¹ **Kadın Gazetesi**, 5 Haziran 1950, s.1.

Halide Edip Adivar İngilizce ve Almanca, Tezer Taşkıran ise İngilizce, Almanca ve Fransızca'ya hakimdir. Üç kadın milletvekili de evli ve ikişer çocuk anneleridir. Tezer Taşkıran daha önce aktif siyasette rol almış, 1943 yılında Kastamonu'dan milletvekili seçilmiş ve yine 1946 ve 1950 yıllarında Kars ilinden milletvekili seçilmiştir. Nazlı Tlabar ise daha DP Beyoğlu İlçe başkanlığı görevini yürütürken 22.05.1950 Pazartesi günü yapılan toplantıda Başbakanlık Divanı Katipliği'ne seçilmiştir. Halide Edip Adivar aktif siyasette rol almamıştır.¹⁶²

1903 Bakü doğumlu olan Tezer Taşkıran Ahmet Ağaoğlu'nun kızı ve Süreyya Ağaoğlu'nun kardeşidir. Felsefe eğitimi alarak 1925 yılında üniversiteden mezun olmuştur. Ankara ve İstanbul'da çeşitli okullarda görev yapmış ve öğretmen olarak görev yaptığı Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda müdürlük görevinde bulunmuştur. 1941 yılında İsmet İnönü tarafından seçim listesine alınmış, yedinci dönemde Kastamonu'dan, sekizinci ve dokuzuncu dönemlerde Kars ilinden milletvekili seçilmiştir. En önemli eseri "Cumhuriyetin 50. yılında Türk Kadınının Hakları" adlı kitabıdır. Yardımseverler Derneği'nin kurucularından ve Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin etkin üyelerindendir. 1979 yılında vefat eden Tezer Taşkıran değişik Avrupa ülkelerinde Türkiye'yi temsilen değişik söyleşilere katılmıştır.¹⁶³

1913 İstanbul doğumlu olan Nazlı Tlabar son sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın ve Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'nın torunudur. Kandilli Kız Lisesi'nde, Amerikan Koleji'nde ve Fransız Kız Lisesi'nde okuduktan sonra Almanya'da özel olarak felsefe eğitimi almış, DP'nin kuruluşunda çeşitli kademelerde rol almıştır. İstanbul ili Yayın ve Propoganda Bürosu Başkanlığı ve DP Beyoğlu İlçe Başkanlığı yapmıştır. Ayrıca parti hatipliği de yapmaktadır. Serbest gazetecilik yapmış, Belçika'da "Neus Eschange" ve Avusturya'da çıkarılan "Wiener Illustrierte" adlı haftalık dergilerde Türkiye Muhabirliği ve sorumluluğunu üstlenmiştir.¹⁶⁴ Dokuzuncu, onuncu ve on birinci dönemlerde İstanbul'dan milletvekili seçilmiştir. 1972 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁵

¹⁶² Taştan, " Türkiye Büyük Meclisinde Kadın Milletvekilleri", s. 92.

¹⁶³ Ayşen İçke, "Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri", Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlke Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s.87.

¹⁶⁴ "Kadın Adaylar" **Kadın Gazetesi**, 1 Mayıs 1950, s.1- 2.

¹⁶⁵ Sümer, "Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935 -1991", s. 80.

TBMM'nin 22 Mayıs 1950 Pazartesi tarihli ilk toplantısını yapan 9. devresinde İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar 377 oyla Meclis Divan Katipliği'ne seçilmiştir. Nazlı Tlabar'ın bu başarısı bu statüye gelemeyeceklerine dair düşüncelerin dolaştığı atmosferde kadınlık adına da kazanılmış bir başarı olmuştur. Partilerin kadın aday göstermekteki çekingenliklerine rağmen kadınların kuvvetli desteklerini aldıklarını beyan eden Kadın Gazetesi'nde DP'nin de Nazlı Tlabar'ın Divan Katipliği'ne seçilmesiyle bir nevi minnet görevini ödediğinden bahsedilmiştir.¹⁶⁶

1882'de İstanbul'da doğan ve 1964 yılında ölen Halide Edip Adivar önde gelen romancılarımızdan olduğu kadar modern Türk tarihimizde benzersiz bir yere sahip ve yakın dönem kültür ve siyaset tarihimizin renkli ve dikkate değer bir simasıdır. Halide Edip, Atatürk'ün yakın çevresindeki yegane kadın olmanın yanı sıra, iyi bir milliyetçi, çevirmen, gazeteci, iyi bir hatip, asker ve eğitmendir.

Halide Edip pek çok ilklerin de kadınıdır. İlk Amerikan Koleji mezunu genç kız olduğu gibi, ilk kadın hatibimizdir. Cumhuriyet devrimizin ilk kadın romancısıdır, ilk kadın profesörümüzdür. Her halde cepheden cepheye koşan entelektüel ilk Türk kadınıdır. Sürgün acısını tatmış ilk Türk kadını da odur. Hayatı sürükleyici bir roman gibidir. Tezatlarla dolu hayatın Halide Edip'in önüne hiç bitmeyen imtihanlar çıkardığı açıktır. "*Türk'ün Ateşle İmtihanı*"nı yazan kadının kendisi de o ateşle imtihan edilenlerden birisidir. İstanbul'un işgalinden sonra eşi Adnan Adivar ile Anadolu'ya geçmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında vatan hizmetine koşmuş, milli mücadele yıllarında cephe cephe dolaşarak yaşanan zor ve olağanüstü günleri yazılarına aktarmış ve bütün dünyaya duyurmuştur.¹⁶⁷

Halide Edip Adivar, 14 yıl süren bu gönüllü sürgünlük döneminden sonra İstanbul Üniversitesi İngiliz Edebiyatı kürsüsüne profesör olarak atanmıştır.1950 seçimlerinde DP listesinden İzmir milletvekili seçilmiştir. DP'de barınamamış, partinin kimi politikalarını eleştirmeye başlayınca partidaşlarınca Amerikancılığının yeniden gündeme getirilmesi üzerine tedirgin olmuştur. 1954 yılında milletvekilliğinden istifa etmiştir. 1955 yılında kocası Adnan Adivar'ın vefatıyla birlikte siyaseti tamamen bırakan Halide

¹⁶⁶ "Kadınlık Alemimize Dair Müşahedeler" **Kadın Gazetesi**, 29 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁶⁷ Hicran Göze, **Zor yılların Zor Kadını**, 2.bs. ,İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2003,s.7- 8.

Edip bozulan sağlığına rağmen yeni yazılar yazmaya devam etmiştir. Halide Edip Adivar 9 Ocak 1964'te vefat etmiştir.

Bu dönem kadın milletvekillerinin sosyo-kültürel özelliklerine bakıldığında eğitim düzeylerinin toplum genelindeki kadınlardan olduğu kadar Meclis içerisindeki erkek milletvekillerinden de yüksek olduğu, birden fazla yabancı dil bildikleri gözlenmektedir. Eğitim ve sosyo-kültürel seviyeleri erkeklere oranla yüksek kadınların seçilme şansı olmakla beraber, bu ayrıcalığı çok az sayıda kadın Meclis'e girerek elde edebilmiştir.

Kadına ilk kez seçme ve seçilme hakkının tanındığı 1935 yılı seçimlerinden itibaren Meclis'e giren kadın milletvekili sayısındaki bu düşüşte çok partili sisteme geçişle beraber politikada erkeklerle rekabet etmek zorunda kalan kadınların seçilme şansının azalmış olmasının etkili olabileceği düşünülebilir. 1946 yılında çok partili hayata geçişle beraber başlayan kadın milletvekillerinin sayısındaki azalmayla birlikte siyasal rollerde de bir değişiklik olduğu gözlenmiştir. Tek partili dönemde Meclis'e giren kadınlar kendilerini diğer kadınların temsilcisi olarak görür onların sorunlarını gündeme taşıyarak zmlerretmeye çalışırlardı. DP döneminde ise, kadın milletvekilleri, milletin temsilcisi ve seçildikleri partilerinin ideolojilerini benimseyen ve savunan konumda olmuşlardır. Bu dönem erkek milletvekili adayları rakipleriyle aynı koşullarda yarışarak meclise giren kadın milletvekillerinin, zayıflık sanılacağı endişesiyle kadın kimliklerini yok sayma eğilimleri içerisinde oldukları gözlemlenir. Meclis gündemine getirilen çeşitli kanun tasarısı ve tekliflerde söz alan kadın milletvekilleri daha cesur, cüretkar tavırlar sergilemişler. 145 kez Meclis kürsüsünden konuşma yapmışlar. Ancak 8'i soru 7'si önerge olan bu konuşmalarda kadın hakları ile ilgili olan konuşmaların sayısı yok denecek kadar azdır.¹⁶⁸

İffet Halim Oruz, Kadın Gazetesi'ndeki yazısında; Meclis'e kadınlığı temsilen bir zümre gnderilemediğinden, işçi, köylü, çalışan kentli kadının, annelerin, genç kızların sorunlarının ancak partiler üstü bir yapılanmayla çözüme kavuşabileceğine inanmaktadır. Bu menfi durumda da yine Meclis'te bulunan üç beş kadın milletvekilinin dahi bir araya gelerek ana konularzerinde bile duramadıklarından bahsetmiştir. Oruz, kadın meselesinin yalnız partilere

¹⁶⁸ İçke, "Kadın Milletvekilleri Ve Siyasal Faaliyetleri", s.109.

bırakılarak çözülemeyeceğini, yapılan son seçimlerin kendilerine bunu gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁶⁹

Oysa kadına bakış, ideolojik ve siyasal bir meseledir. Partiler sınıfların temsilcileridir. Konuya hepsinin aynı gözle bakması ve ortak davranması beklenmemelidir. Ortaçağ Avrupasında, kadına haksızlık bir yana, kadının “cadı” olduğu savıyla yakıldıkları bilinmektedir. Osmanlı döneminde sistemin kadın diye bir sorunu olmadığı gibi, kadınlar da uzun yıllar böyle bir hak isteme düzeyinde değillerdi. Kadın sorunu ve hakları, gelişmiş toplumların gündemini oluşturmuştur.

3 Eylül 1950 tarihinde yapılan Belediye seçimlerinde DP büyük bir başarı göstererek 600 belediyenin 560’ını kazanır. Türkiye’de ilk kez bir kadın belediye başkanı seçilmiştir. Öğretmen Müfide İlhan, Mersin’den liste başı seçilerek ve en çok oyu alarak belediye başkanı seçilmiştir. Aradan bir yıl geçtiğinde DP üyeleri Müfide İlhan’ın görevden alınmasını istediler.¹⁷⁰

Müfide İlhan, 25 Eylül tarihinde Kadın Gazetesi’nde yer alan görüşmesinde şunları söylemiştir:

“Şehir, hemşehrilerin müşterek evi olduğuna göre onun işlerini tanzim eden şehir meclisinde kadınlarında yer almasını zaruri görürüm. Şehre ‘ev’ dediğime göre, şehirciliğin de vatandaşların sağlığını, rahatlığını bir anne titizliği ile düşünmeli, maksat, evin ve aile efradının ihtiyaçları bütçenin müsaadesi nispetinde en iyi en ucuz şekilde temin edilmelidir. Şehrin cazip bir yuva haline getirilmesi lazımdır...”¹⁷¹

Türkiye’de bir ilk gerçekleşir, Mersin’i evi gibi gören, şehir işlerini bir kadın duyarlılığı ile yaklaşan Müfide İlhan belediye başkanı seçilir.

Müfide İlhan 15 Şubat 1911’de Mersin’de doğmuştur. Babası teğmen Nafiz Çakmak Anafartalar’da şehit düşmesi üzerine amcası Mareşal Fevzi Çakmak O’nu kendi himayesine alır ve annesi Emine Hanım tarafından yetiştirilir. 1928 yılında İstanbul Öğretmen Okulu’nu bitirerek Kadıköy Moda İlköğretim Okulu’nda göreve başlar. Eşinin görevi nedeniyle doğu illerinde Doğu Beyazıt ve Erzurum’da görev yaptıktan sonra Kırklareli ve Ankara’ya gelir. Önce Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji’nde görev yapar, daha sonra Almanya’ya giderek Almanca öğrenir. Ankara’ya döndüğünde özel bir

¹⁶⁹ Kadın Gazetesi, 5 Haziran 1950,s.1.

¹⁷⁰ Köker, “Türkiye’de Kadın, Eğitim Ve Siyaset, Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme”, s. 144.

¹⁷¹ Kadın Gazetesi, 25 Eylül 1950, s. 1- 2.

anaokul açar daha sonra ise Keçiören Çocuk Esirgeme Kurumu'nda göreve başlayan Müfide İlhan 1950 yılında Mersin Belediye Başkanı olur. Bu hizmetini 1 yıl sürdürdükten sonra Ankara'da çeşitli sosyal hizmetlerde bulunur. 1958 yılında Kızılay bünyesinde ilkyardım öğretmenliği de yapar. 1966 yılında Türk Anneler Derneği tarafından "yılın annesi" seçilen Müfide İlhan 1996 yılında vefat etmiştir. ¹⁷²

1954 yılında yapılan seçimler sonucunda biri akademik kariyerden gelen dört kadın milletvekili yer almıştır. Toplam milletvekili sayısı 487'den 535'e yükselmesine rağmen kadın milletvekili sayısında istenilen artış gerçekleşmemiştir. TBMM'ye girebilen dört kadın milletvekilinin temsili oranı % 0.7 olmuştur. ¹⁷³

Meclis'e giren dört kadın milletvekili DP'lidir. Nazlı Tlabar İstanbul milletvekili, Aliye Coşkun Temuçin Ankara milletvekili, Nuriye Pınar İzmir milletvekili, Edibe Sayar Zonguldak milletvekilidir.

Aliye Temuçin 1916 yılında Foça'da doğmuştur. Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. ¹⁷⁴

Politikanın içinden gelen tek kadın milletvekili Nazlı Tlabar'dır. DP Beyoğlu İlçe başkanlığı ve 9. dönem milletvekilliği yapmıştır.

Nuriye Pınar 1914 İstanbul doğumludur. Bordeaux Üniversitesi Kimya ve Tabii İlimler Bölümü'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Jeoloji Enstitüsü'nde asistan olarak çalışmaya başlamıştır. 1942'de "İlim Doktoru", 1944'te "Jeoloji Doçenti" olmuştur. 1953 yılında sınavı kazanmasına ve hakkında olumlu rapor verilmesine rağmen yer olmadığı gerekçesiyle profesör olamamıştır.

Türkiye depremleri araştırma konuları olmuş çeşitli ülkelerde jeoloji konferanslarına katılmıştır. İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Jeoloji doçenti iken milletvekilliğine adaylığını koyarak kazanmıştır. Onuncu ve on birinci dönemlerde İzmir milletvekili olarak TBMM'de görevini sürdürmüştür.

Edibe Sayar 1912 Safranbolu doğumludur. 1939 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Zonguldak'ta hakimlik

¹⁷² Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivler Koleksiyonu, **Mesleklerinde Öncü Kadınlar: İlkler**, no: S0286, 2005.

¹⁷³ Sümer, "Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935- 1991", s. 81.

¹⁷⁴ **A.e.** , s. 81.

sınavını kazanmış olan Edibe Sayar Fransızca bilmektedir. Daha sonra yayın hayatına atılmış çeşitli gazete ve dergilerde siyasi ve edebi konularda yazılar yazmıştır. Yardım Sevenler Derneği ve Türk Kadınlar Birliği'nde başkanlık görevlerinde de bulunmuştur. Onuncu dönemde milletvekili olarak Zonguldak ilini temsil etmiştir. TBMM Başkanlık Divanı Katip üyeliği de yapmıştır.¹⁷⁵

14.05.1954 Cuma günü TBMM' de yapılan toplantıda İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar Başkanlık Divan Katipliği'ne seçilmiş dokuzuncu dönemde almış olduğu görevine devam etmiştir. Edibe Sayar Dilekçe Komisyonu, Nuriye Pınar Dışişleri Komisyonu, Aliye Coşkun Temuçin Milli Eğitim Komisyonu'nda görev almıştır.¹⁷⁶

1957 yılı seçimleri sonucunda TBMM'de kadın milletvekilleri sayısı sekize ulaşmıştır. 602 milletvekili sayısına oranla kadın milletvekili sayısı % 1.35 olmuştur. Übeyde Elli CHP'den seçilirken, Piraye Levent, Hilal Ülman, Ayşe Günel, A. Necla Tekinel, Perihan Arıburun, Nuriye Pınar, Nazlı Tlabar DP'den milletvekili seçilmişlerdir. Nazlı Tlabar ve Nuriye Pınar eski milletvekilleri diğerleri ise yeni üyelerdir. Genelde büyük şehirlerden seçilerek Meclis'e gelmişlerdir. Ayşe Günel, Necla Tekinel ve Nazlı Tlabar İstanbul, Perihan Arıburun, Nuriye Pınar İzmir, Ubeyde Elli Ankara, Piraye Levent Aydın, Hilal Ülman Bursa' dan seçilmişlerdir.

En genç üye 36 yaşındaki Necla Tekinel, en yaşlı kadın üye 54 yaşındaki Ayşe Günel'dir.¹⁷⁷

Übeyde Elli 1907 yılında İstanbul'da doğmuştur. Erenköy Kız Lisesi mezunu olup Türk Kadınlar Birliği Genel başkanlığı ve hayır kurumlarında idarecilikler yapmıştır. Fransızca bilmektedir. CHP bünyesinde ocak, bucak, ilçe başkanlıklarında ve il idare kurulu üyeliklerinde bulunmuştur. Çankaya Belediye Meclisi üyeliğinde de bulunmuştur. Evlidir.

Emine Piraye Levent 1915 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Eczacılık Fakültesi'ni bitirmiş fakat eczacılık yapmamıştır. Aydın ilinde ortaöğretimde fizik ve kimya öğretmenliği yapmıştır. DP İl İdare Heyeti'nde görevlendirilmiş 11. dönemde de Aydın'dan milletvekili seçilmiştir. Evlidir.

¹⁷⁵ A.e. , s. 82.

¹⁷⁶ Taştan, "TBMM'de Kadın Milletvekilleri", s. 94- 95.

¹⁷⁷ A.e. , s. 95- 96.

Hilal Ülman 1918 yılında İzmit'te doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Üsküdar Kız Lisesi ve Amerikan Koleji tarih öğretmenliklerinde bulunmuştur. İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Evlidir. 11. dönem Bursa Milletvekili olarak TBMM'ye seçilmiştir.

Ayşe Günel 1903 yılında Selanik'te doğmuştur. İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur ve Fransızca bilmektedir. Çanakkale'de ilkokul müdürlüğü ve ortaokulda Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Evlendikten sonra mesleğinden ayrılarak 1935 yılında Daimi Encümen Azalığına seçilmiştir. İstanbul'a nakil olduktan sonra sosyal hizmetlerde bulunmuştur. DP Teşvikiye Ocağı'nın idari kuruluna daha sonra da Beşiktaş İlçe İdare heyetine seçilmiştir. 1957 yılında seçimleri kazanmış İstanbul Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.

Arife Necla Tekinel 1921 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş, avukatlık stajının ardından mesleğe atılmıştır. İtalyanca, Fransızca ve Latince bilmektedir. 1950 yılında DP'den Belediye Meclisi azalığına seçilmiş ve 1953 yılında Sarıyer Encümen azalığına seçilmiştir. Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucu üyelerindedir. 11. dönem DP'den 17. dönemde ise MDP'den İstanbul milletvekili seçilmiştir.¹⁷⁸

Perihan Arıburun, 1913 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Hakimlik stajının ardından Temyiz mahkemesi Üçüncü Ceza Dairesinde çalışmış ve Cide' de hakim yardımcılığı yapmıştır. Evlendikten sonra mesleğinden ayrılarak serbest avukatlık yapmıştır. On birinci dönem İzmir milletvekili olarak DP'den TBMM'ye girmiştir.¹⁷⁹

TBMM'ye üye seçilen bu kadınların öğrenim düzeylerinin yüksek oluşu, büyük kentlerden seçilmiş olmaları, ülkenin doğusunda kadın aday bile bulunmayışı dikkat çekicidir.

¹⁷⁸ Sümer, a.g.e. , s 84.

¹⁷⁹ Sümer, a.g.e. , s.85

1.4 Demokrat Parti Döneminde Kadın Milletvekillerinin Faaliyet Ve Söylemleri

DP döneminde kadın milletvekillerinin kadın sorunları üzerinde teklifler yaptıkları, bu konudaki sorunları Meclis'e taşıdıkları görülür.

Ilgaz, 8. dönemde Çorum milletvekili olarak, Milli Eğitim ve dilekçe komisyonlarında görevlendirilmiştir. Bu devrede teklif ettiği tasarılar arasında köy okulu ve sağlık evleri inşaatından alacaklı olan müteahhitlerin alacaklarının Milli Eğitim bütçesi köy okulları yapı ödeneğinden ödenmesi konusundaki teklif yer almaktadır. Bu teklif onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁰

Adı geçen kanuna ayrıca yeni bir madde eklenmesine karar verilmiştir.

“Çorum milletvekili Hasena Ilgaz ve iki arkadaşının, 3803, 4274, ve 4459 sayılı Kanunların köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerin değiştirilmesi ve 5012 ve 5082 sayılı kanunların kaldırılması hakkındaki 5210 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair Kanun teklifi”.

Milli Eğitim Komisyonu adına Maraş milletvekili E. Soysal 5210 numaralı Kanuna bir madde eklenmesini teklif etmiştir. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, adı geçen kanun teklifi köy okulları inşaatından alacaklı kalmış bazı vatandaşların alacaklarını tasfiyesine aittir, demiştir. Maddelerin ivedilikle görüşülmesi teklif ve kabul edilmiştir.

“ Köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesi hakkındaki 5210 sayılı Kanuna ek Kanun aynen şöyledir:

Madde 1.- 24.V.1948 tarihli ve 5210 sayılı kanundan önce, köy okulu ile öğretmen ve sağlık memurları evleri inşaatından alacaklı olan şahısların tahakkuk eden alacaklarının yarısı 1950 ve diğer yarısı 1951 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçelerinin (5210 sayılı Kanuna göre köy okulları, öğretmen ve köy sağlık memurlarına yapılacak evler için para ve ayın yardımı tertibinden Milli Eğitim Bakanlığınca tediye ettirilir”.

İlgili madde oylanarak tasarının tümü kabul edilmiştir.¹⁸¹

Kadın Gazetesi başyazarı İffet Halim Oruz, İstanbul Üniversitesi'nde kendi kurduğu kürsüyü bırakarak DP'nin listesinde yer alan Profesör Halide

¹⁸⁰ Kadın Gazetesi, 3 Nisan 1950, s. 1 -2.

¹⁸¹ TBMM TD, (Dönem IX), C:23 (16.03. 1950), s. 500- 501.

Edip Adıvar ile röportaj yapmıştır. Oruz, 1935 yılında 18 kadın üye ile siyasi hayatta yer alınırken, 1946'da 9 kadın milletvekilinin Meclis'te yer aldığını belirtmiştir. 1950 seçimlerinde ise, CHP'nin altı, DP'nin iki, MP'nin iki aday göstermesi halinde sadece beş ya da altı kadın aday çıkarılabileceğini dikkat çekmiş ve bu durumdan bilhassa CHP'nin izlemiş olduğu politikayı sorumlu tutmuştur. CHP'nin tek parti düzeni içerisinde göstermiş olduğu adayların bazı Belediye Meclis üyeleri ve kadın milletvekilleri hariç tutulursa genellikle siyasi hayatta aktif rol almamış, tanınmış simalar olmaması bunun nedenidir. Bu kişilerin de görevlerini hakkıyla yapamayarak halkın gözünde kadınların küçümsenmesine yol açtığını ifade etmiştir. Yine partilerin oy toplamak uğruna geri fikirleri destekleyici hareketlerde bulunmalarının kadın inkılabındaki gerilemeye neden olduğunu düşünmektedir.

Halide Edip Adıvar, yazarın düşüncelerine katılarak kadın inkılabını baltalayıcı bir hareketten söz etmiştir. Halide Edip Adıvar'a göre önemli olan Kadın milletvekillerinin sayılarından ziyade nitelikleridir. Cumhuriyet rejiminden önce başlamış olan kadın inkılabındaki en büyük hamle Cumhuriyet döneminde yapılmış fakat bununla beraber istenildiği düzeyde seyretmemiştir. Bunun nedeni biraz da kadınların sorumluluğunda aranmalıdır. Adıvar, nüfusun yarıdan fazlasını oluşturan kadınların birleşerek kendilerini öncelikle ilgilendiren ucuz mesken davası, çocuk yetiştirmek onların sağlığı ile ilgili ve yine belediye işlerini ilgilendiren başlıca konular hakkında isteklerini empoze edebilmeleri gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸²

Edinburg'da Dünya Yazarları Kongresi'nde Türkiye'de kadın-erkek eşitliği hakkında konuşan Halide Edip Adıvar; kadın-erkek eşitliğinin Türkiye'de İngiltere'den daha fazla hayatın içine girdiği bir dönemde olduğunu ve son 1950 seçimlerinde kadınların vermiş olduğu oyların çok önemli bir rol oynadığını söylemiş ve devamla şöyle demiştir:

“Türkiye'de kadınların herhangi bir mevki işgal etmesine hiçbir mani yoktur ve Türk kadını çalışandır”.¹⁸³

Halide Edip Adıvar'ın TBMM'deki ilk görüşmelerde DP programı ile ilgili bazı bilgiler verirken kendi görüşlerini de ifade ettiği görülür. Adıvar, DP programının pek az bir farkla liberalizmi benimsediğini söylerken dünya

¹⁸² **Kadın Gazetesi**, 8 Mayıs 1950, s. 1- 7.

¹⁸³“Halide Edip'in Konuşması”, **Ulus**, 20 Ağustos 1950. s. 1 -2.

iktisadi politikası içinde liberalizmin yeri ve önemi hakkında konuşmuştur. Liberalizm zihniyetinin yerini gittikçe sosyal adalet prensiplerine terk etmekte olduğunu İngiliz Liberal Partisi Başkanı Beveridge'nin hazırlamış olduğu planda bu görüşe uyulduğunu, 19. yy. liberalizminden hayli uzaklaşıldığını ifade etmiştir.

Adivar, Hükümetin icraatını eleştirmeden önce biraz zamana ihtiyaç olduğunu, memlekette güven ortamının oluşabilmesi için buna ihtiyaç olduğunu söylemiştir.

Adivar, “fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında” belirmeye başlayan aşırı sol akımlara karşı uyanık bulunulacağına işaret etmiştir. Ayrıca mizah veya siyasi eleştiri adı altında ayakta tutunmak istenilen aslında düpedüz aşırı sol akımların eseri olan yayımların şiddetle takip olunacağı cümlesini ele almış ve bunu tehlikeli bulduğunu açıklamıştır.

Adivar bu akımlar hakkında ; “ bunlar arasında ajan olarak çalışanlar olursa bunları adliyeye terk etmek en doğru harekettir. Bu gibi cereyanlara zorla karşı koymakla, kurtulmak istediğimiz istibdat devrine tekrar dönmüş olmaktan korkarım” diyecektir.

Konuşmasında başka bir noktaya temas ederek; son günlerde Mehmet Akif'i sevenlere mürteci, Tevfik Fikret'i sevenlere komünist, Mehmet Emin'i sevenlere ırkçı veya Turancı denildiğini ve ırkçılık, irtica ve komünizmin birbirlerinden tehlikeli olduklarını bunların birini diğerine tercih etmeye imkan olmadığını Türk milletinin verdiği son parlak imtihanla bütün bu akımlara karşı konulduğunu belirtmiştir. 14 Mayıs tarihinin demokrasi bayramı olarak kutlanılmasını isteyerek sözlerini bitirmiştir.¹⁸⁴

Adivar, TBMM'de Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan bütçe konusu hakkında tartışmalar esnasında söz almış ve fikirlerini açıklamıştır. Öncelikle bütçe konusunda Meclis'te ve basında hüküm süren zihniyet hakkına konuşmak istediğini söylemiştir. Adivar, bütçe görüşmeleri yapılırken en çok israf kelimesi üzerinde durulduğunu, ancak sarf edilenin maddi veya manevi miktarının öneminden çok, sarf edileceği yerin ve getireceği faydanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütçe açığı kavramının israfla karıştırıldığını söyleyen Adivar, Türkiye gibi bütün imkanlarından henüz faydalanılmamış bir ülkede, her alanda ileri gitmek isteniliyorsa bütçe açığı gerekli yere sarf

¹⁸⁴ “Halide Edip Adivar'ın TBMM'deki ilk Görüşmesi” **Kadın Gazetesi**, 5 Haziran 1950, s. 3.

edilmek şartıyla zaruridir, demiştir. Bundan dolayı muhalefetin acı eleştirilerini ve iktidarın adeta özür diler pozisyona düşmesini bir zihniyet hatası olarak kabul ettiğini açıklamıştır.

Eğitim bütçesinin savunmadan sonra gelen en büyük bütçe olmasının şart olduğunun altını çizen Adivar, “mahalline masruf” [yöresel harcanmış] olmak şartıyla yıldan yıla artırılması gerekir”, diyerek eğitim payının artırılmasını istemiştir.

Cumhuriyet dönemiyle beraber eğitim sisteminin daha sağlam temellere dayandığını ancak yine bazı sorunları barındırdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Cumhuriyet devrinin iptidasından beri eğitim teşkilatı, daha evvelkilere nispeten daha sağlam modern bir temele dayanır, daha selabetli bir iskelet vücuda getirmiştir. Fakat bu binanın içine bakarsak, ışıkların kısmen yanlış, manevi sıhhatimize muzır yerlerden sızdığını iskeletin içindeki kalb ve kafa müstakbel ve daha iyi bir dünya demokrasisini göremeyecek ve hissedemeyecek bir vaziyette olduğunu anlarız. Işıkların çoğu sağa veya sol totaliter meşalelerden sızmış ve hala da sızmaktadır. Demek ki, biz bu binanın esasını muhafaza edeceğiz, ışık menşelerini değiştireceğiz. Kafasını ve kalbini daha normal surette işleyen bir hale getireceğiz.

Teknik ve müspet ilimler bakımından Türkiye maarifi mazi ile kıyaslanamayacak kadar ilerdedir. Fakat fikir bakımından, yeni moda maskeler arkasında bir sürü hortlaklar vardır. bu hortlaklar eski zulüm ve istipdatların birer yeni tefsir ve kılıklarından ibarettir. Bunlar yirminci asrın diktatörlerinin markalarıdır. Bunlar makinalı korkunç çarklardır, maalesef böyle bir idare mekanizması hasıl olduğu an ta diktatörün kendisinden en basit vatandaşa kadar çarkın dişlerine sıkışır. Buralarda bir diktatör de herhangi bir vatandaş kadar zavallıdır. Çünkü kendi mukadderatına kendisi de hakim değildir. Bu makinenin yaldızlı dönüşü hariçten cazip görünür. Ancak makine kırıldığı zaman ne kadar kurban verdiğini bütün bir milletin nasıl bir huzursuzluklar içinde yaşamış olduğunu anlarız. Bütün bunları halka anlatacak bu nevi makinelerin kurulmasına bir daha meydan vermiyecek zihniyeti ancak maarif sistemi aşılabilir.”¹⁸⁵

Adivar, konuşmasına devam ederken, Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yapılan en büyük reformlardan birinin ilköğretim konusu olduğunu söyleyemiştir. İlköğretim okullarının sayısının ve niteliğinin artırılması için çok

¹⁸⁵ TBMM TD, (Dönem IX), C: 5, (25.02.1951), s. 758 -760.

emekler sarf edildiğini vurgularken harf inkılabının önemi üzerinde durmuştur. Harf inkılabının okuma yazma oranının artmasında ne kadar memnuniyet verici sonuçlar yaratmış olduğuna dikkat çekmiş ve eklemiştir:

“...Maarifin baş vasfı kemiyetten [nicelikten] fazla keyfiyet [nitelik] olmak gerektir. Fakat ilköğretimde kemiyet de keyfiyet kadar mühimdir. Gayemiz, yurdumuzun her ferdine tahsil vermektir. (Alkışlar). Bunun kanuna bağlanmış olması kifayet etmez. Tahakkuku maddi ve manevi büyük fedakarlığa bağlıdır. Yalnız bina ile mektep olamayacağı için tedris levazımı [öğretim araç gereçleri] ve unsuru yetiştirmek hayli zaman alacaktır. Fakat, buna sarf edilecek parayı bugününün ve istikbalin meclisleri hiçbir zaman çok görmeyeceklerdir. Mamafih bunun sadece para ile de olmayacağını biliriz. İlk mektep hocalarının hizmetlerinin kutsiyeti derecesinde huzura ve emniyete kavuşmaları lazımdır. Bilhassa hocaları tokmak altında tutan zihniyetin yarattığı kanunlara son vermek lazımdır. Bunu yapabilecek yeni bir teşkilat tasarısını hepimiz sabırsızlıkla bekliyoruz. İlköğretimin umuma yayılması ve ümmiliğin önüne geçmesi için mekteplerin sayısını arttırmak da kifayet etmez. İlk mektep çağını atlamış haklı da okutmak için teşkilat yapmaya ve harekete geçmeye mecburuz. Sadece okumak bugün Latin harfleri sayesinde bugün çok kolaydır. Fakat asıl ümmiliğe karşı mücadelenin başka memleketlerde nasıl yapıldığını tetkik ve tatbik maarifimizden başlıca temenni ettiğimiz bir şeydir...”¹⁸⁶

Eğitim öğretim konularından özellikle ilköğretimin zorunluluğu ve yaşı ile ilgili olarak söz alan Kars milletvekili Tezer Taşkiran yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir:

“Anayasamızın 87. maddesine göre “kadın erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek mecburiyetindedir.” Maarifimize ait kanunlarımıza göre de azami 16 yaşına kadar kız ve erkek çocuklar ilkokullara devam mecburiyetindedirler. Bu mecburiyetin tabii bir neticesi olarak; çocuğunu evlenmek, hastalık gibi mühim sebepler dışında okula göndermiyen veliler hakkında takibat yapılmaktadır. Bu takibatın şekli 4274 sayılı Kanununun 16. maddesinde gösterilmiştir: Evvela yazı ile veliye tebligat yapılır, daha sonra ihtiyar meclisinin kararı ile küçük bir para cezası verilir, iki defa para cezasına mahkum edildikten sonra da çocuğunu okula göndermiyen veya devamını temin etmiyen veliler sulh mahkemelerince bir haftadan bir aya kadar da hafif hapis cezasına mahkum edilirler. Tekerrürü halinde evvelce verilen ceza iki kat olarak hükmolunur. Ve ayrıca beş liradan 50 liraya kadar da hafifi para cezası verilir.

İşte Milli Eğitim Komisyonunca verilen karara göre “ köylerde ilköğretim okul ve kurslarına devam eden öğrencilerden 14 yaşını ikmal eylemiş bulunanların velileri

¹⁸⁶ TBMM TD, (Dönem IX), C: 5, (25.02.1951), s.760.

hakkında da bu madde hükmü uygulanmayacaktır” ve bu suretle herhangi bir sebeple 14 yaşına kadar ilkokulu bitirmemiş olan bir çocuğun velisi dilediği takdirde çocuğu okuldan çıkarabilecek ve hakkında da takibat yapılmayacaktır.”

Tezer 1949 -1950 ders yılı itibariyle köy okullarında mezun olan öğrencilerin % 25'inin 15 -16 yaşlarında olduğuna dikkat çekerek böyle bir uygulamayla öğrencilerin ilköğretimi bitirmeden okullarından ayrılacağını söylemiştir. Tezer devamla;

“Memleketimizde ümmilik üzerinde çok çalışılacak bir durumdadır. Avrupa memleketlerine göre bu sahada en geriyiz ve erkek nüfusun ancak yüzde 35'i ve kadın nüfusun yüzde 13'ü okumaktadır.

Biz ilkokul dışında kalan vatandaşlarımızı da mümkün olduğu kadar yetiştirmeyi düşünecek bir durundayız. Şimdi ilkokula çocuğu göndermeyen veliyi muayyen bir yaştan sonra serbest bırakmakla bilmem ne derece doğru hareket etmiş oluruz ve bu hal ilk öğretim mecburiyeti ile telif edilebilir mi?

Bütün veliler, çocuklarını ilkokula göndermeye mecburdurlar, fakat 14 yaşından sonra isterlerse göndermezler hükümleri nasıl yan yana gelebilir? Beni mazur görünüz, ben bunu anlıyamıyorum. Bizi bu tarzda bir karar almaya sevkeden sebepler nelerdir? Muhterem teklif sahiplerinin gerekçelerine göre en mühim sebep köylü çocukların köy zirai hayatının mühim bir rüknü olmalarıdır. Ben öyle zannediyorum ki muhterem Türk köylüsünün zirai hayatta çocuklarından faydalanması hususu gene 4274 sayılı kanunun 12 nci maddesinin yeniden esaslı bir tetkik ve mahalli ihtiyaçlara göre tanzimi ile halledilebilir¹⁸⁷, diyerek mecburi ilköğretim yaşının düşürülmemesi gerektiğine vurgu yapar.

Mecburi ilköğretim yaşının 16'dan 14'e düşürülmesi teklifi Meclis'te daha sonraki günlerde de tartışma konusu olmuştur. Meclis'te en çok söz hakkı isteyen kadın milletvekillerinden Tezer Taşkiran yukarıda bahsedilen görüşlerine paralel düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Daha evvel arz ettiğim gibi, Türkiye'de ilkokul çağında bulunan çocuğun bir buçuk milyonu okuyabilmekte, bir milyonu okuyamamaktadır. Bunun da bir milyon yüz bini köylerde toplanmaktadır. Bunun dörtte biri 15-16 yaşındadır. Yani alacağınız karar, yüzbinlerce Türk çocuğunu alakadar eden bir karar olacaktır. İstirham ediyorum, hükmünüzü bu esas dahilinde veriniz. Ayrıca şunu arz edeyim ki, henüz okuma çağında bulunup da okul bulunmadığı için – çünkü 20 bin köyümüzde okul yoktur- okumayan çocuklar şehir çocukları değil, köy çocuklarıdır. Onları da düşünecek olursak yarım milyondan fazla çocukla karşı karşıyayız.

¹⁸⁷ TBMM TD, (Dönem IX), C: 8, (11.06.1951), s. 160 -164.

Şimdi muhterem arkadaşlar, bir memleket demokrasi yolunda ise ve demokrasiyi kendisine esas tutmuşsa ilim ve irfan onun temeli olmak mecburiyetindedir. İlköğretim de onun ilk basamağıdır. Bütün ileri memleketler, demokrat memleketler bu davayı çoktan hallettikleri halde hala bir sene daha eklesek iyi olur mu diye komisyonlar kurmakta, müzakereler yapmaktadır. Beynelminel komisyonlar, ünesko toplantıları ve saire hep bu dava içindir....”¹⁸⁸

Tezer, konuşmasının devamında köy okullarının çalışma saatlerinin köylülerin iktisadi hayatına göre belirleyelim demiştir. Böylece tarlada, bağda bahçede çalışmak için okula gitmeyen köy çocuklarının okula devamı sağlanacak ve ailelerinin de çocukları okuldan almak gibi bir durumları kalmayacaktır demiştir. Tezer, durumun ciddiyetini bir örnekle açıklamak istemiştir.

“... Belki gazetelerde okumuşsunuzdur, Ankara’da üniversiteli gençler köylüyü okutma dernekleri kurmaktadır, okul dışında kalmış köylü vatandaşlarımızı acaba nasıl okutabiliriz diye çırpınıyorlar. Şimdi biz Meclis olarak okuma çağında olan çocukları babası isterse okutmayacaktır diye nasıl bir hüküm verebileceğiz? Sizden çok istirham ederim böyle bir prensibi kabul etmiyelim, bizim prensibimiz, Büyük Millet Meclisi’nin prensibi bir kişi daha fazla okutmak prensibi olmalıdır. Nerede mümkünse orada. Daha yirmi bin köyümüz karanlıktır, fakat okulu olan yerde, aleti olan yerde, muallimi olan yerde diyeceğiz ki baba isterse çocuğunu okutmasın...”¹⁸⁹

Meclis’te kadın memurlar ile ilgili olarak; Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde dairelerde çalışan kadın memurların sayısının fazla olduğundan bahsedilir. Bu kadın memurlar arasında tabî ki ailesinin geçimine katkı sağlamak için çalışanlar olduğu kadar kendi şahsi lüks ihtiyaçlarını karşılamak için çalışanlar da vardır denilir. Kars milletvekili Tezer Taşkıran TBMM’de söz almış kadın –erkek diye bir ayırımın yapılmamasına dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir:

“Anayasa ve bütün kanunlarımız Türkiye’de erkek ve kadına eşit haklar vermiştir.hiçbir kanunumuzda falan falan işler erkek vatandaşlara tahsis edilmiştir ve dairelerde de kadın memurlar erkek bulunduğu zaman kullanmaz kaydı yoktur. Vatandaşlık hakkı müsavi olan iki cins üzerinde konuşulduğu zaman muhterem arkadaşımızda kadın memur diye bir meseleyi yüksek huzurunuzda getirmemesini rica ederim. Zaman zaman yapılan bu tarz konuşmalar; bu memlekette çalışan

¹⁸⁸ TBMM TD, (Dönem IX), C: 8, (13.06.1951), s. 211 -212.

¹⁸⁹ TBMM TD, (Dönem IX), C: 8, (13.06.1951), s. 211 -212.

kadın memurlar üzerinde çok şiddetli aksünamel yapmakta ve onların çalışma şevkini kırmakta ve müteessir etmektedir.

Memleket nüfusunun yarısı kadındır. Bunlar reylere iştirak ederler, seçilirler, her vazifeyi almak hakkını haizdirler. Atatürk inkılabının en esaslı prensiplerinden birisi de budur.

Bütün bu hakları almakla beraber liyakatlarını da öyle zannediyorum ki ispat etmektedirler. Hangi kadın memurun rüşvet aldığını işittiniz? Analarına, babalarına, evlerine yatdım etmek için alın teriyle çalışan genç, ihtiyar, kız ve kadınlar hakkında hiçbirinizin tasvip etmeyeceğine inandığım bir lisanla bu muhterem kürsüden konuşulmamasını rica ediyorum.”¹⁹⁰

1952 yılında Anayasanın dilinde yapılacak değişikliklerle ilgili olarak Halide Edip Adıvar Meclis’te söz almış dilin yaşayan canlı bir varlık olduğunu, dünyanın her yerinde yeni uydurulmuş kelimelerle yeniden hayat bulduğunu söylemiştir. Bununla beraber anayasanın dilinin değiştirilmesi konusunda her 20- 25 senede bir dil değiştikçe anayasanın dilini mi değiştireceğiz, diye sormuştur. Konuşmasının devamında şunlara değinmiştir:

“...Dil Kurumunun beyannamelerinde belirttikleri bariz nokta şudur:” Arapçaya ve Farsçaya doğru değil, Türkçeye doğru gidelim”, diyorlar. Ona da amenna. Fakat vaktiyle dilimize gelmiş kelimeleri acaba kökünden söküp atabilir miyiz .Atamayız. vakti zamaniyle bütün Müslüman şarktaki Müslümanlarla beraber dinin hukukun menba olan Araplara doğru gittik. Çok teessüf ederim ki Kuranı çok erken tercüme etmedik. Bunun hatasını işte bu dil karışıklığıyla çekiyoruz. Aynı zamanda Şarkın büyük klasiklerini de aldık. Fakat bunları almakla ne Acem ve ne de Arap olduk...”¹⁹¹

Anayasa dilinin değiştirilmesinde bazı hususlarda endişeleri olduğunu ifade eden Adıvar konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“...Anayasa dilini bir Meclis’in değiştirmeye hakkı yoktur. Bu hata vaktiyle 1945’te yapılmıştır. Fakat bunu aynen tekrar edersek yine aynı hataya düşer ve bir anane teşkil etmiş oluruz, fikrinde olan arkadaşlar 1340 yani 1924 senesi metnine dönelim demektedirler. Mamafih ben kendim bazı kelimelerin bugün değişmesine, bazı kelimelerin de değişmemesine taraftarım. Mesela Anayasaya o kadar bağılıyım ki bütün milletle beraber Kuran’dan sonra Anayasayı işittim. Sizden beklediğimiz aziz arkadaşlar Halk Partisi, Demokrat Parti ve öteki küçük bir iki parti bunların hepsi beraber olsunlar, el ele versinler, bizi dilin girmiş olduğu bu anarşiden kurtarsınlar.

¹⁹⁰ TBMM TD, (Dönem IX), C: 9, (03.08.1951), s. 529.

¹⁹¹ TBMM TD, (Dönem IX), C: 2, (17.02.1952), s. 300- 301.

Buraya çıkıp şu kelime daha iyi, öbürü daha iyi diye münakaşalar yapmasınlar. Anayasa dilini en mükemmel şekle sokma hususunda hukukçularla birlikte bir şey yapsınlar. Yani Anayasada değişiklik yapıldığı zaman 1924 e de gidilse onu hukukçulara yaptırınsınlar...”¹⁹²

Sekizinci dönemde Çorum milletvekili olan Hasena Ilgaz, Hemşirelik Kanun Tasarısı'nı sekizinci Büyük Millet Meclisi'nin Sağlık Sosyal Yardım Komisyonu'na vermiştir. Bütçe komisyonuna havale edilen tasarı, yeni bir seçime gidilmesi yolundaki kararlarla bütçe gündemine alınmayarak dokuzuncu döneme kalmıştır. Kadın gazetesinde “zavallı kanun tasarısı” başlığıyla konuyu haber yapan Ilgaz, ellerimiz kollarımız bağlı beklemeyelim, tasarıya hareket ve canlılık verelim diyecektir. Hastanelerin de on iki bini bulan yatak sayısına karşı hemşirelerin sayısının çok az olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hemşirelerin yaptıkları hizmet karşılığında sistemli bir terfiye dahi tutulmadıklarını, mesleklerinin zorluğu göz önüne alınarak, hastaneler ve İstanbul Üniversitesi ile yapılan temaslardan sonra hazırlanan kanun tasarısının Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na verildiğini açıklamıştır. O'na göre ülkemizde hemşire okullarının oldukça geç açılmasının pek çok zararları 1911 Trablusgarp Savaşı'nda yaşanmıştır. Bununla beraber, halkın bu meslek ile ilgili olarak yeterince bilgilendirilmediği, yetkili şahısların günün ihtiyaç ve durumuna göre bu mesleğe gereken önemi vermedikleri görülmektedir. Hemşireliğin bir fen, bir sanat olduğunun kabul edilmediğini, hemşirelik mesleğinin zorlukları gereği iş saatlerinin ayarlanması, evli olanların gece evlerine gitmeleri gibi pek çok konuda düzenlemeye gidilmediğine işaret etmiştir. Dokuzuncu dönem seçiminden bu yana yedi ay geçtiği halde kanun tasarısı ile ilgili bir gelişme olmadığını belirten Ilgaz, Kore'ye sembolik olarak gönderilen bir tek hemşirenin yeterli olmadığını hepimiz bilmekteyiz diyerek kadın meslek grubunun sorunlarını yeterince gündeme taşımıştır.¹⁹³

Kadın Gazetesi muhabirlerinden Bedia K. Aksoy İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar'ın çalışmaları hakkında bilgi almak amacıyla Kasımpaşa'ya bağlı DP'nin Bülbül Bostan Ocağı'nda görüşmeler yapmıştır. Nazlı Tlabar kısa bir süre önce bu civarda yanan 16 hanenin ve 116 nüfusun durumunu incelemeye gitmiştir. Nazlı Tlabar'ın civar halkın sorunlarını dinleyerek ve tek

¹⁹² TBMM TD, (Dönem IX), C: 2, (17.02.1952), s. 302 -303.

¹⁹³ Kadın Gazetesi, 15 Ocak 1951, s. 2 - 3.

tek ilgilenerak felaketzedelerin sağlık, gıda ve ısınma ile ilgili sorunlarını çözmeye çalışmakta olduğunu yazmıştır. Muhabir iyi Rumca bildiği halde Yunanistan'a giden milletvekilleri arasında bulunmayışını kendisine hatırlatması üzerine Nazlı Tlabar; seçmek veya seçmemek en doğal hak olduğuna göre mesai arkadaşlarımızın oylarına saygı göstermek gerekir demiştir.¹⁹⁴

Meclis'te görüşülen başlıca konulardan biri olan sağlık sorunları olmuştur. Hemşirelik kanunu ile ilgili söz alan kadın milletvekillerinden Tezer Taşkırın şunları söylemiştir:

“Hemşirelik Kanunu memleketimizin en çok muhtaç olduğu kanunlardan biri bulunmaktadır. Memleketimizde sayıları günden güne artmakta olan resmi ve hususi sıhhat müesseselerinin birinci yardımcısı, sağ kolu, bel kemiği hemşiredir, denilebilir. Maalesef memleketimizin nüfusuna ve yatak sayısına göre hemşire sayısı son derece azdır. Bu yekunun bini dahi bulmadığını biliyoruz. Bundan dolayı Hükümeti Türk kızlarını hemşireliği teşvik mahiyetinde olan, çok hayırlı adım mahiyetinde bulunan bu kanunu getirmiş bulunduğundan dolayı tebrik etmek isterim...”

Mesleğinin zorluklarına ve beraberinde getirdiği sorunlara değinen Tezer başlıca başhemşirelerin hemşirelik mesleği haricinde yönetici olarak ekstra fazla maaş almaları gerektiğini savunmuş, ayrıca yorucu ve yıpratıcı olan bu meslek dalı mensuplarının emeklilik esnasında almaları gereken tazminattan bahsetmiş ve devamla şunları eklemiştir:

“...memleketimizde hemşire sayısının azlığı dolayısıyla 8 saat mecburi hizmete tabi olamsı lazım gelen hemşirelerimiz bugün bizim hastanelerimizde maalesef 24 saat çalışmak mecburiyetinde kalıyorlar ki, bu ağır bir yükür. Çok şükür gelen kanunda haftada bir buçuk gün kendilerine izin verileceği ve imkan olursa gece izinleri de verileceği kayıtlıdır. Gece gündüz çalışmak mecburiyetinde kaldıklarına göre bu hemşirelerin emeklilik kıdemleri diğer memurlardan hiç değilse hemşire sayısı memleketimizde 8 saat çalışma esasına ulaşacağı zamana kadar olsun, kısaltılmalıdır. Bunlar çabuk yıpranan, çok yorulan insanlardır. Unutmamak lazımdır ki, bu çalışma sahası insana haz vermekle beraber ıstıraplar doğuran elemli bir sahadır. Yanılmıyorsam, dünyanın başka köşelerinde hemşirelik meslekinin bu vasiyeti göz önüne alınarak emeklilik müddetleri 20 yıla indirilmiş bulunmaktadır...”¹⁹⁵

¹⁹⁴ “Nazlı Tlabar'la bir konuşma”, **Kadın Gazetesi**, 21 Temmuz 1952. ,s.1- 7.

¹⁹⁵ **TBMM TD** (Dönem X), C:1,(17.02.1954), s. 412 -413.

DP döneminde basın yoluyla veya radyo ile işlenecek cürümler hakkında Meclis'e önerge veren Edibe Sayar, başta tecavüze uğrayan kadınlar olmak üzere, çeşitli olaylara karışan kadınların isimleri ve resimlerinin gazetelerde yayınlanarak teşhir aracı olarak kullanıldığını, her ne sebepten olursa olsun bu olaylara adı karışan kadınların isimleri ve resimlerinin gazetelerde yayınlanmasına karşı çıkmaktadır. Sayar konuşmasında;

“Muhterem arkadaşlar; hakikaten tecavüze uğrayan kadınların, gazetelerde umumi efkara teşhir edilmelerinde hiçbir içtimai fayda yoktur. Zira onlar suçlu değiller ki teşhir edilsinler. Bilakis çok çirkin ve iğrenç bir hadisenin kurbanı olmuşlardır. Hal böyle iken bir de onları isim, hüviyet ve adresleriyle umumi efkara ilan ederek cemiyet içinde büsbütün müşkül bir duruma sokmaya hakkımız olmamalıdır arkadaşlar.

Hadiseyi hangi cepheden ele alırsak alalım, aile hayatı bakımından olsun, çocukların istikbali bakımından olsun, içtimai hayatımızın düzeni bakımından olsun, tecavüze uğrayan bir kadının gazetelerde isminin açıklanması hiçbir zaman müspet karşılanmamalıdır. Zira bu kabil neşriyat o kadının sarsılan saadeti ile, izzeti nefsi ile, içtimai mevkii ile, istikbali ile, hulasa; bütün hayatı ile oynamaktan başka birşey değildir.

Meseleyi tecavüze uğrayan çocuklar bakımından mütala edecek olursak yine aynı üzüntüyü duymamaya imkan yoktur. Küçük yaşta böyle çirkin bir hadiseye maruz kalmış bir çocuğun umumi efkara teşhir edilmesi şöyle dursun, onun cemiyet tarafından bilhassa korunması icabeder. Onu teşhir etmekle ne elde edilecektir? Hangi mantık ve mülahaza bize böyle bir teşhir salahiyeti verebilir? Böyle kötü bir durumu umumi efkara açıklamak, o çocuğu küçük yaşta henüz hayata atılmadan manen öldürmek demektir muhterem arkadaşlar.

Bu mevzuda bir kanun teklifi yapmış bulunuyorum. Teklifim Umumi Heyete geldiği taktirde beni desteklemenizi bilhassa rica ederim.(Alkışlar, bravo sesleri)¹⁹⁶ diyerek kadınlar aleyhindeki yayınların denetlenmesini istemiştir.

TKB'nin çalışmaları arasına alarak ciddiyetle üzerinde durduğu konulardan biri okuma yazma seferberliğidir. Bu amaçla Ankara merkezi Devrim İlköğretim Okulu'nda bir okuma yazma kursu açmıştır. Kursun açılışında Ankara milletvekili Aliye Timuçin görevli bulunmuştur. Ayrıca kadın milletvekilinden başka Ankara valisi, belediye başkanı ve TKB Ankara

¹⁹⁶ TBMM TD (Dönem X), C:1,(16.02.1955), s. 134 -135.

merkezinden Saadet Bektöre toplantıyı açmış ve seçkin bir davetli kitlesinin bulunduğu açılışta konuşma yapmışlardır.¹⁹⁷

Kadın milletvekillerinden Aliye Temuçin eğitim – öğretim konularıyla ilgili Meclis'te uzun bir konuşma yapmış, eğitim sisteminin ana hatları ve prensiplerinin mutlaka belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

“...Biz 30 senedir büyük inkılaplar yaptık. İskolastik zihniyetten modern bir zihniyete geçivermiş bir milletiz. Bundan ötürüdür ki bunun her gün, yeni tezahürleriyle, ihtilatlarıyla karşı karşıyayız. Bugün de yepyeni bir sistemin içindeyiz. Demokratik bir rejim. O taktirde evlatlarımızın, demin dediğim gibi ta beşikten alınarak hayatlarının sonuna kadar takibedilmesi ve bunların demokratik esaslar dahilinde yetiştirilmesi ve her şeyin başında iyi bir insan, iyi bir vatandaş ve memleketsever, iyi bir Türk evladı olarak hazırlanmaları zarureti vardır.

Milli eğitimimizin hedefini ana hatlarıyla çizdiğimiz zaman, bugün içinde bulunduğumuz durumun tezatlar içinde olduğu apaçık ortaya çıkar. Mekteplerimizin kemiyet bakımından ve keyfiyet bakımından üstünde durulmaya değer fevkalade ehemmiyetli meseleleri vardır ve bütün bunların üstünde de, bugünkü maddecî, bugünkü materyalist dünyada, bugünkü mideci dünyada, her şeyin menfaatlara ve maddeye istinadettiği bu dünyada, manevi değer ve faziletlerimizi ve bize atalarımızdan intikal etmiş olan milli hasletlerimizi muhafaza edebilmek için mutlaka insan gücünün dışında bir gayret sarf etmek mecburiyetimiz vardır. Hakikaten Maarif Vekaletine bu memlekette hiçbir teşekküle ve hiçbir müesseseye nasip olamayacak bir gayret sarf etmek mecburiyeti yüklenmiş olacaktır...”¹⁹⁸

Temuçin, insan hayatının, temel eğitimle birlikte başlamış olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden gelecek nesilleri yetiştirilmesi konusunda ana okulları ve kreşlerin vazgeçilmez unsurlar olduğunu söylemiş bunların üzerinde önemle durulması gerekir demiştir. Ayrıca halk eğitimi konusuna değinen Temuçin konuşmasına şunları eklemiştir:

“...Halk eğitimi meselelerinin bir an evvel Meclise getirilmesini can ve gönülden arzu edenlerdenim. Halk eğitimi mevzuu Meclise getirilirken bunun, diğer vekaletlerle mutlaka koordine edilerek getirilmesine ben şahsen taraftarım. Zira sosyal hizmetleri topyekün içine alacak, en ücra memleket köşelerine kadar varacak halk eğitimi mevzuuna, yolu girer, köprüsü girer, ziraati girer, sağlığı girer, ebesi, doktoru girer ve bunlarla beraber okuyup yazması, kalemî, kağıdı, öğretmeni girer. Bu koordine edilecek muazzam bir davadır. Sosyal hizmetler, vatandaşların iyi

¹⁹⁷ **Kadın Gazetesi**, 18 Şubat 1954, s. 1.

¹⁹⁸ **TBMM TD**, (Dönem X), C: 5, (23.02.1955), s. 599 -600.

vatandaş olarak yetiştirilmesi bakımından en mühim iştir. Binaenaleyh Halk eğitiminin milli eğitim mevzularında büyük bir koordinasyonla, diğer vekaletlerin iştirakleriyle, memleketin ehemmiyet verilmesi lazımgelen en büyük bir meselesi olarak bunu düşünmekteyim ve buna hükümetimizin bilhassa Maarif Vekaletimizin müzahir olmasını rica edeceğim. İktidarımızın marifetleri hizmetleri çok büyüktür. 1923 te Cumhuriyet hükümeti memleketi devraldığı zaman Osmanlı saltanatından, 4890 ilkokulumuz vardı. 27 senede bunları 12 bine çıkardık. Bizim iktidarımız fevkalade büyük bir hamle ile bu yekunu 16 bin küsur ilkokula çıkardı. Demek ki, 27 senede 8000; dört senede 4000. bu az bir şey değildir ve fakat tekrar etmek istiyorum ki, milli eğitim bir kemiyet işi değildir; bir keyfiyet işidir...¹⁹⁹

İstanbul milletvekili olan Nazlı Tlabar'ın genel başkanlığını yaptığı Türk Kadınlar Birliği daha verimli ve sistemli çalışmak için bir anket düzenlemiştir. Yapılan bu anket sayesinde birliğin istikrarlı bir programın ana hatlarını tespit etme imkanı bulunduğunu açıklamıştır. TKB amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:

a) İnkılaplar, memlekette layık veçhile nüfuz ettirilememiştir. Halbuki inkılapların en büyük koruyucusu kadınlar olabilirler. Bilhassa kara çarşafın tehdidine karşı enerjik bir mücadele açılması icap etmektedir.

b) Hayat pahalılığı ile ve bilhassa ihtikar ve karaborsa ile mücadele bahsinde ev kadınları hükümetin desteği olabilirler. Nitekim, Danimarka'da Kadınlar Birliğinin suni hayat pahalılaşmasına karşı açtığı boykot başarılı olmuştur.

c) Türk kadını her yerde bilhassa yabancı memleketlerde layık olduğu gibi temsil edilmelidir. Bunun için de resmi makamlarla işbirliğine gidilmelidir.

Bu üç ana tema üzerinden çıkarılacak olan netice TKB aktif olduğu sürece olumlu sonuçlar elde edeceğidir.

Kadınların bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar üzerinde özellikle radyo konuşmaları, öğretici kaynakların bir araya toplanarak oluşturulacak bir kütüphane üzerinde durulmuştur. Yine Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve turizm kurumu ile işbirliği yaparak bir turizm Kolu oluşturulması düşünülmüştür. Turizm kolunun Türkiye ile ilgilenen yabancı yazarlara rehberlik etmesi ve yabancı ülkelerde öğrenim gören kız öğrencilere yardım ve imkan sağlaması planlanmıştır.

Nazlı Tlabar ayrıca bir buçuk senelik seçim devresinde esas prensip olarak tespit ettikleri bu üç kolda ellerinden gelen tüm gayretleri göstereceklerini hemen girişilmesi mümkün olan işlerde sonuca doğru

¹⁹⁹ TBMM TD, (Dönem X), C: 5, (23.02.1955), s. 599 -601.

gidileceğini, TKB programını Türk kadınlığına en faydalı şekilde pratik bir rehber olarak tespit etmenin en büyük amaçları olduğunu beyan etmiştir.²⁰⁰ Nazlı Tlabar seçim arifesinde İstanbul radyosunun DP'ye ayrılan saatinde bir propaganda konuşması yapmıştır. Konuşma metninin çok beğenilmesi üzerine yurdun her tarafından talepler olmuş, Akis dergisi bu konuşmayı olduğu gibi yayınlamıştır.

Konuşmasına DP'nin ülkeye hizmet konusunda yepyeni bir zihniyete sahip olduğunu belirterek, o zamana kadar da Halk Partisi'nin taşıdığı zihniyetle DP zihniyetini karşılaştırmaya çalışmıştır. Halk Partisi'nin devletçi bir zihniyet taşıması nedeniyle vatandaşların yaratıcı teşebbüs ruhunun uyuşturulup, itaatkar, sorumluluktan kaçan, nemelazımcı bir ruh yaratıldığını söylemiştir. Demokrat olanın bireyci ve girişimci, sabit fikrin düşmanı olduğunu, demokrat olan kişinin insan düşüncesine önem verdiğini söylemiştir. Millete önem vermeyen sadece onu kontrol altında tutmaya çalışan zihniyetin demokrat olamayacağını belirterek, DP'nin liberalizmi benimsemiş bir parti olduğunu, liberalizmi reddeden bir zihniyetin demokrat olamayacağını vurgulamıştır.

Halk Partisi için ise, bir taraftan devletçiliği yani resmi solculuğu savunurken, diğer taraftan kapitülasyonlardan Türk topraklarının yabancılara verileceği endişesiyle halka korku saldığını ve cehaleti körükleyerek düpedüz kara sağcılık yaptıklarını söylemiştir. Böylece milliyetçilik maskesi altında bir milletin iktisadi olarak kalkınmasını önlemeye çalıştıklarını eklemiştir.

Halka seslenerek, bir tarafta siyasi irtica, diğer tarafta iktisadi irtica olduğunu ve DP'nin bu iki zararlı akımın arasında kaldığını, insan hak ve hürriyetine saygı göstererek milleti layık olduğu şekilde kalkındırabileceklerini beyan etmiştir.

Tlabar, Atatürk'ün liberal zihniyetli bir insan olduğuna dikkat çekmiştir. Fakat Atatürk'ün savaştan yeni çıkmış bir ülkede o an için devletçiliğin zaruri olduğunu gördüğünü, dolayısıyla bu prensip doğrultusunda hareket ettiğine değinmiştir. Ancak Atatürk'ün bireyci zihniyetini bilen yakınlarının İnönü devrinde gazoz fabrikalarına kadar el atıldığı zaman,"yeter artık, biz Atatürk'ün yolunda ilerleyeceğiz", demeye mecbur kaldıklarını söylemiştir. Toplumda işçi, memur, dul, yetim, öğrenci, tüccar hangi kesime sorsanız

²⁰⁰ Nazlı Tlabar, "Davamız", Akis, 24 Temmuz 1954, s. 30.

hepsinin kabına sığmayacak şekilde ümitli, atılgan, gelecekte emin olduklarını eklemiştir.

Nazlı Tlabar, Beyoğlu- Taksim ilçesinde üye iken altı kişinin kendisine oy verdiğini, böylece başkan seçilerek politikaya girdiğini söylemiştir. Daha sonra durmadan, zor şartlarda gece gündüz çalıştığını anlatmıştır. Bu arada sosyal konular ve parti propagandasının söz konusu olduğunu ve bunları da kendisinin ele aldığını belirtmiştir. 1950 yılında milletvekili olarak TBMM'ye girdiğinden beri işçi problemleri üzerinde akademik çalışmalar yapmak istediği halde vakit bulamadığından arzuladığı şekilde verimli çalışmadığını belirtecektir.

Nazlı Tlabar'a günde elli ile yüz kadar mektup geldiği, gelen her mektubun iş takibi gerektirdiği, halktan gelen mektupları mutlaka cevaplandırıp halkın derdine çare olmaya çalıştığı kaydedilmiştir.

Tlabar, ikinci defa vekil seçildiğinde narin yapısının ağır tempo karşısında yorgun düşerek sık sık hastalandığını, fakat halka hizmeti öylesine önemsemiş olduğundan halkla teması olmayanın bir iş yapamayacağı kanaatinde olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak Nazlı Tlabar bilhassa, dış ilişkiler, işçi problemleri ve gençlik davaları ile ilgili üç ana konu üzerinde yoğunlaşmış ve bu konularda çalışmalarda bulunmuştur.²⁰¹

Dördüncü Adanan Menderes kabinesinin güvenoyu talebi DP grubunun bir kısmından olumlu oy alamamıştır. DP grubu milletvekilleri arasında İstanbul Milletvekili ve Türk Kadınlar Birliği Genel Başkanı Nazlı Tlabar güvenoyu kullanmamıştır. Uzun zamandır DP bünyesinde çalışan Nazlı Tlabar'ın kendi partisinin disiplini içinde fikrini açıkça beyan etmesi yankı uyandırmıştır. Nazlı Tlabar'ın bilhassa ülkenin iktisadi durumunu ilgilendiren emrestismanlar meselesi ve hayat pahalılığından dolayı oyunu kullanmadığı belirtilmiştir. Milletvekillerinden Zühtü Veli Beşe, Nazlı Tlabar için bu şekilde oy kullanacağına evine gitmesini önermiştir. Aynı şekilde tepki gösteren İzmir milletvekili Osman Kapani de Nazlı Tlabar'ın artık Strazburg seyahatlerine veda etmesini söylemiştir.²⁰²

DP milletvekili Nazlı Tlabar İngiliz Muhafazakar Parti'nin davetlisi olarak Londra'ya gitmiştir. Nazlı Tlabar Muhafazakar Parti siyasi merkezinin

²⁰¹ Nazlı Tlabar, "Bir Seçim Nutku", **Akis**, 5 Haziran 1954, s. 20- 22.

²⁰² "Nazlı Tlabar oyunu kullanmadı" **Kadın Gazetesi**, 16 Aralık 1955, s. 1.

Avrupa kıtasına ait sorunlarını görüşmek üzere toplanan uluslararası konferansa Türkiye'yi temsil etmek üzere gitmiştir. Her ülkeden bir milletvekilinin davet edildiği konferans için Nazlı Tlabar şahsen davet edilmiştir. Nazlı Tlabar'ın her davetli gibi kendi ülkesi ile Avrupa arasındaki sorunlar üzerinde bir konuşma yapacağı, ayrıca çeşitli parti toplantılarında söz alacağı belirtilmiştir.²⁰³

Ankara milletvekili ve Türk Kadınlar Birliği Ankara başkanı Aliye Temuçin suni pahalılık, lüks ve israf konularında halkı aydınlatmak ve bir kampanya başlatılarak özellikle suni bu kampanyaya kadınların katılımını sağlamak üzere bir radyo konuşması yapmıştır. Kongrede alınan karar gereği kampanyanın amacının lüks, israf ve suni pahalılıkla mücadele olduğunu açıklamıştır. Bu mücadelenin kolay olmayacağını söylemiş, Türk kadınlarının desteğini beklediğini, şahsi servetleri ne olursa olsun, fert olarak küçük bir israfın dahi çalışmakta olan bir limanın vinci için önemli olduğunu, sadece fazladan alınan yarım kilo şekerin dahi çocukların gelişimini etkilediğini eklemiştir. Ülke ekonomisinin iyileşmesi açısından israf ile mücadelenin çok önemli olduğu, bunu baltalayacak her kim olursa olsun vatan haini sayılacağını belirtmiştir. Konuşmasında Türk kadınına seslenmiş, beşiği sallayan elin dünyaya hükmedeceğini söyleyenlerin muhakkak bir doğruya dayanarak şöyle devam etmiştir:

“... Aziz Türk Kadını

Lükse, israfa, ithal malına sırtını çevir! Kendi malını kullan!.. pahalı olanı alma! Fırsatçıların yarattığı darlığı bil ve o maddelere sakın el uzatma! Kalmadı kalmayacak sözlerine aldanma, yalandır! Onu uyduranlar, dumanlı hava yaratmak isteyenlerdir, inanma!

Nefsine hakim olmak ve bunu, aile fertlerine de telkin etmekle elde edeceğin muvaffakiyet, memleket ölçüsünde, hissedeceğin manevi huzur ise hudutsuz olacaktır...”²⁰⁴

TBMM'nin onuncu döneminde DP'li üç kadın milletvekili Nazlı Tlabar, Aliye Timuçin ve Edibe Sayar, Kıyafet kanununa, çarşafın yasaklanmasına dair kanun teklifinde bulunmuşlardır. TBMM'de 1934 yılından beri ilk kez bir araya gelerek kadınlık mevzusu ile ilgili bir konuda kanun teklifi yapmışlardır. Otuz yıldır yarım kalan bir kanunu bütünlemek için geç kalındığını

²⁰³“ Nazlı Tlabar Londra'da” **Kadın Gazetesi**, 10 Mart 1956, s. 1.

²⁰⁴“İhtikarla Mücadele”, **Kadın Gazetesi**, 2 Temmuz 1955, s.1- 3.

inkılapçılığın da softalığına kaçılmasaydı şimdiye kadar meselenin çoktan çözümleneceği belirtilmiştir.

Kamuoyunda kıyafet kanununda çarşaf ile ilgili bir hüküm olduğu zannedilirken aslında Atatürk meselenin nezaketi karşısında bu kapıyı açık bırakmış ve zamana terk etmiştir. Kendisinin düşündüğünün tersine bir harekete yol almış, çarşaf ortadan kalkıp gideceğine yaşlılardan çok yeni nesil ile birlikte hızla çoğalmıştır.

Kadın milletvekillerinin böyle bir kanun teklifinde bulunmalarının iki türlü tepkiye yol açacağı düşünülmüştür. Birincisi, TBMM'ne kadar uzanmaya çalışacak, kadın milletvekillerini yoracak, basını ve kadın örgütlerini uğraştıracak olan ezeli konu softalık. İkincisi aydınlar ve Atatürkçü İnkılapçıların görüşü olduğu söylenen şekilciliğidir. Asıl olan kafaların aydınlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Kara çarşaf konusunda, "Atatürk'ün dokunmadığına biz neden dokunalım" diyerek sessiz kalmanın da şekilciliğin bir başka boyutu olduğu yorumu getirilmiştir.²⁰⁵

DP 'li üç kadın milletvekili yapmış oldukları kanun teklifi ile Kıyafet Kanunu'na bazı ilavelerin yapılmasını istiyorlardı. Amaçları son yıllarda Anadolu'da gittikçe yaygınlaşmakta olan çarşafın resmen yasaklanmasıydı. TBMM'nin dördüncü kadın milletvekili olan Nuriye Pınar, verilen kanun teklifi hakkında liderlerinin onayı olamadan imzalamaktan çekinmiştir. Gündeme kıyafet kanunu ile ilgili bir tartışma getirilmesinin liderlerinin hoşuna gitmeyeceğini bildiğinden dolayı diğer kadın milletvekillerine destek olmadığı yazılmıştır.

Türk Kadınlar Birliği İzmir Kongresi'nde çarşafın yasaklanmasına yönelik kanun teklifine imza atmayan İzmir milletvekili Nuriye Pınar'a teessüf telgrafı çekmiştir.²⁰⁶

Kıyafet kanununun kongre gündemine taşınmasıyla kadın milletvekillerinin böyle bir teklif yapmayı daha geçen yıl düşünüp kaleme aldıkları halde politikacıların kendilerini ikna edip vazgeçirdikleri, idare amirlerine yapılacak bir tamimle çarşaf mevzusunu önleyeceklerini söyledikleri anlaşılmıştır. politikacıların DP'li pek çok milletvekilinin demokrasi

²⁰⁵“Çarşafın Yasak Edilmesi Hakkında”,**Kadın Gazetesi**, 24 Mart 1956, s. 1- 2.

²⁰⁶“Türk Kadınlar Birliği İzmir Kongresi” **Kadın Gazetesi**, 14 Nisan 1956, s.1.

adı altında çarşaf giyilmesini onaylayabilecek olmaları, teklifin TBMM’de gürültüyle karşılanmasına sebep olacağı belirtilmiştir.

Akis dergisinde “Büyük İmtihan” adlı yazıda Nazlı Tıbar’ın “Çarşafa Harp”, Aliye Temuçin’in “Gülünçlüğe Paydos”, Edibe Sayar’ın “İnkılaplar Sarsılmaz” söylemlerinin başlıklara taşındığı izlenmiştir. DP’li üç kadın milletvekilinin aslında partilerine prestij kazandıracak bir fırsat verdikleri yazılırken küçük hesapların bir tarafa bırakılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁰⁷

Çarşafın kalkması konusunda Ankara milletvekili Aliye Temuçin TKB İstanbul Merkezi İdare Kurulu ve Ankara Merkezi Başkanı ile beraber Olgunlaşma Enstitüsü mütehassıs öğretmenleri ve bazı tekstilcilerle bir toplantı yapmıştır. Toplantıda ucuz giyim ve bunu sağlayacak konfeksiyon sanayini destekleme konuları üzerinde durulmuştur. Çarşafın kaldırılmasına yönelik tasarıdan bahsedilerek kadınlara ucuz manto teminatı konusu ele alınmış, ucuz ve yerli kumaşlardan bazı modeller meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁰⁸

Otuz ilde şubelerini kurmuş olan TKB’nin 28 Nisan’da toplanan 1956 yılı kongresinde çarşaf konusundan köy kalkındırma projelerine kadar çeşitli konular görüşülmüştür. Bu kongreye Ankara delegelerinden Ankara milletvekili Aliye Temuçin de katılmıştır.²⁰⁹

On birinci dönem kadın milletvekillerinden Übeyde Elli, Çalışma Bakanlığı’na ait 1960 yılı bütçe görüşmeleri sırasında söz almış ve çalışma sözleşmesinde kadın- erkek eşitliğine dikkat çekmiştir. Elli;

“ Milletler arası çalışma sözleşmeleri gereğince kadın ve erkek arasındaki ücret ve müddet gibi bir takım farkların kalmış bulunması lazım gelirken, bu eşitliği henüz tesis etmemiş iş yerlerinin bulunduğunu, memleket endüstrisinde çalışan işçilerin yarısını kadınlar oluşturduğu halde müfettişler arasında neden hala kadın müfettişlerin bulundurulmadığını soruyorum, “ demiştir.

Ayrıca, ilgili kanun ve tüzük hükümleri gereğince 100 kadın işçinin bulunduğu işyerinde bulunması icap eden çocuk kreşlerinin ve süt odalarının bir takım teşekküllerde henüz tesis olmadığını“belirtmiştir.²¹⁰

²⁰⁷“ Büyük İmtihan”, *Akis*, 17 Mart 1956, s. 4.

²⁰⁸ “Çarşafın Yasak Edilmesi Hakkında”, *Kadın Gazetesi*, 24 Mart 1956, s.1.

²⁰⁹ *Kadın Gazetesi*, 12 Mayıs 1956, s. 1.

²¹⁰ *TBMM TD*, (Dönem X), C: 5, (16.02.1957), s. 500-501.

İstanbul milletvekili ve Türk Kadınlar Birliği Genel Başkanı Nazlı Tıabar, TKB Genel Kurul çalışmalarını basına duyurmuştur. Tatile girmekte olan TKB yeni çalışma programını 11 ana maddeyle çizmiş ve bu plan çerçevesinde çalışmalarını sürdüreceklerini duyurmuştur.²¹¹

1957 genel seçimlerinde CHP adayı olarak, Ankara milletvekili seçilen beyde Elli, milletvekillerinin ödeneğinin indirilmesi için bir kanun teklifi yapmaya karar vermiştir. Kanun teklifi, milletvekilleri ödeneklerinin devlet maaş çizelgesinin en yüksek derecesi olarak 150 lira asli maaş karşılığı olarak uygulanması hakkındadır. Milletvekili denek ve yolluklarının aylık karşılığının 2800 lira olduğu, bunun 2000 lirasının denek, gerisinin yolluk olduğunu belirtmiştir.²¹²

Ankara milletvekili Aliye Temuçin Elazığ milletvekili mer Faruk Saraç ile birlikte Köy Enstitüsü ve ilköğretim okullarının birleştirilmesi konusunda kanun teklifi vermişlerdir.

“ Köy enstitüleriyle ilköğretim okullarının birleştirilmesi hakkındaki 6234 sayılı kanuna ek kanun layihası ile Ankara mebusu Aliye Temuçin ve Elazığ mebusu mer Faruk Saraç'ın köy enstitülerinden mezun ğretmen ve sağlık memurlarının maaşlarının intibakine dair kanun teklifi ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları”.²¹³

²¹¹ **Kadın Gazetesi**, 18 şubat 1954, s. 1- 6.

²¹² **Kadın gazetesi**, 9 Kasım1957,s. 1.

²¹³ **TBMM TD**, (Dönem X), C:1, (25.01.1957), s. 216.

II. BÖLÜM

KADIN GAZETESİNİN GÖZÜNDEN 1950- 1960 DÖNEMİNİN KADIN ÖRGÜTLENMELERİ VE BASINDA YER ALANALİYETLERİ

2.1 Türk Kadınlar Birliği

Cumhuriyetin ilanından önce Türkiye’de ilk büyük sosyal ve siyasi kadın örgütü Anadolu ve Rumeli kadınları Müdafaa-i Hukuku Vatan Cemiyeti’dir. Bununla beraber ilk siyasi teşkilatlanma 15 Haziran 1923 tarihinde Müdafaa-i Vatan Cemiyetlerinde faaliyet gösteren etkin kadınların önderliğinde Darülfunun’da bir kadın şurası toplanmasıyla gerçekleşmiştir.²¹⁴

Nezihe Muhittin önderliğinde toplanan şurada Kadınlar Halk Fırkası’nın kurulması kararı çıkmıştır. KHF kadınların siyasi ve toplumsal haklarının kazanmalarını, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakların savunulmasını ve kadınların statüsünün yükseltilmesini amaç edinmiştir.

KHF hurucularından Nezihe Muhittin başkan, Nimet Rumeйда ikinci başkan, Şukufe Nihal genel sekreter, Latife Bekir sayman, Seniye İzzeddin muhasebeci, Muhsine Salih sekreter, Matlube Ömer veznedar olarak idari heyetinde yer almışlardır.²¹⁵

KHF kuruluş bildirgesinde “ kadınların memleketin her yerinde siyasi, içtimai ve iktisadi bütün meselelere doğrudan doğruya katılacakları, muntazam bir program dahilinde kütleli olarak harekete geçecekleri “, belirtilmiştir. Bildirgenin sonunda ise kadınların siyasal haklarını en kısa ve dürüst yoldan elde etmeleri en önemli husus olarak vurgulanmıştır.²¹⁶

Fakat fırkanın kuruluşu için valilikten beklenen onay alınamamış, KHF kurucuları uygun bulunmayan program maddelerini değiştirerek ve

²¹⁴ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908- 1960)** , Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara- 1998, s.s140.

²¹⁵ Yaprak Zihnioğlu, **Kadımsız İnkılap**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 130.

²¹⁶ **A.e.** ,s. 132.

nizamnameye Birliğin siyasetle hiçbir ilgisi yoktur ibaresini ekleyerek Kadınlar Birliği'ni kurmuşlardır.²¹⁷

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın derneğidir. Cumhuriyetin ilanının ardından dört ay sonra, 7 Şubat 1924 tarihinde kurulmuştur. Kurucusu Nezihe Muhittin, kendisinin yayınladığı "Türk Kadını" adlı kitabında, Kadın Birliği'nin kuruluş amacını şu şekilde izah etmiştir:

"Milli hareket başladığı günlerden beri kadınlığımızın hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri görmekten mütevellit içimde büyük bir ümit canlandı. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu ümit ve emel tamamen kuvvetlendi. Büyük bir liyakat ve kabiliyet gösteren kadınlığımızın ciddi bir program ve muntazam bir mesai ile kendi hususiyetlerini de ehemmiyetle düşünerek, kül halinde çalışması, bunun tamamıyla fiile inkılap edebilecek bir fikir halinde tekemmül etmiştir. Bu fikrin iki ciddi noktasından en mühimi, Milli Mücadele esnasında Millet mecmuası arasında çalışmaya başlayan Türk kadını bu büyük heyecanın sonunda gene eski lakaydesine avdet [geri dönme] etmesinden doğan endişe idi. Mütebeki ciheti ise asırların etrafımızda ördüğü bir takım menfi anane ve telakkilerle mücadele azminden doğuyordu...

29 Ekim 1923 gününün gecesi sevinç dalgalarıyla dolup taşan sokaklara baktığım pencerede gözlerim yaşararak derin ve sonsuz heyecanla sabahı bekliyordum. Benim gibi şu saadet ve yükseliş bayramını seyrederken, kalpleri heyecanla çarpan kim bilir ne kadar kadın vardı. Aldığım ilham çok kudretli teşekkülün etrafında sıkı bir tesanütle toplanmaktı. Maalesef tahayyülâtım başka çıktı, hakikat büsbütün başka şekilde tecelli etti.

Sebepsiz bir şüphe, manasız korku ihtirazı pek çabuk izale edilebilecek meselelerdi. Nitekim böyle oldu, fakat tasavvur ettiğim binler ve binlerce kadın yerine ancak 500 aza toplıyabildim. Bununla gözüm ve ruhum asla doymamıştı. Beni nevmî eden, toplananların içinde hakiki münevverlerin azlığı idi. Bu ademi acabetin asıl sebeplerini hadiselerle istinat ederek tevzih edeceğim. Birincisi birbirlerini tenkit, birbirlerinin yaptığını mutlaka beğenmemek yahut ta daha doğrusu beğenmemiş görünmek, liyakatlı olsun olmasın teveffuk iddia etmek, kadın kalbinin amansız illetlerindendir. Esasen Cumhuriyetin kadınlar hakkında gösterdiği cömertlik kadın mücadelesine ihtiyaç bırakmayacak kadar feyizli bir müşfikti. Kadın çorak ve hasis bir vasattan birdenbire münbit ve feyyaz bir sahaya çıkmıştı."²¹⁸

²¹⁷ A.e. ,s. 146.

²¹⁸ Oruz, **Atatürk Döneminde Türkiye'de Kadın Devrimi**, s.24- 25.

Nezihe Muhittin 1889 yılında doğmuştur. İlk Türk seraskeri Ağa Hüseyin Paşa torunlarından Muhittin Bey'in kızıdır. Özel hocalardan eğitim alarak tahsilini yapmıştır. Eğitim hayatında okul müdürlüğü ve ilk kadın müfettişi olması açısından iz bırakmıştır. Aynı zamanda birçok romanlar, piyesler ve senaryolar yazmıştır. "Türk Kadını" adlı derginin sahibi olarak yayın hayatında yer almıştır. Fakat hepsinden önemlisi Nezihe Muhittin kadın hakları savunucusu olarak ve kadınlığı kalkındırmak amaçlı kurduğu ilk kadın kuruluşu olan "Kadınlar Birliği" ile isim bırakmıştır. Cumhuriyet devrinin açılması ile demokratik hayatta kadınının da yer alması gerektiğini savunarak kadınlık hayatına bir ışık tutmuş ve bu dava bayrağını açan kadınlar arasında olmuştur. 16 Temmuz 1925'te yayınlanan "Kadın Yolu" dergisi ve "Türk Kadını" adlı kitabı bu gayeyi anlatmak amaçlı elimizde bulunan eserleridir.

Yukarıda geçen kendi sözleri dikkate alındığında Nezihe Muhittin' in TKB' ni kurma amacı gösteriyor ki, Nezihe Muhittin Türk kadınının milli mücadeledeki aktif rolünü sezmiş ve bu kabiliyette verim alarak kadınlığın yolunu açmaya çalışmıştır.²¹⁹

Türk Kadınlar Birliği çalışmalarına 1927 yılında Diyarbakır şubesini kurarak katılan İffet Halim Oruz, Nezihe Muhittin'in fedakarca çalışmalarını minnetle andıklarını yazmıştır. Kuruluş amaçlarını sıralarken, TKB'nin yalnızca bir hayır kurumu olmadığını, vatan evlatlarını yetiştiren kadınlığı, layık olduğu seviyeye getirmek olduğunu söylemiştir. Bunun içinde gerek iktisadi alanda gerekse tüm sahada kadına çok büyük rol düştüğünü belirtmiştir. Örneğin, yerli kumaşları kullanarak bile ekonomiye katkıyı direk olarak görebileceklerini, Avrupa'nın göz boyayan kumaşları kadınlarımızın tercih etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Yine Diyarbakır kadınları ile çarşafıla mücadeleye girişeceklerini, harem, kafes gibi sakat düşüncelerden milleti arındırmayı amaç edindiklerini belirtmiştir.²²⁰

TKB kurucularının amaçları arasında Türk kadınına tüm siyasi hakların verilmesi talebi yer alıyordu. Atatürk, bu önder kadınları Marmara Köşkü'nde konuk etmiş ve bazı sorunlara dikkat çekerek bu sorunların üzerinde durulması gerektiğini söylemiştir. Başlıca uyarısı, köylü kadınların eğitilmesi

²¹⁹ "Nezihe Muhittin 25 Şubat Pazar Ankara Radyosu Kadın Saatinde Başyazarımız ve T.K.B. Genel Başkan Vekili İ. H. Oruz'un Konuşması", **Kadın Gazetesi**, 1 Mart 1958, s. 1-5.

²²⁰ Oruz, **a.g.e.**, s.28- 29.

için gerekli çalışmaların yapılması olmuştur. İffet Halim Oruz ile Atatürk arasında geçen konuşma şöyle olmuştur:

“ Gazi Hazretleri erkekler, köylü, kentli seçme ve seçilme hakkına sahip değil midir, Kadınlarımızı neden ayırt edeceğiz, niçin onlar bu haklara sahip olmasın?”

“ Erkekler asker ocağında vazife görüyor, orada talim ve terbiyeden geçiyor, kadınlarımızı yetiştirmek lazımdır.”²²¹

Bu cevapla Atatürk'ün köylerdeki nüfusu dikkate aldığını anlayan yazar mantıklı ve gerçekçi olarak verecek bir cevap kalmadığını söylemiş ve TKB'nin köylü nineleri yetiştirmek üzere görevini yapacağını eklemiştir.

TKB aldıkları talimat doğrultusunda işe ilk olarak Çatalca'nın köylerinden başlamıştır. Kadınlara okuma – yazma öğretmek işe başlamışlar ve bu amaçla Çatalca'nın İhsaniye köyünde bir eğitim merkezi kurmuşlardır. O Türk alfabesi devrimini de içine alarak yapılan bu çalışma halk eğitiminin öncüsü ve en önemlisi olduğunu yazmıştır.

TKB son genel kongresini yaparken 24 Nisan 1935'te İstanbul'da Dünya Kadınlar Alyansı toplanmıştır. Birliğin çalışmaları ve Kongreye Türkiye'nin ev sahipliği yapması dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı makamına çeşitli kutlama ve teşekkür telgrafları gelmiştir.

Bu gelişmelerin ardından 2 Mayıs 1935'te TKB genel başkanı bir açıklama yaparak birliğin dağılacağını duyurmuştur:

“ Teşkilatı Esasiye Kanununun tadili ile Türk kadınına verilen müsavî (eşit) haktan dolayı birliğimizin kaldırılması düşünülmüşse de bundan bir sene evvel Uluslararası Kadın Birliğinin 12. Uluslararası Kadın Kongresi'nin hükümetimizin müsaadesi ile şehrimizde toplanması kararlaştırılmıştı. Haddi zatında Birliğimiz Uluslararası Kadın Cemiyeti'nin tabii bir azası olduğu bineaneleyh onun lağvı demek uluslararası kadınlar kurumunun ilgası olacağından bu harekettten vazgeçilmişti. Uluslararası Kongre'nin iyi suretle bitmesinden sonra bu mesele birliğimizin en yakın tarihte yapacağı toplantıda görüşülecektir.”²²²

TKB kapatma kararı ile ilgili düzenledikleri toplantıda genel sekreter Aliye Esad'ın okuduğu raporda; Türk kadınına bütün hakların eskizsiz olarak verildiğinden dolayı Birliğin bundan duyduğu kıvanç ve gerçekleştirmiş oldukları hayır işlerinden ve başarılı oldukları faaliyetler anlatılmıştır. Başkanın kapatma teklifi oy birliğiyle kabul edilmiş, Birliğe ait eşyanın Halk

²²¹ A. e. , s.33.

²²² Kaplan, a.g.e. , s. 158.

Partisi'ne devrine, mevcut paranın çocukları koruma ve hastabakıcılık kurumlarına bırakılmasına karar verilmiştir.²²³

Oruz, devrimin kadın- erkek tüm vatandaşların el ele vererek yürütülmesi gerekliliği düşüncesinin de ağır basmış olduğu gerekçeleri ile TKB'nin 1935 yılının son kongresinde kapatma kararının alındığını yazmıştır. Bu arada Halk Evleri kurulmaktaydı ve kadın- erkek tüm vatandaşlar beraberce sosyal ve kültürel olayları ele alacaklardı. Oruz, TKB'nin bu anlayışı kendisinin tayin ettiğini vurgulamıştır.²²⁴

1 Mart 1947 yılından itibaren "Kadın Gazetesi" adıyla haftalık olarak bir kadın gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. TKB Diyarbakır şubesini açmış olan İffet Halim Oruz gazetenin kurucusu ve başyazarıdır. Diğer ilk çalışan yazar ve idareciler, Hasena Ilgaz, Emel Gürler, Feyhan Elbi, Fürüzan Eksat, Münevver Ayaşlı ve Nimet Selen'dir.

TKB kadınların siyasi haklarını elde etmeleriyle amaçlarına ulaştıklarını açıklayıp 1935 yılında kapatıldıktan uzun bir süre sonra 1949 yılında kazanılmış hakların savunulması ve güçlendirilmesi, kadının kültürel gelişimi ve hayat şartlarının iyileştirilmesi amacıyla yeniden kurulmuştur.²²⁵

TKB ikinci kez 13 Nisan 1949'da genel merkez Ankara'da olmak üzere İstanbul'da il teşkilatı kurulmuştur. O dönemde kurulan kadın hakları savunucusu olarak en güçlü kuruluş TKB'dir. Oruz, kitabında TKB'nin güncel politikası içinde yanlış yollara girdiğini belirtmenin doğru olacağını yazmıştır. Sebep olarak TKB'nin üyelerinin çoğunluğunun Halk Partisi ile Demokrat Parti'ye mensup olmalarını göstermiştir. Oruz'a göre yönetim kurulu içinde bu iki partinin üyeleri çoğunlukla yer aldığından yürünen yolda ana davaya ve tüzük esaslarına uyulmamış, zafiyet gösterilmiştir.²²⁶

Derneğin tek parti yönetimi ardından ilk etkinliği "uluslararası kongre"ye katılması olmuştur. Yeni kurulmuş olan derneği temsilen, Birliğin genel başkanı İzmir milletvekili Latife Bekir Çeyrekbaşı ile Genel sekreteri Seyhan Milletvekili Makbule Dıblan, Amsterdam'da yapılan on beşincisi düzenlenen Milletlerarası Kadınlar Alyansı'na katılmışlardır. Kongreye demokrasi benimsemiş olan milletlerin katılmış olduğunu belirten Oruz, bu

²²³ A.e. , s. 159.

²²⁴ Oruz, a.g.e. , s.33- 36.

²²⁵ Kaplan, a.g.e. , s. 160.

²²⁶ A. e. , s.61.

kongreye katılmış olmalarının demokrasi adına bir atılım olduğunu kaydetmiştir.²²⁷

Kadın Gazetesi'nin kuruluşunun dördüncü yılı dolayısıyla başyazarın "Dördüncü Yıl" başlıklı yazısında TKB'nin ikinci kez kuruluşunun üzerinden yedi- sekiz ay gibi bir zaman geçmesine rağmen on sekiz merkez meydana getirdiğini belirtmiş, bizzat İstanbul'da halk kadını canla başla çalışarak gücünü bu hizmete sevk etti demiştir. İstanbul da çalışan kadınların, çocuk davası üzerinde yaptıkları çalışmalardan olumlu sonuçlar almaya başladıklarını yazmıştır. Aile- okul- çocuk eğitimi davası üzerinde yapılan çalışmaların bir rapor halinde düzenlendiğini ve milli eğitim çevresinde olumlu yankılar aldıklarını yazmıştır. Yakında başlayacakları radyoda eğitim saatinde aile- okul birlikleri ile temasa geçip eğitim konferansları vereceklerini eklemiş ve devamla yapılacak olan genel seçimlere dikkat çekmiştir. 1950 seçimleri yaklaşırken, kadınların seçimlerde oy kullanarak kendilerini göstermeleri ve kadın haklarının savunulması için TBMM'ye daha fazla sayıda kadın milletvekili seçilmesinin başlıca amaçları olduğunu gündeme taşımıştır.²²⁸

TKB'nin ikinci kuruluşunda hazırlanan tüzüğe göre amacı dört maddede toplanmıştır.

I. Atatürk inkılabının kadınlara sağladığı hakları korumak

II. Türk kadınının demokratik bünyemizde hak, vazife ve mesuliyet duygularının kökleşmesine ve yükselmesine yardım etmek

III. Türk kadınının eğitim ve sosyal davalarını ele almak sureti ile kültür seviyesinin ve hayat şartlarının yükselmesine çalışmak, ferdi hürriyetin yegane teminatı olan şahsiyete, hürmet esasına göre geliştirmek,

IV. Dünya kadınlık alemi ile temaslar temin ederek kanunlarımızın Türk kadınlara sağladığı hakları ve Türk kadınlarının başarılarını dünyaya tanıtmak.

V. Milletlerarası kadınlar kongrelerinde erkelerle eşit haklara sahip bulunmayan milletler kadınlarının da eşit haklara kavuşması için gereken mesaiyi yapmak."²²⁹

²²⁷ Zerrin Ediz, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, İstanbul, 1994, s.48.

²²⁸ Oruz, "Dördüncü Yıl", **Kadın Gazetesi**, 6 Mart 1950, s.1- 2.

²²⁹ Oruz, **a.g.e.** , s.58.

Oruz, birliğin siyasi bir amaçları olup olmadığına daha bir açıklık getirmek için Kadın Gazetesi'ndeki şu açıklamayı gerekli görmüştür :

“Cemiyetimiz içindeki reaksiyonları acele karşılamak üzere kurulmuş olan birlik ve hazırlanmış olan tüzüğü kısa zamanda ele alınıp fiili sahaya çıkarıldığı için bir takım eksiklikleri bulunabilir... Bu arada Türk Kadınlar Birliği tüzüğünün gayeyi tarif eden üçüncü maddesi ile birliğin siyasi işlerle uğraşmadığını belirten beşinci maddesi arasında bir mübayanet [uyuşmazlık] ve bir vuzuhsuzluk [belisizlik] olduğu görülüyorsa da, asıl manası partiler siyaseti dışında kalmasını işaret etmek olan beşinci maddenin vuzuhlandırılması nihayet ilk kongrenin çalışmaları arasına girebilir”.²³⁰

TKB, İstanbul Merkezi seçmen listelerine istenilen sayıda kadın adayın girebilmesi için parti başkanlıklarına bir yazı göndererek dileklerini bildirmişlerdir. CHP, DP ve MP İstanbul İli İdare Kurulu Başkanlıkları'na TKB İstanbul Merkezi Başkanı İffet Halim Oruz imzalı bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, TKB ana tüzüğünün 3.maddesi 1. fıkrasına göre, Türk kadınlarına Türk İnkılabı tarafından sağlanan hakların korunmasının birliğin amaçlarının arasında olduğu ve 3. maddenin verdiği yetkiyle 1950 seçimlerine hazırlanılan günlerde, mahalli aday listelerinin göz önünde tutulması için Başkanlığa gönderilmesi istenmiştir. Kadınlar Birliği, seçim sürecinde kadın haklarının korunması amacıyla her kadının oy hakkını kendi görüşleri doğrultusunda kullanabilmeleri için çalıştıklarını bildirmiştir. Birlik, partilerden de TBMM'ye kadın üye seçilmesini sağlama açısından kadın inkılabını korumaya destekleyici hareketlerde bulunmalarını, parti kurullarının aday listelerine inkılaba yakışır şekilde aday girebilmesi için mesai yapmalarını ve bağımsız kadın adaylarını desteklemelerini istemiştir.²³¹

TKB İstanbul Merkezi'nin kongresi 1950 Mayıs'ında Beyazıt'ta Marmara Lokali'nde toplanmıştır. Kadın Gazetesi'nde yer alan kongre haberlerinde kadın milletvekili sayısındaki azalmaya dikkat çekilmiştir:

“15 yıl önce 17 kadın milletvekili, 15 yıl sonra 6 kadın aday, demek 1935 yılına nazaran CHP, inkılapçılıkta üç misli gerilemiş bulunuyor” denilerek, bu gerilemeye vurgu yapılmıştır.²³²

²³⁰ Ediz, a.g.e, s. 45.

²³¹“ Türk Kadınlar Birliği Çalışmaları”,**Kadın Gazetesi**, 10 Nisan 1950, s.1- 5.

²³² “Türk Kadın Birliğinin İstanbul Merkezinin Kongresi”, **Kadın Gazetesi**, 8 Mayıs 1950, s. 1- 2.

Kongreyi başkan Oruz açmış ve kongre başkanlığına eski bir kadın birliği üyesi Mediha Gezgin seçilmiştir. Raporun okunmasının ardından söz alan Adile Ayla; “ Atatürk’ün çizdiği yoldan ayrılmak irticadır.” demiştir. Kongreye katılan genç hukukçulardan Gül Karlıdağ, köylerde poligaminin devam ettiğini ve bu hale müsamaha eden iktidarın sorumluluğunu hatırlatmıştır. Mediha Gezgin de kadınlara reva görülen haksız muameleyi protesto etmiş, kadınların her işte başarı gösterdikleri halde erkekler ne hakla TBMM’de bize yer vermiyorlar, diyerek Meclis’te daha fazla temsil edilmek istediklerini iletmıştır.

Raporda TKB’nin kuruluş ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir. 1949 yılında yeniden kurulan TKB tüzüğü hükümlerine uyularak İstanbul’da bir heyet oluşturulduğu, daha sonra il merkezi kurulduğu anlatılmıştır. Çalışan kadınlar adıyla bir kol meydana getirdiklerini, işçi zümrelerini temsil eden memur, öğretmen ve sekreterlerin bu kolu oluşturduklarını belirtmiştir. İlk olarak çalışan kadının büyük sorunu olan çocuğun bakım konusu üzerinde durulmuştur. Çalışan kadınların çoğunlukta olan bölgelerin tespit edilip, öncelikle oralarda çocuk yuvası ve çocuk bakım evlerinin kurulması çalışmalarına başladıklarını açıklamıştır. İstanbul Valisi’nin de aynı şekilde konuyu önemseyip komisyon oluşturduğunu, seçim sonrası komisyonun verimli çalışma göstereceğini kaydetmiştir. Kazlıçeşme ve Kasımpaşa’da kreş açmak için çalışıldığı rapordan anlaşılmaktadır. Ayrıca fabrikalarda çalışan işçi kadınların sorunlarını dinleyip aydınlatıcı konferanslar verecekleri ve işçi tazminatları ile ilgili çalışmalarda bulunacakları da raporda okunanlar arasındadır.²³³

TKB İstanbul Kongresi’nin çalışma raporunun okunmasına devam edilmiş, rapora göre eğitim kolu oluşturulduğu ve faaliyetlere başladığı belirtilmiştir. İstanbul radyosu ile görüşülerek on beş günde bir, onar dakikalık konuşma saatleri ayarlanmış ve bu saatlerde özellikle çocuk terbiyesi ve sinemanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedileceği kaydedilmiştir.

Ayrıca hukukçular kolunu oluşturmak için çalışmaların devam ettiği ve son olarak İstanbul gibi bir şehirde genç kızlarımızın ahlaki meseleleri üzerinde yoğunlaşarak çalışılacağı kaydedilmiştir.

²³³ “Türk Kadın Birliğinin İstanbul Merkezinin Kongresi”, **Kadın Gazetesi**, 8 Mayıs 1950, s. 1- 2.

Mediha Gezgin, raporun okunmasının ardından yaptığı konuşmada son günlerde kadınların seçilme haklarında bir gerileme eğilimi olduğunu gören idare heyetinin İstanbul'da üç büyük parti CHP, DP ve MP İstanbul İl Başkanları'na yazı yazdığını belirtmiştir. Adayların tespitinden önce kadınlarımızın bu listelerde inkılabı ve İstanbul gibi aydın insanı çok olan bir ille yakışır şekilde yer almasını istediklerini söylemiştir. Aynı yazının bir sureti Ankara'ya genel merkeze gönderilerek partiden genel merkez nezdinde teşebbüste bulunulmasını rica ettiklerini, fakat ricalarının yerini bulmadığını söyleyen Mediha Gezgin şöyle devam etmiştir:

"...İstanbul gibi bir şehirde partiler maalesef tek kadın aday gösterme hatasına düşmüşlerdir. Nüfusunun yarıdan fazlası kadın olan bu şehirde biz partilerden yarı yarıya diye bir dilekte bulunmadık. Çünkü makul bir görüşle kadının umumi işlerde yer tutuşu nispeti göz önünde tutulmalıdır. Fakat herhalde bu nispet 27/1 değildir ve bütün memlekette ise nispet adeta sıfıra düşmüştür. Biz yirmi bu kadar yıldır cihana bağırduğumuz ve onunla iftihar ettiğimiz ve bütün dünyada olduğu kadar bilhassa şark kadınlığı üzerinde tesirli olan bir inkılap konusunu çiğneme hatasına düşmekteyiz. Bunu bu hale sokmamak her şeyden önce bizim vazifemizdir. Çeyrek asır süren bu inkılap devresinden sonra bu memleket yeniden sufrag haklarının korunması konusunu ele almıştır ki itiraf etmeli ki idare kurulumuzdaki çalışmaları üzmemektedir. Çünkü bizler ikinci defa bu mevzua karışırken daha ziyade kadınlık hakları değil, kültür meseleleri, içtimai dertler üzerinde duracağımızı düşünmekteydik. Fakat görülüyor ki bu bakımdan da yani tüzüğün üçüncü maddesi birinci fıkrası gayesi etrafında da sıkı bir işbirliği yapmak gerekiyor..."²³⁴

TKB'nin ilk genel kongresi 9 Aralık 1950'de Ankara'da yapılmıştır. Ankara merkez ile İstanbul şubesi arasında yaşanan rekabet hayli tartışmalara sebep olmuştur. Yapılan seçimler de genel merkez üyeliklerine Dr. Mediha Eldem, Mürüvet Arseven, Mebrure Aksoley, Esmâ Nayman, Saadet Anışık seçilmişlerdir.²³⁵

Kadınlar Birliği'nin tekrar İstanbul'da kurulan şubesinin başkanlığına İffet Halim Oruz seçilmiştir. 1951 yılında açılan "Asistan Sosyal" kurslarında iki yıl kadar bir süre eğitim gören genç kızlar, mezun olduktan sonra Sağlık Bakanlığı'nda veya diğer ilgili tesislerde hizmete başlamışlardır. Kadınları

²³⁴ "Türk Kadın Birliğinin İstanbul Merkezinin Kongresi" **Kadın Gazetesi**, 15 Mayıs 1950, s. 2.

²³⁵ "Kadınlar Birliğinin ilk Genel Kongresi, **Kadın Gazetesi**, 18 Aralık 1950, s.1.

asistan sosyal yapmak üzere bir Alman asistan sosyal kadını görevlendirilmiştir.²³⁶

I.Dünya savaşından sonra A.B.D. ve Avrupa'daki hükümetlerin kadınlara bir takım sosyal müesseselerde yer vermesi ve onları devlet himayesinde çalıştırmaya başlamasıyla "Sosyal Asistanlık" meslek haline gelmeye başlamıştır.

Asistanların mesleğini kolaylaştıran himaye büroları vardı. Ülkenin her yerinde bulunması gereken bürolara halk istediği zaman başvurabilirdi. Bu bürolardan bağımsız olarak 'sosyal asistan' okullara, sağlık kuruluşlarına, emniyet ve hapisane teşkilatlarına, çocuk bahçelerine, dispanserlere zaman ve ihtiyaca göre tayin edilebilmekteydiler.²³⁷

TKB, 21.04.1951'de İstanbul'da düzenlediği toplantıda, Türk kadınlarının sosyal, yasal ve siyasi eşit haklarının korunmasından bizzat yetkili olduklarını duyurmuştur. Toplantıda görüşülen başlıca konular şunlar olmuştur:

"Türk kadınlığının sosyal, hukuki ve siyasi eşitlik haklarını korumada bizzat yetkili olmaları, Türk kadınlarının tarihi tekamülü, kadın inkılabımız, çalışan kadınların sorunları, işçi kadınların sanayideki durumu ve dini hükümler ve kadınlar içinde poligaminin geçirdiği safhalar".²³⁸

Aynı yıl içinde, kadınların "aile reisliği" ve "kadının soyadının evlenince değişmesi" sorununu basına yansıyan konulardan olmuştur. Kadın Gazetesi'nde yer alan bir yazıda bu konu eleştirilmiştir. Yazıda şöyle denilmektedir:

"...Kadın - erkek birleşmesinde hürriyetlerde eşitlik esası göz önüne alınarak, aile reisi ve soyadı üzerinde önceden mutabakat sağlamak, kurulacak cemiyetin devamı ve düzeni bakımından en doğru yoldur".²³⁹

Kadın Gazetesi başyazarı İffet Oruz ve Leyla Kara Pakistan'a gitmişlerdir. Vatan Gazetesi ve Kadın Gazetesi yazarlarından Leyla Kara Türkiye hakkında konferans vermiştir. Gitmeden basın toplantısı yapan Oruz gazetecilere; Pakistan kadınlığının davetlisi olarak Pakistan'a gideceklerini,

²³⁶ Kadın Gazetesi, 15 Eylül 1952, s. 5.

²³⁷ Kadın Gazetesi, 29 Ocak 1953, s. 6.

²³⁸ Kadın Gazetesi, 9 Nisan 1951, s. 1.

²³⁹ Nurettin Otmar, "Düzenlenmesi Gereken Cemiyet Meselelerinden: Aile Reisi – Soyadı ve Kadın", Kadın Gazetesi, 24 Aralık 1951, s. 2.

büyük bir inkılap hareketi yapan Türk kadınlığının başarılı adımları hakkında Pakistan kadınlığına bilgi vereceklerini söylemiştir.²⁴⁰

Leyla Kara, Karaşi'de verdiği konferansta Türkiye'de Milli Eğitim meselelerinden bahsetmiş, Türkiye'de Cumhuriyetten sonra eğitim alanında yapılan ileri hareketler hakkında bilgi vermiş ve artık Türkiye'de kız ve erkek çocukların aynı sınıflarda beraberce okuduklarını söylemiştir.²⁴¹

Pakistan Kadınlar Birliği'nin 1952 Mart ayında Lahor'da bir konferans düzenlenmesine karar verilmiştir. Türkiye'den de yıllık olarak düzenlenecek olan konferansa katılmak üzere tüm kadın kuruluşlarını temsil etmek üzere Süreyya Ağaoğlu ve Esmâ Nayman'ın katılmaları uygun görülmüştür.

Dışişleri Bakanı'nın konuyla ilgili olarak Başbakanlık makamına yazmış olduğu yazıda Türk kadınlığının, aydınlanma yolunda hamleler yapmaya başlayan dost bir memlekette tanınmasının faydalı olacağı vurgulanmıştır. Pakistan'ın Ankara Büyükelçiliği bu iki ülke arasındaki dostluk bağlarının kuvvetlendirilmesi yolundaki bu faaliyetle çok yakından ilgilenmiş ve kadın kuruluşlarına mensup iki bayanın toplantıya katılabilmesini sağlamak üzere yol paralarının hükümet tarafından ödenmesi hususunu dile getirmiştir.²⁴²

TKB yaptığı çalışmalar sonucunda 1952 yılında "TKB Gençliğinin İstekleri" adıyla bir bildiri yayınlamıştır. Dile getirilen istekler şöyle olmuştur:

"* Suçlu çocuklar ve gençler için ayrı mahkemeler, ayrı cezaevleri ve ıslahhaneler istiyoruz,

* Kimsesiz çocuklar için düşkünler evinden başka bine ve başka müessese istiyoruz,

* Çocuk ve genç kızlara tecavüz edenlere verilen cezanın arttırılmasını istiyoruz,

* Medeni kanunun şehirlerimizde olduğu gibi titizlikle tatbik edilmesini istiyoruz " .²⁴³

TKB ve diğer dernekler yurt içinde meydana gelen pek çok doğal afetlerle de ilgilenmişler, yardım komitesi kolları ile bölgeye giderek maddi manevi destek olmaya çalışmışlardır. Örneğin 1950 Mart'ında Eskişehir'de

²⁴⁰ " İffet Halim Oruz ve Leyla Kara Pakistanda", **Kadın Gazetesi**, 22 Ocak 1951, s. 1- 2.

²⁴¹ "İffet Halim Oruz ve Leyla Kara Pakistanda", **Kadın Gazetesi**, 5 Şubat 1951, s. 1- 2.

²⁴² **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Katoloğu**, (030.10), 229.542,14, (20 Mart 1952), s. 1 -8.

²⁴³ " Türk Kadınlar Birliği Gençliğinin İstekleri", **Kadın Gazetesi**, 21 Nisan 1952, s. 1.

meydana gelen sel felaketinde TKB adına iki üye derhal bölgeye gitmiş 500 liralık eşya yardımı yapmışlar. Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi'nde bir toplantı düzenlenmiş büyük bir grubun katıldığı toplantıda genel merkezi temsilen Ankara milletvekili Mebrure Aksoley ve Seyhan milletvekili Makbule Dıblan, Çorum milletvekili Hasena Ilgaz, Çocuk Esirgeme Kurumu adına İffet Halim Oruz bölgeye gitmişler para ve eşya yardımı yapmışlardır.²⁴⁴

Kadın kuruluşları o tarihe kadar ülkeye gelen 77 bin göçmenin durumu ile de yakından ilgilenmiştir. TKB ve Yardım Sevenler Derneği Edirne'ye gidip çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır.²⁴⁵

TKB 2 Haziran 1952 tarihli toplantısında birliğin siyaset ile meşgul olmadığını, bu gayeyi yerine getirebilmek için 5 ayrı kol oluşturduklarını açıklamışlardır. Eğitim, Sosyal, Hukuk, Gençlik ve Köycülük kollarıdır. Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun girişimi ile yeni kurulmuş olan Gençlik Kolu'nun Türkiye Milli Gençlik Komitesi'nin kurucu teşekkülü haline gelmesinde başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Halen Dünya Gençlik Teşkilatları'na bağlı olarak yapılan çalışmalarda bir yandan Avrupa Birliği fikri üzerinde durulurken diğer yandan ülke gençliğinin yapacağı sosyal ve kültürel faaliyetlerin programının oluşturulduğu açıklanmıştır. Toplantıda özetle TKB'nin İstanbul merkezi, kadını, çocuğu, genci ve köylüsü, işçisi ile toplumu çağdaş ülkeler seviyesine çıkarmak için kararlı olduklarını ve bu doğrultuda çalışacaklarını izah etmişlerdir.²⁴⁶

TKB, 11 Eylül 1952 günü Napoli'de on altıncısı düzenlenen Milletlerarası Kadınlar Birliği Kongresi'ne katılmıştır. TKB, altı delege ile kongreye katılmıştır. Delegeler; Mualla Anıl, İffet Halim Oruz, Prof. Afet İnan, Sabiha Göreyman, Zafer İnce ve Esmâ Nayman'dır.

Türk delegasyonun oldukça başarılı bir kongre geçirdiği kaydedilmiş, 18 Eylül 1952 günü yapılan seçimlerde Prof. Afet İnan 106 kişinin katıldığı oylamada 88 oy alarak Milletlerarası Kadınlar Birliği İdare Heyeti'ne seçilmiştir. Ayrıca, Türk delegelerin diğer ülke delegeleri üzerinde sempati yaratan etkiler bıraktıkları kaydedilmiştir.

Milletlerarası Kadınlar Birliği Kongresi'nde beş dalda komisyon oluşturulmuş ve çalışmalar bu konular üzerinde yapılmıştır. Bunlar; Sulh ve

²⁴⁴ “Yardım Komitesinin Çalışmaları”, **Kadın Gazetesi**, 13 Mart 1950, s. 2- 4.

²⁴⁵ “Göçmenler Davası Ve Kadın Derneklerinin Faaliyeti” **Kadın Gazetesi**, 29 Ocak 1951, s. 1.

²⁴⁶ “Kadınlar Birliğinin Toplantısı”, **Kadın Gazetesi**, 2 Haziran 1952, s. 7.

Birleşmiş Milletler, Siyasi ve Medeni Haklar, Eğitim Eşitliği Hakkı ve Moral Eşitliği Komisyonlarıdır. 27 ülkenin katıldığı kongre, Napoli Belediye Başkanı'nın konuşması ile açılmış, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve Unesco Kadınlar Bürosu ve F.A.O. temsilcileriyle ve kardeş teşekküllerin delegelerinin konuşmaları ile devam etmiştir.

Prof. Afet İnan, medeni bilgiler üzerinde bir konuşma yapmıştır. İktisadi Haklar Komisyonu raporunun okunduğu sırada, İffet Halim Oruz söz alarak, sosyal müesseseleri destekleyici kuruluşlar olan U.N.O ve Unesco'nun sosyal müesseseleri yetersiz olan ülkelere daha fazla ilgi göstermelerinin faydalı olacağı konusuna değinmiş ve bürolarının yalnız eşit ücret hakkı olmayan ülkelerde değil her yerde kurulmasının faydalı olacağını belirtmiştir.

Eğitim Eşitliği Komisyonu raporunun okunması sırasında da Mualla Anıl söz almış ve bir teklifte bulunmuştur. Anıl, Birleşmiş Milletler tarafından gönderilecek eksperlerin aile problemleri hakkında daha iyi bir şekilde çalışmaları ve bilgi edinmeleri için yerel alanda gayri resmi örgütlerle işbirliği yapmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. Bu konuda yapmış olduğu teklif çoğunluğun oyunu alarak kabul edilmiştir.

Kongrede, sulh konuları üzerinde söz alan Esmâ Nayman, dünya sulhunun korunmasında, yayılmasında ve idaresinde kadının yetkin olacağını, bütün tarih boyunca en mühim anlarda dünyanın her tarafında yurt müdafaasında kadının, erkeğin yanı başında yer aldığını belirtmiştir.²⁴⁷

18- 21 Haziran 1953 tarihleri arasında Kıbrıs'ta düzenlenen fuara TKB gezici heyeti de katılmış ve Lefkoşa'da bulunduğu sırada Kıbrıs kadınları ile temasa geçerek toplantı düzenlemiştir. 20 Haziran 1953 tarihinde Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur. Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği'nin kurulması çalışmalarını tamamladıktan sonra, TKB, 21 Haziran 1953'te yurda dönmüştür.²⁴⁸

Birlikte mevcut olan fikir ayrılığı ve şahsi politikalar yönetim kurulu seçimlerine ve kongrelere aksetmiştir. 2 Kasım 1952 de toplanan Birlik merkez heyetinden istifa eden 19 üyenin yerine yeni üyelerini seçmek için toplamıştı. Birlik başkanı Mualla Anıl seçim öncesi yapmış olduğu konuşmada 1950 yılından beri faaliyet gösteren TKB'nin önemli sosyal

²⁴⁷ "Milletlerarası Kadın Birliği", **Kadın Gazetesi**, 6 Ekim 1952, s. 1- 7.

²⁴⁸ **Kadın Gazetesi**, 25 Haziran 1953, s. 1.

davaları ele alarak çalıştığını, gelecek sene şube sayısını arttıracaklarını duyurmuştur. Amaçlarının özellikle kadınların okutulması ve onlara gerekli olabilecek bilgilerin verilmesi gibi iki noktada toplandığını belirtmiştir.

Birlik'te seçimlere siyasetin karıştığını ve bunun da seçimlere yansındığını düşünen, bu yüzden de birlikten ayrılan 19 kişi yerine yeni üyeler seçilmiş fakat seçimle ilgili seçim esnasında geçen konuşmalara bazı üyelere tepkiler gelmiştir. Örneğin oy pusulaları dağıtılırken Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olan bir üye; "Kendi kendimizi seçmemiz gülünç bir şey. Merkez Heyeti adayları kendi gösteriyor ve seçiyor" demiştir. Başkan İffet Oruz seçimlerin tüzük hükümlerine uygun olduğunu söylemiş ve seçim meselesi böylece halledildikten sonra toplantı dağılmıştır.²⁴⁹

TKB'nin kendi içinde bir birlik oluşturamamasına yazar Halide Nusret Zorlutuna şu satırlarla tepki göstermiştir:

" Allah için olsun bayanlar, biraz yüksek duygu, biraz iyi niyet, biraz insaf ve biraz feragat! Evet bilhassa azıcık feragat; memleket meseleleri adına şahsi menfaatleri ayak altına alabilecek kadar!...

Kadın Birliği!...

İşte, özü adına hiç uymayan acayip bir teşekkül! " Birlik" içinde bulunup, akıl erdiremediğim sebepler yüzünden bu ikiliği, on ikiliği meydana çıkaranlarla onların sabotajlarına istemiyerek kurban olanlar ne düşünürler bilmem ama, bu hali dışardan tarafsız bir gözle görenlerin hayret, hatta nefret ve dehşet duyduklarını açıkça ifade edebilirim", demiştir.²⁵⁰

1953 yılı TKB için olağanüstü kongrelerin toplandığı yıl olmuştur. TKB'ndeki anlaşmazlık, ikililik devam etmiş, bu durum 1953 yılı kongrelerine yansımıştır. TKB'nin üyelerinin çoğunluğu Halk Partisi ile Demokrat Parti'nin üyelerinden oluşmuştur. Bu nedenle yönetim kurulu içinde bu iki partinin üyeleri çoğunlukla yer almıştır. Oruz, kitabında yürünen yolda ana davaya ve tüzük esaslarına gösterilen zafiyetin bu sebebe bağlı olduğunu ileri sürmüştür.²⁵¹

"Türk Kadınlar Birliği fevkalade kongresi" başlığıyla manşet olan haberde; "Kongre maalesef hiçte kadınlığımıza yakışmaz bir şekilde cereyan etti. Usulsüz işler yapılmak istendi", denilmiştir. Birlik 18 Nisan 1953 günü Kızılay'da

²⁴⁹ " Kadınlar Birliği dün toplandı" **Kadın Gazetesi**, 3 Kasım 1952, s. 2.

²⁵⁰ "Kadınlar Birliği",**Kadın Gazetesi**, 7 Mayıs 1953, s. 1.

²⁵¹ İffet Halim Oruz, **a.g.e.** , s. 61.

toplanmıştır. Fakat çoğunluğun sağlanamaması ile beraber başkanın toplantıyı iyi idare edememesi ve üyelerinde bu durumdan şikayetçi olmaları sebepleriyle kongrenin olaylı ve üzücü geçtiği belirtilmiştir.²⁵²

Oruz, TKB'nin olaylı geçen kongresi hakkında şunları açıklamıştır:

"...İki yıldan beri TKB Genel Merkezinde devam edegelen idaresizlik ve usulsüzlük pek haklı olarak Ankara'daki münevver kadınlığı ilgilendirmiştir. Beş aydan beri üç defa olağanüstü kongreye müracaat eden Genel İdare Kurulu, kanunsuz hareket ettiği için, delegelerin müracaatı ve hukuk merciinin Kongreyi bozması üzerine bu defada başka bir usule müracat etmiş, yani rastgele üye kaydederek seçimi kazanmağa savaşımıştır. Halbuki hadiseden müteessir olan ve ekserisi meslek erbabından bulunan kadınlık, böyle bir taktiğe müracaat etmemiş, evvela kanun ve nizamın hakim olmasını ve ancak bundan sonra seçime geçilmesini istemiştir..."²⁵³

Yine aynı gün gazetede "kongre yine toplanmadı" başlığı ile yayınlanan yazının başyazar Oruz'dan 22 Nisan Çarşamba günü telefonla alındığı belirtilmiştir. Oruz şunları nakletmiştir:

"...İlkönce celseyi açan Genel Başkan Mualla Anıl, Başkanlık divanı için aday tekliflerini sırasıyla oya koymamış. Oyların gizli veya açık olacağı hakkında genel heyetin mütalaasını almamış, kendi teklifini seçtirmek için arka sıralara bir takım işaretler yaparak tesir etmeğe çalışmıştır. Bundan dolayı daha başlangıçta nizamsızlık hüküm sürmeğe başlamıştır.

Bu gürültü içinde Birinci başkanlığa enstitü Müdürü Aliye Timuçin seçilmiştir.

Ancak arkasından Müjgan Ağaoğlu'nun ikinci başkanlığa aday gösterildiği görülmüştür.

Müjgan Ağaoğlu İzmir delegesi olduğunu ileri sürerek tüzük gereğince delegeler arasından seçilmesi gereken başkanlık divanına aday olabileceğini ileri sürmüştür. Halbuki bu sözler tamamıyla hakikate uygun değildir. Zira İzmir merkezi hali faaliyette olmayıp delege de seçilmiş değildir..."²⁵⁴

Kongrenin toplanamama sebebinin yaşanan bu usulsüzlükler olduğu kadın gazetesindeki haberlere bu şekilde yansımıştır.

TKB idare heyeti üyelerinden Mualla Anıl olaylı geçen kongreyi terk etmiş ilgili makamlara şikayetini bildireceğini söylemiştir. Mualla Anıl, Zafer İnce ve Fitnat Sağlar ortak bir beyanla durumu izah etmeye çalışmışlardır:

²⁵² Kadın Gazetesi, 23 Nisan 1953, s. 1.

²⁵³ Kadın Gazetesi, 23 Nisan 1953, s. 1.

²⁵⁴ Kadın Gazetesi, 23 Nisan 1953, s. 6.

“Kadınlar Birliği Kongresi birkaç ihtiras sahibi üyenin menfi gayretleri ile dejenere edildi. Kurulduğu gündən beri temiz duygularla gayesini gerçekleştirmesi uğrunda müspet çalışan Kadınlar Birliği Kongresi bu sefer ahengi bozularak bir curcuna haline getirildi. Kanun nizam bir tarafa bırakıldı.

...Üye sayısı binleri aşan bir birliğin kongresi altı kişinin hükümet komiseri ile birlikte kapalı bir odada görüşülerek yalnız onlara inhisar ettirildi. Medeni Kanuna, Cemiyetler Kanununa ve Birliğimizin tüzüğüne göre en tabii hakkı olan Genel Merkez ve Yönetim Kurulu üyeleri kongrede reylerini kullanamadılar. Kanuni hiçbir dayanağı olmayan iddialarla vatandaşların birlik içinde çalışma, rey kullanma gibi en tabii hakkı olan gerek Teşkilatı Esasiye Kanunumuzla ve gerekse İnsan Hakları ve Hürriyetleri Beyannamesinin prensipleriyle teyyid altında bulunan haklar tanınmamak istendi. Bereket versin ki, kanunlarımızın himayesine sığınarak haklarımızı kendilerine dinletebileceğiz, hükümet merciiimiz ve adli makamlarımız vardır...”²⁵⁵

İffet Halim Oruz, Mualla Anıl ve Ankara delegesini Aliye Temuçin arasında tüzük konusunda geçen tartışma sonucunda, Mualla Anıl ve iki arkadaşı mahkemeye başvurmuşlardır. Toplanması amaçlanan kongrenin, Kadınlar Birliği tüzüğüne göre, Vilayet Teşkilatı'ndan gelenler ile Genel Merkez üyelerinin katılımı ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Davacılar Kadınlar Birliği son kongresinin usulsüz olduğunu ileri sürüp, feshini istemişlerdir. Yaşanan ihtilaflar nedeniyle toplanma tarihi ertelenen Genel Merkez Kongresi, 26 Eylül 1953 tarihinde olağanüstü kongreye çağırılmıştır.²⁵⁶

26 Eylül 1953 günü merkez heyetinin on dört üyesiyle delegeler heyeti Türk Mühendisler Birliği binasında toplanarak normal kongreye geçilmesi için hazırlıklar yapılmıştır. Merkez heyetinin 35 kişiye iblağı için 21 kişi daha seçilmiştir. Kongreye Kız Teknik Öğretim Enstitüsü Müdürü Aliye Timuçin başkan seçilmiştir. Kongrenin konusu seçimler olduğundan on dört merkez üyeye ilaveten 21 üye daha seçilerek kongre sonlanmıştır.²⁵⁷

TKB tüzük değişikliği yaparak 20 Haziran 1954'de bir Genel Kongre düzenlemiştir. Bu kez Genel Başkanlığa Lamia Fenmen' in yerine DP İstanbul milletvekili Nazlı Tlabar seçilmiştir. Ana tüzüğün tadili dolayısıyla Genel Kongre yapılmıştır. Bu kongrede hazırlanan raporda, birliğin

²⁵⁵ Kadın Gazetesi, 30 Nisan 1953, s. 6.

²⁵⁶ Kadın Gazetesi, 1 Ekim 1953, s. 1- 7.

²⁵⁷ Kadın Gazetesi, 1 Ekim 1953, s. 6.

programına alınan esas konular yer almıştır. Yapılması gerekenler özetle; ihtiyar kadın müesseseleri kurmak için en önce lazım olan binanın temin edilmesi, çalışan kadınların ana sorunu olan kreşlerin açılması, sayısı 11 milyonu bulan kadınların temsilcisi olan birliğin köylere kadar yayılması idealinin gerçekleştirilmesi olarak tespit edilmiştir. Bu amaçla, tüzüğün 12. maddesinin buna imkan sağladığı ve dolayısıyla 30.09.1953 tarihinden itibaren Adana, Bursa, Erzurum, İzmir ve Ankara merkezleri ile İstanbul'da Çatalca, Eyüp, Yalova ve Beyoğlu şubelerinin açıldığı bildirilmiştir. Birliğin üzerinde önemle durduğu davalardan biri de kanun dışı evlenmede mücadele olmuştur. Raporda bu amaçla gerekli olan önleyici tedbirlerin alınacağı duyurulmuştur. Aynı zamanda Atatürk inkılaplarından en fazla faydalanan kesim olan kadınların kıyafet kanununun zedelenmesine izin vermemesi, bu doğrultuda Birlik olarak mücadele edilmesi konusu raporda yer almıştır. Birliğin programına almış olduğu konulardan biri de “evlatlık” adı altında kurumlardan alınan okul çağındaki kız çocuklarının maruz kaldıkları istismardır. Her türlü istismara karşı bu çocukların kanunun tanıdığı haklardan faydalanmaları konusunda bilinçlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, çocuklara hukuki yollarla mücadele edebilmeleri için imkan sağlanması programda yer almıştır. Dünyanın hemen her medeni ülkesinde yer aldığı söylenen asistan sosyal kurumunun Türkiye'nin her yerinde açılması konusu da programa taşınan konular arasındadır.

Raporda bu konuların üzerinde çalışılması amacıyla bazı kuruluşlarla işbirliği yapılmasında fayda görüldüğü bu amaçla da Milli Tesevüt Cephesi ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatına üye olunduğu beyan edilmiştir.²⁵⁸

Kadın Gazetesi'nde Kasım ayı içinde çıkan bir duyuruda, gazetenin o sayısından itibaren TKB İstanbul Merkezi'nin yayın organı olacağı duyurulmuştur. 1947 yılından beri İffet Halim Oruz tarafından çıkarılan “Kadın Gazetesi”, TKB' nin İstanbul merkezinin yayın organı olarak devralınmış, bu organın gelişimi, bir gelir kaynağı haline gelebilmesi için gerekli çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir.²⁵⁹

TKB Türk kadınının hayatının iyileştirilmesi yolundaki çalışmalarına devam etmiştir. 6 Haziran 1954 tarihinde TKB İstanbul Merkezi tarafından

²⁵⁸ **Kadın Gazetesi**, 26 Haziran 1954, s. 2.

²⁵⁹ **Kadın Gazetesi**, 19 Kasım 1953, s.1.

Çatalca'nın Ahmediye Köyü'nde büyük bir tören yapılarak sosyal himaye kursundan mezun olan öğrencilere diplomaları verilmiştir. Köylüler tarafından da büyük bir alaka ile izlenen törene TKB genel merkez başkanı Lamia Fenmen, genel idare kurulundan avukat Mükerrer İrdel katılmıştır. Mezun olan dört genç kız kadınlar eliyle yapılan ilk Köy Himaye Evi Ahmediye köyü içinde hizmete başlamışlardır.

“Mutlu gün” başlığı ile haberi köşesine taşıyan Oruz, yazısında Türk kadınının, “ köylü kadın üzerinde çalışınız “, emrini Ata'sından aldığı için bu emrin ilk abidesini dikmekle bahtiyardır diyecektir. Köy Sosyal himaye evlerinin yanında uygulanacak programa göre, köy asistan sosyal yanında kadın doktor, kadın avukat, kadın öğretmen veya ev kadını yer alarak köy halkının bilgilendirilmesinde ve kalkındırılmasında görevlendirileceği belirtilmiştir. Her şeyden önce, bir Avrupa veya Amerika'nın köyünde köylü ve şehirli yaptıkları iş dışında nasıl ayırt edilemiyorsa, bizim ülkemizde de köy ve şehir hayatı arasındaki mesafenin kapatılmasını amaçladıklarını yazmıştır.²⁶⁰

Asistan Sosyal Okulu Müdürü Mediha Gezgin'in öğretmenlerin mezuniyet töreninde yapmış olduğu konuşma Kadın Gazetesi'nde yer almıştır. Mediha Gezgin konuşmasında, 40 senedir Kadınlar Birliği üyesi olduğunu, birliğin kurulduğu sırada muhtelif kollar arasında yer alan sosyal kolun görevinin kadınların her türlü toplumsal yaralarına çare aramak olduğunu belirtmiştir. Bu kolun amacının beyaz kadın ticareti ile mücadele etmek ve kadınlarımızı ve kızlarımızı bu kötü uçurumdan kurtarmak olduğunu söylemiştir. Gezgin, asistan sosyalın herhangi toplumsal olayda polisle, hasta bakıcı ile beraber çalışacağını ve bizzat bu işlerde birincil olarak görev alacağını duyurmuştur. Okullarda, fabrikalarda herhangi bir ani kaza geçirmiş çalışan kadının yardımına koşacağı gibi, kötü yola düşmüş kadınların ve kızların yardımcısıdır, demiştir.

Görevleri oldukça geniş kapsamlı olan asistan sosyal kurslarının, toplumsal barış ve refah açısından geleceğin teminatı olan çocuklarla yakından ilgilenileceği belirtilmiştir. Çocukların zararlı olabilecek kötü alışkanlıklar konusunda bilinçlendirilmelerinin önemine dikkat çekilmiş ve çocukların okul dışı sosyal hayatları ile ilgilenilmesi gereği vurgulanmıştır.

²⁶⁰ “ Mutlu Gün”,**Kadın Gazetesi**, 10 Haziran 1954, s. 1.

Çocukların kötü çevrelerden uzaklaştırılarak, suçtan çok suça sebebiyet veren koşullarla mücadele edilmesine değinilmiştir.²⁶¹

1954- 1955 çalışma yılında sekiz şube halinde genişleyen TKB İstanbul merkezi'nin yıllık kongresi yapılmış ve özellikle İstanbul kadınlarının sorunları üzerinde tartışılıp, görüşmeler yapılmıştır. İstanbul'da öncelikle çalışan kadınların sorunları üzerinde durulmuş, çalışan kadınların çocuklarının korunması, kadınların yardımlaşma amacıyla birleşip, teşkilat kurmaları ve orada bizzat kendilerinin çalışmaları suretiyle faydalı olmaları yolunda dileklerde bulunulmuştur. Ayrıca Birlik şubelerinin bizzat ele aldıkları, halıcılık ve bez tezgahları gibi işlerin genişletilmesi, sosyal asistan konusuna geniş yer verilmesi ve kültür çalışmaları hakkında görüşler bildirilmiştir.²⁶²

Çalışan kadınların en önemli problemi çocuklarını gönül rahatlığıyla bırakabilecekleri kreşlerin olmamasıdır. TKB'nin bu önemli konu üzerinde çalışmaları olmuştur. İşçi, memur, öğretmen kadınlar birliğe bu sorunlarını iletmışlerdir. Samatya semti ve civarında özellikle azınlıklara ait bazı hanımların işe giden annelerin çocuklarına belirli bir ücret karşılığı muhafaza ettikleri bilinmektedir. Ancak Birlik çocuk yuvaların kurulması için Esirgeme Kurumu ile işbirliği içerisinde olduklarını açıklamıştır. Aynı zamanda Devlet İktisadi Teşekkülleri'ne ait fabrikalarda olduğu gibi özel sermayeli fabrikalarda da kreşlerin, yuvalarına açılması da talep edilmiştir. Özel fabrikaların kreş açma konusu TBMM'de 1951 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Nazlı Tılabar tarafından ele alınmıştır. O tarihte Çalışma Bakanlığı'nın bu tezin mevcut kanunlarda yer alması için çalışmaların yapılacağına dair söz verdiği belirtilmiştir. Ancak Kadın Gazetesi'nde yer alan habere göre, o tarihten itibaren dört yıl gibi bir süre geçmesine rağmen kanunlarımızda henüz böyle bir hükmün bulunmadığı belirtilmiştir. TKB, tüm kadın milletvekillerinden bu konu üzerinde ısrarlı bir şekilde durulmasını rica etmişlerdir.²⁶³

Sağlık ve Sosyal Bakanlığı'nın çocuk doğum ve ölüm oranlarını gösteren istatistiğinin yayınlandığı haberi Kadın Gazetesi'nde yer almıştır. Habere göre, doğum binde otuz beş olduğu halde ölüm binde yüz yirmidir. Buna sebep olarak doğum yataklarının azlığı, çocuk mamalarının bozukluğu ve çocuk bakımının gereği gibi yapılamaması gösterilmiştir. Sağlık

²⁶¹ "Türkiye Sosyal Himayesi İlk Eserini Verdi", **Kadın Gazetesi**, 10 Haziran 1954, s. 1.

²⁶² **Kadın Gazetesi**, 26 Mart 1955, s. 1.

²⁶³ **Kadın Gazetesi**, 15 Ocak 1955, s. 1.

Bakanlığı'nın ilk iş olarak mevcut yatak sayısını 1400'den 2600' e çıkaracağı ve çocuk mamalarının üretilmesiyle önemiyetle ilgileneceği gündemdeki haberler arasındadır.²⁶⁴

TKB “anneler günü” konusunu ele almış ve dünya çapında ele alınan bu konuyu 1955 yılında kutlamaya başlamıştır. Birlik bütün şubeleri ile bu günde radyolarda, okullarda, konferanslar verdireceğini, üyelerin hastaneler ve yurtlarda bulunan kimsesiz anneleri ziyaret ederek sevgi ve saygılarını göstereceklerini duyurmuştur.²⁶⁵ TKB, 1857 yılında doğan 1955 tarihinde 98 yaşında olan Nine Hatun'u Türkiye'de yılın ilk annesi olarak seçmiştir.²⁶⁶

TKB İstanbul merkezinin 1956 yılı kongresi ise 8 Nisan 1956 Kızılay Şubesi'nde toplanmıştır. Sekiz ilçeyi temsilen toplam 30 delege toplantıya katılmıştır. Kongrede ana konu çarşaf mücadeledir. Konuyla ilgili raporun okunmasının ardından seçimler yapılmış ve dileklerde bulunulmuştur.

TKB İstanbul Başkanı ve Kadın Gazetesi başyazarı İffet Halim Oruz söz almış ve çarşaf konusunda otuz yıldan beri sürdürülen birliğin çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Kadınların hiçbir zaman çarşaf giymeyi istemediklerini anlatarak şöyle demiştir:

“Bazı aydınlarımız, böyle bir kanun teklifini antidemokratik bulmaktadırlar. Fakat nüfusun yarısından fazlasını teşkil eden kadınlar, çarşafı istemiyorlar. Milletvekilleri bizi temsil ettiklerine göre, bu çoğunluğun isteğini yerine getirmeleri gerekir. Böyle bir hareketin anti demokrasi neresinde, sayın kongre üyelerinden sorarım ?”²⁶⁷

Kongrede çarşafın kaldırılması kararına varılmıştır. Yine TKB İzmir Kongresi'nde çarşaf hakkında TBMM'ne kanun teklifinde bulunan üç kadın milletvekiline karşın bu teklife imza atmayan İzmir milletvekili Nuriye Pınar'a teessüf telgrafı çekilmiştir.²⁶⁸

TKB Erzurum şehrinde açılan şubelerinin çalışmalarını takip edebilmek üzere Erzurum köylerine geziler düzenlemiştir. Burada edinilen izlenimlere göre vatandaşların ciddi bazı problemleri bulunmaktadır. Örneğin bazı köylerde askerlik çağına geldikleri halde nüfus kaydı yaptırmamış vatandaşların olması, ölen vatandaşların nüfustan kaydının silinmemesi,

²⁶⁴ **Kadın Gazetesi**, 26 Şubat 1955, s. 1

²⁶⁵ “ Anneler Günü ve TKB Hareketleri”, **Kadın Gazetesi**, 23 Nisan 1955, s. 1.

²⁶⁶ Oruz, **a.g.e.**, s. 70.

²⁶⁷ “Türk Kadınlar Birliği İstanbul Kongresi”,**Kadın Gazetesi**, 14 Nisan 1956, s. 1.

²⁶⁸ “Türk Kadınlar Birliği İstanbul Kongresi”,**Kadın Gazetesi**, 14 Nisan 1956,s. 1.

resmi nikahsız evliliklerin gerçekleştirilmesi göze ilk çarpan problemler olduğu kaydedilmiştir.²⁶⁹

TKB İstanbul başkanı olan İffet Halim Oruz başyazarlığını yapmış olduğu gazetede köşesinde Nisan ayı içerisindeki sosyal kurumların kongreleri hakkında bilgi vermiştir. Yardım Sevenler Derneği, Kadınlar Birliği, Türk Kültür Ocakları ve Çocuk Dostları Derneği gibi kuruluşların çalışmalarını yakından takip ettiğini söyleyen Oruz, her birinin kendi alanında epey yol aldıklarını belirtmiştir.

Örneğin Yardım Sevenler Derneği'nin, rehabilitasyonda, kadın çalıştıran el işi atölyelerinde, Çocuk Dostları Derneği ziyan olmaya mahkum sokak çocukları konusunda, Kültür Ocakları'nın milleti okutma seferberliğinde, Kadınlar Birliği'nin ise köy işinde ve kara taassup ile mücadele ve anneyi her bakımdan yüceltme gayesinde çok güzel adımlar attıklarını yazmıştır.²⁷⁰

1957 Genel Milletvekili seçimlerinde Birliğe üye pek çok kadın değişik partilerden milletvekilliklerine adaylıklarını koymuşlardır. Dernek tüzüğü'nün üçüncü maddesine göre, "TKB siyasetle meşgul olmaz, muhtelif siyasi partilere mensup kadınlar birliğe üye olabilirler. Ancak "birlik partiler siyasetine alet edilemez", konusu yer almaktaydı. 1957 yılı genel seçimlerinde TKB'nden Mebrure Aksoley ve Ubeyde Elli CHP'den aday olurken, Nazlı Tlabar, Ayşe Günel, Perihan Arıburun, Adile Ayla, Halide N. Zorlutuna DP'den aday olup seçimleri kazanmışlardır. Ancak tüzük maddesinin yukarıda belirtilen maddesi, "birlik partiler siyasetine alet edilemez" bölümünün giderek geçerliliğini kaybettiği gözlenmiştir. Çünkü her geçen yıl, iktidardaki DP'ye mensup kadınlar birliğin yönetim kuruluna girmeye başlamıştır.²⁷¹

İstanbul'da farklı kadın derneklerinin kadınların siyasal hayattaki konumuna dair farklı yaklaşımları olmuştur. Örneğin Kadınları Koruma Derneği "kadınlar partisi" kurma yolunda girişimlerinde bulunmuşlar, bunun için bir davet vermişlerdir. Bu davete katılmış olan TKB İstanbul şubesinin 1956- 1957 yılı faaliyet raporunda bu konu hakkında bilgi verilmiştir. Raporunda:

²⁶⁹ Kadın Gazetesi, 15 Ağustos 1954, s. 1- 2.

²⁷⁰ "Türk Kadınlar Birliği İstanbul Kongresi" Kadın Gazetesi, 14 Nisan 1956, s. 1.

²⁷¹ Ediz, " Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri", s. 53.

“Siyasetle hiçbir ilgisi olmayan Birliğimiz, Kadınlar Partisi adı altında bir parti kurmak tasavvurunda olan Kadınları Koruma Derneği Başkanı'nın vaki davetine icabet etmiş, İnkılaplarımızla Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakları karşısında böyle bir partinin kurulması gayesinin memleketimiz için mevzubahis olamayacağı fikri müdafaa edilmiş ve KB İstanbul merkezi olarak böyle bir partinin kurulmasına muhalefet etmiştir” denilmektedir.²⁷²

TKB içindeki ihtilaf yıllar içerisinde devam etmiş, konuyla ilgili olarak “küçük ihtiraslara kurban edilen bu büyük dava böyle anlaşmazlıklar içinde asla yürütülemez”, başlıklı haber gündemde yer almıştır. TKB Genel Haysiyet Divanı üyeleri hep birlikte istifa etmişlerdir. Kadınlar Birliği içindeki bu anlaşmazlık genel idare heyetine etki etmiş ve genel başkan Nazlı Tlabar ile Başkan vekili Mualla Akarca'nın anlaşmazlıkları nedeniyle Akarca'nın ikinci başkanlıktan istifa ettiği, ayrıca İffet Halim Oruz ve Mükerrerem Kamil Su'nun istifalarından sonra genel idare kurulundan da iki üye, Nilüfer Gürsoy ve Ayhan Timurtaş istifa etmişlerdir.²⁷³

TKB Genel Merkezi, ikinci Başkan Müfide İlhan, Birlik içindeki ihtilafı ilgili olarak Kadın Gazetesi'nde yer alan haberde şunları söylemiştir:

“Söz konusu hadiselerle bugünkü genel merkez idare heyeti üyelerinin hiçbir alakası yoktur. İdare heyeti sekizinci kongre umumi heyetinin rey ve kararı ile iş başındadır... vazife başına geldiğimizden bu güne kadar muhtelif zamanlarda ve normal sebeplerle vaki olan ve her cemiyette tabii bulunan bu gibi istifaları, menfi bir ışık altında mütalaa edip, izam ederek ortaya koymak ise hüsnüniyetsizliğin tek delilidir. Nilüfer Gürsoy ve Ayhan Timurtaş arkadaşlarımız da istifa etmemişlerdir”.²⁷⁴

1958 yılı ve 1960 yıllarında yapılan kongrelerde Nazlı Tlabar üst üste iki kez genel başkanlığa seçilmiştir. Bir DP milletvekilinin ardı ardına Birlik genel başkanlığına seçilmiş olması parti- dernek bütünleşmesini gittikçe kuvvetlendirmiştir. Bu nedenle de 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile genel merkez başta olmak üzere İstanbul ve diğer pek çok şubenin yönetim kurullarına işten el çektirilmiştir.²⁷⁵

²⁷² A. e. , s. 53.

²⁷³ Kadın Gazetesi, 28 Mart 1959, s. 1.

²⁷⁴ Kadın gazetesi, 25 Nisan 1959, s. 1.

²⁷⁵ Ediz, a.g.e. , s. 54.

2.2 Kadın Haklarını Koruma Derneği

İstanbul'da 1954 yılında kurulmuş olan derneğin kurucu üyesi de Mediha Gezgin'dir. Mediha Gezgin ayrıca TKB 'nin ikinci kuruluşunda da yer almış, İstanbul ikinci başkanı seçilmiştir. 1959 yılında Kadın Haklarını Koruma Derneği sosyal çalışmalar yanında kültürel ve sanatsal faaliyetleri de desteklemiş ve kültür- sanat kolları, daha sonra da hukuk kolu kurmuştur. Mediha Gezgin ayrıca sanat kolları çalışmalarını dış ülkelerdeki kadınlarla irtibata geçerek geliştirmiş, Türk kadınlığının sanatsal başarılarının duyurulmasında etkili olmuştur.²⁷⁶

Kadın Haklarını Koruma Derneği'nin etkinlikleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. 1959 yılında kurulan "kadın sanatkarlar kolu"nun 50'ye yakın üyesi bulunmaktadır. Kadınlara sanatkarlık zevkini aşlamayı hedefleyen bu örgüt yurt içi ve yurt dışında çeşitli sergiler açmıştır.²⁷⁷

Dernek başkanı Mediha Gezgin derneğin 1957 yılı toplantısında, çalışmalarının devamı için binaya ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Derneğe son üç senede başvuran 20 kadar kadından sadece ikisini düşkünler evine gönderebildiklerini, üç bayanın evlendiğini, derneğe başvurmuş olan diğer kadınlarla ise binasızlık sorunu nedeniyle ilgilenilemediğini belirtmiştir. Düşkün kadınların sayısının artmaması için maddi desteğe ihtiyaç olduğunu belirtmiş, bu amaçla da resmi kurumlarla ve zengin vatandaşlarla işbirliği yapmak gerekliliğini vurgulamıştır.²⁷⁸

Mediha Gezgin Kadın Haklarını Koruma Derneği'ni kurduktan sonra "Kadınlar Partisi" kurma girişimini sürdürür. Kadınların politik hayatta daha aktif rol alabilmeleri amacıyla kurulmak istenen parti için Gezgin yılmadan yıllarca mücadelesini sürdürmüştür. Gezgin, partinin neden kurulacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Bizim partimiz Türk kadınlarının haklarını korumak ve kurtarmak gayesiyle kurulacaktır."²⁷⁹

1960 yılında Kadınlar Partisi için kadın avukatlar tarafından bir tüzük hazırlanır. Tüzüğe göre, erkeklerin üye olabilmeleri için kadın üye sayısını

²⁷⁶ Oruz, a.g.e. , s. 68

²⁷⁷ Ediz, a.g.e. , s. 84.

²⁷⁸ **Kadın Gazetesi**, 23 Şubat 1957, s. 2.

²⁷⁹ Ediz, a.g.e. , s. 88.

geçmeme koşulu aranmıştır. Pahalılık ve karaborsayla mücadele edilecek, adliyedeki davaların daha kısa zamanda bitirilmesine çalışılacaktır.

Fakat tüzüğün hazırlanmasına rağmen, Mediha Gezgin hayallerinin gerçekleşebilmesi için bir on yıl daha beklemek zorunda kalmıştır.

1972 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde Kadınlar Partisi'nin kurulduğuna dair haber yer almıştır. Parti için hazırlan tüzük yeni değil 1960 yılında Mediha Gezgin başkanlığında hazırlanmış olan tüzüktür. Basında, partinin 1973 yılı genel seçimlerinde Meclis'e girebileceğine inanıldığı haberi yer almıştır.²⁸⁰

2.3 Üniversiteli Kadınlar Derneği

1949 yılında 50 ülkenin üniversiteli kadın derneğini oluşturan uluslararası federasyonun üyesi olarak Üniversiteli Kadınlar Derneği kurulmuştur. 1947 -1948 yıllarında sık sık yurt dışı toplantılara katılan Prof. Sara Akdik, yüksek öğrenim görmüş, kariyerli bir Türk kadını olarak orada bulunuşunun dikkat çektiğini belirtmiştir. "Türkiye'de böyle yüksek öğrenim görmüş, meslek sahibi, akademik kariyerli kadınlar var mı? " şeklinde sorularla karşılaştığını, yurt dışında insanların, Türkiye'de sanki hiç yüksek öğrenim görmüş kadın yokmuşçasına bu durumun hayretle karşılanmasına son derece üzüldüğünü ifade etmiştir. Sara Akdik yurda döndüğünde mesleğinde ilerlemiş, karizma sahibi on kadar kadını bir araya getirmiş ve Üniversiteli Kadınlar Derneği'ni kurmuşlardır:

"Biz burada bu kadar üniversiteli kadınız, Cumhuriyetin kuruluşundan beri çabalıyoruz, bunu dış dünyaya nasıl duyuracağız?" Bir araya gelen bu on kadın başta avukat Süreyya Ağaoğlu olmak üzere İstanbul'da 30 Aralık 1949 yılında Üniversiteli Kadınlar Derneği'ni kurmuşlardır.²⁸¹

23 Ocak 1950 tarihli Kadın Gazetesi'nde dernek hakkında çıkan yazıda, derneğin kuruluş amacı şöyle açıklanmıştır:

"Üniversiteli Kadınlar Derneği adı verilen bu kurulun amacı üniversite ve yüksek ilim okul ve müesseselerini bitirmiş kadınlar arasında fikir

²⁸⁰ A. e. , s. 89- 90.

²⁸¹ A.e. , s. 67.

mübadelesi dostluk, birlik beraberlik anlaşması, yardımlaşma ve kültür hareketlerinin inkişafını sağlamaktır.”²⁸²

İnci Başkurt, derneğin tüzük ve amacı hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

“Koyu Atatürkçü bu hanımefendilerin kurduğu derneğimizin tüzüğü tüm Atatürk ilkelerini içermektedir. 1949’da kurulan derneğimizin çalışmaları başlangıçta Türkiye dışındaki yüksek öğrenimli meslek kadınları ile irtibat kurabilmek ve yüksek öğretimli Türk kadınlarını dış dünyaya tanıtmak liderlik vasıflarını ön plana çıkartmak amacını gütmüştür.”²⁸³

Bütün dünyada altı yüz kadar üyesi bulunan derneğin merkezi Londra’dır. Türkiye’deki Üniversiteli Kadınlar Derneği’ne mensup 165 -170 kadar üyenin tamamı üniversite mezunudur. Üyeler arasında maddi ve manevi yardımlaşma sağlayan dernek, özellikle çalışan annelerin çocukları için çocuk kulüpleri kurmuş, yüksek eğitim gören fakir kız öğrencilere yardımda bulunmuştur. Oldukça başarılı bir çalışma olan çocuk kulüplerinin ilki 1955 yılında Eyüp İlkokulu’nda açılmıştır. Yine çalışan anneleri rahatlatmak amacıyla Kumkapı’daki bir okulda yaz okulu açılmıştır. Derneğin başlıca amacı bu okulları çoğaltarak yurttaki eksikliği hissedilen son derece önemli bir kurumu geliştirmek olmuştur.²⁸⁴

Türkiye’deki Üniversiteli Kadınlar Derneği, 1955 yılında “Uluslararası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu”na üye olmuştur.²⁸⁵

2.4 Yardım Sevenler Derneği

12 Haziran 1950 tarihli Kadın Gazetesi’nde İffet Oruz, Yardım Sevenler Derneği’nin kuruluşu ve çalışmaları ile ilgili şu bilgileri vermektedir : Dernek 1928 yılında “Kadın Yardım Cemiyeti” adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu çalışmalarının amacını tamamlamak üzere kurulmuştur. Kurucuları arasında Mevhibe İnönü, Fitnat Çakmak, Nevber Sevüktekin, Reşide Celal Bayar, Süreyya Ağaoğlu, Tezer Nimet Taşkıran, ve B. Fuat Umay vardır.

²⁸² “Üniversiteli Kadınlar Derneği Kuruldu”, **Kadın Gazetesi**, 23 Ocak 1950, s. 1.

²⁸³ Ediz, **a.g.e.** , s. 68

²⁸⁴ **Kadın Gazetesi**, 6 Nisan 1957, s. 3.

²⁸⁵ Ediz, **a.g.e.** , s. 72.

Kuruluş amaçları, çocuğu koruyan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun vazifesini tamamlamak için anaya el uzatmak, yoksul kadını çalıştırmak, hastalıklı, sakat kadına bakmak, emzikli anayı korumaktır.

1938 yılında "Kadın Yardım Cemiyeti" adıyla faaliyetlerini sürdürürken 1938 yılında isim değişikliği yapılarak dernek "Yardım Sevenler Derneği" adını almıştır. 3512 dernekler kanunu hükmüne uygun olarak derneğin tüzüğü değiştirilirken, derneğin amaçları da yeniden şekillenmiştir. Örneğin, dördüncü madde içine, CHP.'nin sosyal prensiplerini kökleştirmedeğinden bahsedilmiş, bu prensipleri kökleştirmek bir amaç olarak benimsemiştir, hükmü ilave edilmiştir.

14 Mayıs seçimlerinden sonra çok partili demokrasiye geçildiğinden tüzükte bahsedilen CHP'nin sosyal prensiplerinin kökleştirilmesi ibaresinin değiştirilmesi gerekmiştir. Derneğin 25 Mart 1950 tarihinde toplanan 1949-1950 yılı kongresinde bu ibare "Atatürk inkılabı prensiplerine göre çalışma" olarak değiştirilmiştir. Kongrede yardım pulu, yoksul veremli hastaların illerden kolayca nakli ile yollarda perişan olmamaları, binalaşma davası ve diğer sosyal davalar üzerine kararlar alınmıştır.²⁸⁶

Derneğin 1949 1950 yılı kongresi 25 Mart 1950 tarihinde toplanmıştır. Kongrede İstanbul merkezinin çalışmaları üzerine durulmuştur. Başkan Hayriye Kırdar son on yılın çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra seçimler yapılmıştır. İdare kurulu üyeliğine Hayriye Kırdar, İffet Oruz, Dr. Semiramiz Tezel, İsmet Gökçe, Fahire Toker, Fatma Ulagay, Fahrünisa Seden, Sarper ve Baha Alptürk seçilmiştir.

Kongre'de derneğin faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.. Özellikle kongre başkanlığı yapmakta olan Hasena Ilgaz'ın büyük çabaları, İstanbullu seçkin bayanların ilgi ve alakaları ve İstanbul vali ve belediye başkanının sağladığı maddi ve manevi imkanlarla eğitimden sağlığa, yiyecek yardımından yakacak yardımına kadar pek çok öğrenci ve ailelere yardımlar yapıldığından bahsedilmiştir. Öğrencilere hem maddi olarak para yardımı yapılırken, kitap araç ve gereç yardımı da yapılmıştır. Ülkedeki doğal afete uğrayan bölge halkına da acil faydaları olmuştur. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmişler, örneğin o sıralarda yurttan baş gösteren uyuz, tifüs gibi

²⁸⁶ "Yardımssevenler Kongresi", **Kadın Gazetesi**, 12 Haziran 1950, s. 1.

hastalıklara karşı mücadelede ilaç ve temizlik malzemeleri yardımlarında bulunmuşlardır.²⁸⁷

Yardım Sevenler Derneği'nin 1952 yılı kongresi 30 Mayıs'ta Ankara'da Dil -Tarih Fakültesi'nde toplanmıştır. Genel Kongre başkanlığına Hasena Ilgaz, ikinci başkanlığına Sekine Tabak, sekreterliklere Müfide İlhan ile Muzaffer Ural seçilmişlerdir.

Kongre esnasında Perihan Arıburnu, merhum babası Korgeneral Naci Eldeniz'in kütüphanesinden bir yazı getirdiğini söylemiştir. Yazı derneğin alacağı isimle ilgilidir ve bizzat Atatürk'ün kendi eliyle yazılmıştır. O zamanki genel başkan Makbule Eldeniz, derneğin ismi konusunda Atatürk'e fikir sorması üzerine Atatürk bu yazıyı yazmıştır. Türk kadınılığı için ebedi bir iftihar kaynağı olan yazı okunurken kongrede bulunan tüm üyeler ayakta dinlemişlerdir:

“ Yoksul Kadınlara Yardım Yurdu

Yoksul kadın, hiçbir şeyi olmayan kadın anlamında alınmıştır. Halbuki kadın denilen varlık bizzatı yüksek bir varlıktır. Onun yoksulluğu olamaz. Kadın yoksul demek, onun bağrından kopup gelen bütün beşeriyetin yoksulluğu demektir... ”²⁸⁸

Cumhurbaşkanı Celal Bayar 2 Haziran 1952 tarihinde Yardım Sevenler Derneği delegelerini Çankaya'ya kabul ederek bir söyleşi yapmıştır. Derneğin bir yıllık çalışmasının ve Atatürk'ün kadınlık hakkındaki değerli vecizesinin kongrede okunmasını takdirle karşıladığını belirtmiş ve devamlı şöyle demiştir :

“ Biliyorum, cemiyetinizin siyasi karakteri yoktur. Tamamen bir hayır müessesesidir. Böyle olmakla beraber, burada kadın haklarına temas etmek ihtiyacını duyuyorum.

Memleketimizin büyük şehirlerini temsil eden bu kadar münevver hanımlarımızı toplu bir halde başka bir yerde nasıl görebilirim? Kadın haklarını, Atatürk inkılabı, en mükemmel şekliyle emniyet altına almıştır. Türk kadını yeni bir hak aramaktan müstağnidir. Ancak elindeki hakkın kıymetini, bilmeyenlere anlatması ve liyakatle kullandığı bu hakka tesahüp azmini göstermesi lazımdır.

²⁸⁷ “Yardım Sevenler Derneği İstanbul Merkezinin 1949- 1950 yılı kongresi toplandı”, **Kadın Gazetesi**, 27 Mart 1950, s. 1- 2.

²⁸⁸ “Yardım Sevenler Kongresi” **Kadın Gazetesi**, 2 Haziran 1952, s. 1.

Zaman zaman kulaklarımıza bazı falsolu sesler gelmektedir. Bunlar, mukabele görmezlerse, fikirleri ne kadar iptidai ve gerilik ifade ederse etsin, cüretlerini arttırabilirler. Davayı ele almalısınız. Her sakat fikir, menbaında kurutulur. Güçlüklere rastlamayacağınızı zannetmem. Böyle olursa bizi yanınızda bulacaksınız. Biriniz: Kadın çalışmazsa 21 milyon nüfusumuz yarıya inmiş sayılır, dedi. Bence zarar bundan ibaret değildir. Cemiyet hayatında kadın- erkek bir bütündür. Ayrılmaları, tam olarak milli hayatı felce uğratar. Sizlere müzahir olmağa mecburuz. Hepinize teşekkür eder, başarılar dilerim.”²⁸⁹

Yardım Sevenler Derneği'nin 1953 yılı genel kongresinde Atatürk'ün kadınlığa yönelik yapmış olduğu bir hitabı Yardım Sevenler Derneği delegelerinden Perihan Arıburnu tarafından okumuştur. Perihan Arıburnu bu hitabı merhum babası general Naci Eldeniz'in kütüphanesinde bulmuştur.

29 Nisan 1935 yılında Ankara Ordu evinde Yardım Sevenler Derneği'nin bir toplantısı yapılmış ve bu toplantıda Atatürk'ün Türk Kadınlığı hakkında direktif verici hitabını yazdırırken yanında o zamanki dernek genel başkanı Perihan Arıburun'un annesi Makbule Eldeniz bulunmuştur.

Atatürk'e ve Yardım sevenler Derneği'ne ait olan bu hatıra okunmuş ve Kadın Gazetesi'nde aynen yayımlanmıştır :

“ Arkadaşlar,

Birkaç söz söylemek istiyorum; şunun için biliyorsunuz ki birkaç gün evvel İstanbul'da, bütün dünya kadınlığının delegeleri toplandı. Birçok şeyler görüştüler. Ortaya koydukları, belli başlı fikirlerden esaslısı şu oldu. Türkiye bundan sonra Türk Kadınlığı için ne yapacaktır?

Bayanlar ve Baylar!

Bu görünüşe göre çok fazla bir sual değil midir? Çünkü bu suali soran Dünya delegeleri içinde henüz Türkiye'de kadınlara verilmiş olan hiçbir siyasal hakka malik olmayanlar da bulunuyordu.

Onun için bu suali soranların ne demek istediklerini anlamak biraz güç idi. Fakat, önderimizin, onlara karşılık bir suali meseleyi aydınlattı.” Onlar dediler ki, yani, kadınları asker de yapacak mısınız?”

Önderimiz şu cevapta bulunuyordu: Türkiye Cumhuriyeti'nin esas düşüncesi kadınları değil, erkekleri dahi savaş meydanına götürmemektir. Fakat Türk ulusunun yüksek varlığına herhangi bir taraftan olursa olsun ilişildiği zaman, işte o vakit, Türk erkeklerinin bulunduğu yerde, hazır ve nazır ve faal olacaklardır.

²⁸⁹ Kadın Gazetesi, 9 Haziran 1952, s. 1.

Bu beşeriyetin yüksek huzuru, sükunu ve dünya insanlığı için lazım bir ödev olduğundandır ki, Türk Kadını bunu yapacaktır ve yapa gelmektedir ve yapar.”²⁹⁰

Derneğin, İstanbul merkezinin 1954 yılı çalışmalarıyla ilgili Kadın Gazetesi’nde çıkan haberde, çalışmalarındaki ana prensibin yardıma muhtaç kadınlara yardım olduğu, İstanbul’lu hayırsever vatandaşlar sayesinde bütçenin günden güne arttığı belirtilmiştir. Bu amaçla, Sarıyer’de iş evi, Fatih ve Beykoz’da biçki dikiş kursları, Bakırköy’de çocuk elbiseleri ve katyon atölyeleri açılarak pek çok genç kız ve kadını himaye etmek suretiyle, başkalarına muhtaç olmadan hayatlarını idame etme imkanı sağlandığı belirtilmiştir. Şişli’de eski Halkevi altında bulunan lokalden istifade edilerek, genç kız ve kadınların, açılan kurs ve atölyelerde öğrendiklerini sergileme fırsatı bulup maddi gelir elde etmeleri amaçlanmıştır. Yine aynı serginin oldukça işlek bir yer olan Kapalıçarşı’da da açılması planlanmıştır.

Derneğin diğer bir çalışmasının da, dispanser ve rehabilitasyon tesisleri açmak olduğu kadın gazetesine yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır.²⁹¹

Derneğin 31. Genel Kurul toplantısı, yurdun her yerinden gelen yüzlerce delegenin doldurduğu Kızılay salonunda, Genel Başkan Mediha Eldem başkanlığında toplanmıştır. Kongre Başkanlığına Hasena Ilgaz seçilmiştir. Derneğin faaliyetlerini kapsayan rapor okunmuştur. Genel Merkez Teşkilatının ve diğer merkezlerin milyonları geçen bütçeleri içinde sarf ettikleri mesai ve yaptıkları hayırlı yardımların Yardım Sevenler Derneği’nin yurt çapındaki çalışmaların bir ifadesi olduğu belirtilmiştir.

Kongre’de halen memlekette bulunan 14 bin kadar cemiyetin on bin tanesinin Kızılay’dan yardım beklerken, Yardım Sevenler Derneği’nin bilakis Kızılay’ın çalışmalarını desteklediği vurgulanmıştır.²⁹²

21 Mayıs 1960 tarihli haberde, 32 yıllık bir çalışmanın ardından Yardım Sevenler Derneği’nin kendine ait olan bir binaya kavuştuğu müjdelenmiştir. Büyük derneklerin Ankara’da meydana getirdikleri anıt- yapı şeklindeki genel merkez binası Yardım Sevenler Derneği’ne ancak 1960 yılında nasip olduğu belirtilmiştir. Bu büyük başarının ardında derneğin genel başkanı Dr. Mediha Eldem olduğu çıkan haberde vurgulanmıştır.²⁹³

²⁹⁰“Atatürk’ün Kadınlığımıza Bir Hitabı”,**Kadın Gazetesi**, 4 Haziran 1953, s.1.

²⁹¹ **Kadın Gazetesi**, 17 Nisan 1954, s. 2.

²⁹² **Kadın Gazetesi**, 30 Mayıs 1959, s. 1.

²⁹³ “ Bir Çatı Kuruldu”, **Kadın Gazetesi**, 21 Mayıs 1960, s. 1.

2.5 Türk Kadınlar Konseyi

1959 yılında Ankara'da "Kadınlar Dayanışma Derneği" adıyla kurulan dernek, "Conseil International Des Femmes" 'adlı uluslararası kadın örgütünün Türkiye uzantısıdır. Merkezi Ankara olan derneğin başında Adile Ayla, avukat Ayhan Timurtaş, Bursa milletvekili Hilal Ulman, avukat Şeminur İnanç, Divanı Muhasebet Azası Fahrünissa Yetmen gibi birçok kadın yer almıştır.

Derneğin yurt içi ve yurt dışı çalışmaları on dört daimi komisyon tarafından yürütülmekle beraber her ülke kendi özelliklerine göre bu komisyonlardan bazılarını kurup, çalışmalarını sürdürmüştür. Türkiye'de kurulan Kadınlar Dayanışma Derneği, bütün kadın kuruluşlarının grup halinde bu derneğe üye olabilmelerine imkan sağlamış ve adeta bir kadınlar konfederasyonunun kadınlık konuları üzerinde çalışmasını sağlamıştır.²⁹⁴

Kadın Gazetesi'nde yer alan haberde, Uluslararası Kadın Konseyi'nin kuruluş amacı ile ilgili şu bilgi verilmektedir :

"1888 yılında, ileri gelen birkaç Amerikalı ve Avrupalı kadın tarafından tasavvur olunan ana fikir, muhtelif kadın teşekkülü arasında istişare ve fikir teatisine fırsat yaratmıştı. Ele alınan konular, kadın, aile ve ferdin etrafında temerküz edip kadının menfaatleriyle ilgili mevzular hakkında öz memleketleri halkı ve hükümeti ve hatta bazen milletlerarası uzuvlarının ne şekilde hareket etmeleri gerektiği hususunda teklif ve tavsiyelerde bulunmayı gaye edinmişti."²⁹⁵

Aynı günkü haberde yine Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri olan Adile Ayla'nın Kadınlar Dayanışma Derneği Genel Başkanlığına seçildiği duyurulmuştur.

1888 yılında Washington'da kurulan Uluslararası Kadın Konseyi 16. Genel Kongresini yapmak üzere İstanbul'da toplanmıştır. 22 Ağustos ve 30 Ağustos 1960 tarihleri arasında yapılacak genel kongrenin amacının; insanlığın yükselmesine hizmet etmek olduğu, dünyadaki kadın kuruluşlarını birleştirerek hangi yöntem ile amaca ulaşacağını tespit edilmesi yönünde

²⁹⁴ Kadın Gazetesi, 5 Eylül 1959, s. 1 -2.

²⁹⁵ Kadın Gazetesi, 5 Eylül 1959, s. 1.

çalışmalar yaptıkları belirtilmiştir. Ailenin en sorumlu ferdi olan kadının gerek aile içinde gerekse toplumda pek çok problem ile karşı karşıya kaldığı belirtilmiş, bunun için de kadınların memleket meselelerinde fikirlerini bildirmeleri ve milli ve milletlerarası alanda gerekli yerleri doldurmaları gerektiği vurgulanmıştır.²⁹⁶

Kadınlar Dayanışma Birliği, 1960 yılı Ocak ayı sonlarına doğru Dünya Kadınlar Konseyi'ne üye olmuş ve aynı zamanda adı da Türk Kadınlar Konseyi olarak değişmiştir.²⁹⁷

Yine bu dönemde faaliyet göstermekte olan diğer kadın dernekleri şunlardır: Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti, Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti, Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Derneği, Türk Anneler Derneği, Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği'dir.

2.6 Dünya Kadın Hukukçular Kongresi

1950 -1960 yılları arasında, yukarıda adı geçen kadın kuruluşlarının dışında, Türk kadınlığı açısından önemli yer tutan kongrelerden biri de "**Dünya Kadın Hukukçular Kongresi**" olmuştur.

Dünya Hukukçu Kadınlar Federasyonu yedinci Uluslararası Kongresi 5 Temmuz 1952 günü Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi Konferans salonunda İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından açılmıştır. 48 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla Türkiye'de düzenlenen kongreye Amerika, Filipin, Avustralya, Almanya, İtalya, Yunanistan, Florida, Portoriko ve Türkiye delegeleri katılmışlardır.

İstanbul valisinin açılış nutkundan sonra, Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu şunları söylemiştir:

"...Birleşmiş Milletler camiası içinde yer almış olan Türkiye, hukuki bakımdan içtimai tekamülünü benimsemiş bir millettir. Türk kadınlığının ve Türk Kadın Hukukçuların üstün vasıfları ile dünya kadınlığı arasında bulunması bizi mütehasıs etmektedir. Türkiye kanunları eşit haklar tanımaktadır. Bu nazariyat ile fiiliyatın da muvazi gitmesi lazımdır. Kongreniz bu bakımdan da vazife görecektir."²⁹⁸

²⁹⁶ **Kadın Gazetesi**, 20 Ağustos 1959, s. 1.

²⁹⁷ **Kadın Gazetesi**, 20 Şubat 1960, s.1.

²⁹⁸ **Kadın Gazetesi**, 7 Temmuz 1952, s. 1- 2.

Federasyonun Türkiye Başkanı Avukat Süreyya Ağaoğlu söz almış ve kişiler arası ilişkilerde kadının ne kadar büyük rol aldığını izah etmiş, kongrenin daha önceki toplantıları hakkında bilgi vermiştir.

Son olarak Federasyon Başkanı söz almış ve şunlara değnmiştir:

“Türk Kadın Hukukçularının parlak zekalarını ve bilgilerini Roma’da yapılan toplantıda öğrenmiştim. Bu bilgi, kongreyi Türkiye’de toplamağa amil olmuştur. Bunu, memleketinize gelmeden öğrenmiştim. Ancak, gelmeden evvel bir insanın, Kemal Atatürk’ün sizin üzerinizde bu kadar müessir olduğunu bilmiyorduk. Türk kadını, bu büyük şahsiyete çok bağlıdır. Sonra, ince minareleri ve mavi göğü, denizi ile güzel yurdunuzu bilmiyorduk.”²⁹⁹

Avukat Süreyya Ağaoğlu delegelerin oy birliğiyle teşkilatın başkanlığına seçilmiştir. Eski başkan Mrs. Bates kaydı hayat şartı ile fahri başkanlığa ve hakim G.Allen de fahri üyeliğe seçmiştir. Kongrede aile münasebetleri, ceza hukuku, kadının hukuki durumu, milletlerarası harp sonu meseleleri konusunda da kararlar alınmıştır.³⁰⁰

Kadının toplumsal hayatına dair kararlar şu şekilde yer almıştır. Aile hukuku kapsamında belirlenen kararlar şöyledir:

“1. A. Boşanma münhasiren mahkeme kararı ile olmalıdır.

B. Boşanma davası ancak bütün barış imkanlarına başvurulduktan sonra açılabilirdir.

C. Karı ve kocaya, arada hiçbir fark gözetilmeden, eşit boşanma hakları tanınmalıdır.

2. A. Nesebi sahih, gayri sahih ve nesebi tahsis edilmiş çocuklara, bilhassa mirasta, eşit haklar tanınmalıdır.

B. Evlatlık edinmede, izin kararına mukaddem, bilhassa çocuk lehine mahkeme tarafından etraflı tahkikat yaptırılmalıdır.

3. “ Besleme Çocuklar Müessesesi” , “ Sosyal Yardımcılar Teşkilatı”, vasıtası ile devlet kontrolü altına alınmalıdır. “ Sosyal Yardımcılar Teşkilatı “ besleme çocuklar menfaatine sık sık kontroller yaparak muntazam murakabede bulunmalıdır.

4. Boşanma kararına mukaddem verilen ayrılık müddeti altı ay olarak tahdid edilmelidir.

5. Kadının kazanç temin eden işlerde çalışmasına kocanın itiraz yetkisi teknil kanunlardan kaldırılmalıdır.

²⁹⁹ Kadın Gazetesi, 7 Temmuz 1952, s. 1 -2.

³⁰⁰ Kadın Gazetesi, 14 Temmuz 1952, s. 1 -2.

6. Evlendikten sonra karı ve koca tarafından hediye, vasiyet veya kararlar olanlar hariç, iktisap edilen mallar karı ve kocanın müşterek malı olmalıdır.

7. Evlenen karı koca aile ismi olarak karı veya kocanın aile ismini seçmekte muhtar olmalıdırlar”.

Kadınların hukuki ve siyasi hakları konusuna dair şu kararlar alınmıştır:

“1. Bütün memleketlerin kanunlarında kadınların siyasi ve medeni haklarını tehdit eden hükümler kaldırılmalı ve bu keyfiyet hariciye ve devlet hizmetlerine de teşmil edilmelidir. Bu hususta evli ve bekar kadınlara eşit haklar tanınmalıdır.

2. Karı ve kocaya çocukların tahsil ve dinlerinde eşit haklar tanınmalıdır. İhtilaf halinde, kanunlara vazoluncak hususi hükümlerle mesele mahkemede gizli duruşmayla halledilmelidir.³⁰¹

2.7 Gezici Köy Kadınları Kursları

Kadın derneklerinin faaliyetlerinin dışında kadınların toplum hizmetine sunduğu bir diğer önemli faaliyetde “**Gezici Köy Kadınları Kursları**”dır. Gezici Köy Kadınları Kursları hakkında, Oruz’un yazısında; “köycülük” diye adlandırılan şeyin, yani köylüyü aydınlatma işinin en başarılı şekilde gerçekleştirilmesinde enstitülerin önemli rolü olduğu belirtilmiştir. Oruz, 1950-1951 ders yılı devresinde Şile’de yeni açılan kursu gezme imkanı bulduğunu, bundan önce de Selçuk Kız Enstitüsü ile Çatalca’da Bilecik Kız Enstitüsü ile Bilecik köylerinde kursları gezme imkanı bulduğunu yazmıştır. Kurs öğretmenlerinin çoğunun Muş’un Varto ilçesine kadar gitmiş, vazifelerini yapmış kimseler olduğunu vurgulayan Oruz, öğretmenlerin gittikleri köylerde öncelikle Gezici Köy Kadınları Kursları hakkında yapılan menfi propaganda ile meşgul olduklarına dikkat çekmiştir. Köylüye bu kursların amacının köy kadın ve kızlarına, biçki, dikiş, nakış ve çeşitli iş öğretmek olduğunu anlatmanın zahmetli bir mesele olduğunu yazmıştır. Köylerde yapılan düğün dernekler öğretmenler için çok iyi bir fırsat oluşturmuştu. Çünkü köylü bir defa kızlarının güzel örtüler işlediğini, çamaşırlar, elbiseler diktiğini görünce

³⁰¹ BCA. , Bakanlar Kurulu Kataloğu, (030.10), 229.542, 15, (10 Temmuz 1952), s. 1 -2.

gelecek yıl tekrar kursun gelmesini talep etmiş ve köylü kadın böylelikle iş, meslek alanına sokulmuştur.³⁰²

Öğretmenlerin bu işi başarabilmeleri için enstitü idareleri titizlikle çalışmış, enstitü mezunlarından seçilen kimseler kurslarda yetiştirilerek köylere gönderilmişlerdir. Böylece davaya gönül veren öğretmenler işlerini başarıyla gerçekleştirmişlerdir.³⁰³

Doğu Anadolu ve Edirne ili Kalkındırma Programına göre Köy Demirciliği ve Marangozluğu Kursu ile Köy Kadınları Gezici Kursları açılması planlanmıştır. Bu kurslarda çalışacak öğretmenlere ait kadroların atanması ve ücretlerinin Milli Eğitim Bakanlığı 1950 yılı bütçesinden iller geçici hizmetliler bütçesinden ödenmesine karar verilmiştir.³⁰⁴

III. BÖLÜM

DP'NİN 1950- 1960 YILARI ARASINDA İZLENEN KADIN POLİTİKASINA GÖSTERİLEN TEPKİLER

3.1 CHP'nin Kadın Politikası ve DP. Döneminde Gösterdiği Tepkiler

Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük kurucusu Atatürk, kadın devrimini ön planda ele almış, 1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından 1926'da kabul edilen Medeni Kanun ile Türk kadını ailede ve toplum hayatında erkekle eşit haklara kavuşmuş, evlilikte de tek eşlilik prensibi kanunlaşmıştır. Bu anlamda Atatürk yalnızca Türk kadınlığının davasında değil, o tarihlerde haklarına kavuşmamış tüm dünya kadınlarının davalarının savunucusu ve lideri olmuştur.³⁰⁵

³⁰² “ Köy Kadınları Gezici Kursları”, **Kadın Gazetesi**, 25 Haziran 1951, s. 1.

³⁰³ “Köy Kadınları Gezici Kursları”, **Kadın Gazetesi**, 25 Haziran 1951, s. 1.

³⁰⁴ BCA. , Bakanlar Kurulu Katoloğu, (030.18), 010212.248,14, (10 Mayıs 1950), 1 -7.

³⁰⁵ Oruz, **Atatürk Döneminde Türkiye’de Kadın Devrimi**, s.73.

Atatürk'ün en büyük özlemi, Türk kadınına eşit fırsat ve eğitim imkanı sağlayarak kabiliyetini geliştirmesi ve siyasi hakka sahip olarak kamu hayatında yer alması, çağdaş uygarlık seviyesinde toplumda eşit yer sahibi olmasıydı.³⁰⁶

1934 yılında Malatya milletvekili İsmet İnönü 191 arkadaşıyla beraber Anayasa'nın 10. ve 11. maddeleri ile Milletvekili Seçim Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi için TBMM'ye bir kanun teklifinde bulunmuşlardır. 5 Aralık 1934 günü Türk kadınılığı için Türkiye tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Artık Türk kadını kendisini idare edenleri seçebilecek ve seçilebilecekti.³⁰⁷

Kanun teklifinin gerekçesi şöyleydi:

“ Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakarlığı yapan, ulus ve yurt işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan, ulusun, yurdun felaket ve saadetlerine aynı hisle katılan büyük kalpli ve yüksek erdemli Türk kadını, müşterek eseri olan bu Cumhuriyet'te elbette ve elbette kendi evinin, kendi beldesinin işlerinde olduğu gibi, yasama işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır. İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat düşüncelerin, Cumhuriyet ve İnkılabın temiz ve erdemli muhitinde yeri yoktur. İşte bu düşüncelerle, yüksek Türk kadınına milletvekili seçmek ve milletvekili seçilmek yolunda da erkeği erkeğin yanında mevkiini vermeyi ve bu suretle yurdun bütün işlerinde onun temiz duygulu çalışmalarından istifade etmeyi temin etmek için, bu kanun teklif edilmiştir.”³⁰⁸

Meclis'teki konuşmasında Başbakan İsmet İnönü şöyle demiştir:

“Yüce saygınlıklar, kadınların saygınlık seçmek ve saygınlık seçilmek hakkına sahip olmaları için, yüce katınıza teklif sunuyoruz. Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkekle beraber daima, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve tesir sahibi olmalarıdır...”

“... İnkılapçılar, yüce heyetiniz bunu yurdun ve ulusun menfaati ve iyiliği namına, anlayışlarımızın yeni bir belgesi olarak gösterip övünebiliriz. Ancak, arkadaşlar, yeni teklifimizle Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. Bizim kanaatimiz, bizim ananemiz, Türk kadını için böyle vazifelere girmek, esasen hakkı olduğu ve yanlış olarak, çoktan beri geri bırakıldığı merkezindedir...”³⁰⁹

³⁰⁶ A.e.,s.81.

³⁰⁷ Taşkıran, **Cumhuriyetin 50. yılında Türk Kadın Hakları**, s. 135.

³⁰⁸ A.e. , s.136.

³⁰⁹ A.e. , s.137.

Pek çok milletvekilinin söz aldığı bu tarihi konuşmaların ardından, TBMM, 1 Mart 1935 günü, ilk kez 18 kadın milletvekilinin vatan ve Cumhuriyete sadık kalacaklarının yeminine sahne olmuştur.³¹⁰

Atatürk'ün kadının eğitimi konusundaki fikirlerinin oldukça açık ve net olduğu bilinmektedir. Atatürk'ün ölümünün birkaç yıl sonrasında başlayan tartışmalar, Onun eğitime dair ilkeleri tartışmaya açılmasına ve gözden geçirilmesine meydan vermiştir. Böyle bir ortamda da CHP, bazı direnmelerle de olsa okullarda din eğitiminin verilmesine dair halkın isteklerinin bir bölümünü benimsemeye karar vermiştir. İlk ve ortaokullarda din dersinin konulmasının ardından 1955'te lise düzeyinde İmam- Hatip okulları, İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitülerinin açılmıştır. Din adamlarının çok büyük bir kısmının eğitimsiz olmasının, gençliğin yetişmesi ve kadınların toplumsal hayattaki ve ailedeki rollerine olumsuz etkisi olacağı açıktır. Böyle bir etkinin doğuracağı tehlike karşısında Falih Rıfkı Atay şöyle yazmıştır:

“Bugün bizim muhtaç olduğumuz, Şeriat'ın uleması değil, XX. Yüzyılda yaşayan, Kuran'ın ahlakını çağımıza uyarlayan, Medeni Kanunun ruhunu benimsemiş, ve erkekle kadının haklarının eşitliğini savunan Kemalist hocalardır.”³¹¹

CHP, kırsal alanda kızlarını okula göndermeyen ailelerin para cezasına çarptırılması suretiyle de, cehaletle mücadele etmekteydi. DP'li Piraye Bigat Cerrahoğlu kendi anılarını yazmış olduğu kitabında para cezasıyla ilgili şunları belirtmiştir:

“ Yakın köylerimizden birinde, on yedi yaşındaki evli ve yeni doğmuş çocuğu olan kızı okula gitmediği için para cezasına çarptırılmaktan yakınan babanın derdini yine bir dilekçe ile çözünce, DP'liler kadın politikacıları ile övündüler ama, CHP'liler kız çocuklarının okumamasını teşvik ettiğim gerekçesiyle kaymakamlığa beni şikayet ettiler” .³¹²

Köy Enstitüleri girişi ile, köylerde okuyan kız ve erkek öğrencilerin eğitimden geçirilerek köye öğretmen olarak atanması suretiyle köylerdeki öğretmen açığının kapatılması planlanmıştı.

İlk öğretmen kursunun açıldığı tarih 1936'dır. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan döneminde Eskişehir'in Mahmudiye Köyü'nde açılmıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı oluşunun hemen ardından Milli Eğitim Bakanı

³¹⁰ A.e. , s.143.

³¹¹ Caporal, a. g. e. , s.250.

³¹² Piraye Bigat Cerrahoğlu, **Demokrat Parti Masalı**, 1. bs. , İstanbul, AD Yayıncılık, 1996,s.62.

Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç ile beraber köylerdeki eğitim sorununu çözmek için başlatılan bu girişimi, İnönü, son derece desteklemiştir.³¹³

Tonguç, Köy Enstitülerinin amacını şöyle açıklamıştır:

“Atatürk’ün halkçılık ilkesine uygun olarak, geniş halk kitlelerinin eğitim düzeyini yükseltmek, böylece reformların (Atatürk devrimlerinin) yerleşmesi için gerekli koşulları yaratmak, halkın, politik, ekonomik, ve kültürel yaşama aktif olarak katılmasını sağlamak ve aynı zamanda kendi hakları konusunda bilinçlendirmek.”³¹⁴ Tarlada ve sınıfta fedakarlık ruhu içinde pratik eğitim gören enstitü mezunları, köydeki cehalet, yoksulluk, din taassubu ve köhne geleneklere karşı yeni rejimin açtığı savaşta kendilerini bu rejimin sancak taşıyıcıları ve temsilcileri sayıyorlardı. Birçok enstitü mezunu kız gönderildikleri köyün öğretmeni, ebesi, sağlık memuru olmuş, köy hayatının vazgeçilemeyen bir parçası haline gelmişlerdi.³¹⁵

Çok partili döneme girilince CHP içindeki sağ kanat da daha güçlenmiş, devrimci kanat ise tasfiye edilmiş oldu. Başından beri Köy Enstitüleri projesini destekleyen İnönü, artık eski gücünü partide bulamamış ve enstitülerin kapatılması konusunda yalnız kalmıştı.³¹⁶

DP’nin iktidarı devir almasıyla başlayan 1950- 1960 döneminde CHP, DP’nin izlediği politikaya tepki veriyordu. Fakat olayların tarihi seyri incelendiğinde DP’nin birçok olumsuz uygulamasının başlangıcı CHP iktidarı dönemine denk gelmektedir.

Çok partili sisteme geçildiğinde, DP muhalefetinin önünü kesmek ve onu zayıflatmak için toplumda saygınlığı olduğu varsayılan ve İslamcı tanınan Şemsettin Günaltay Başbakanlığa (16.01.1949- 22.05.1950) getirilmiştir. Bu hükümetin programında “vatandaşın vicdan hürriyetinin mukaddes sayılacağı ve çocuklara din eğitiminin verileceği” açıklanmıştı. Buna bağlı olarak Milli Eğitim Bakanlığı 15 Şubat 1950’de din eğitimi yönetmeliğini yayınlamıştı. CHP seçim şaşkınlığı içinde yayınlamış olduğu bu bildiriyle DP’nin programını desteklemiş oluyordu.

³¹³Kocaçimen, a. g. e. , s.131.

³¹⁴A. e. s. 132.

³¹⁵A. e. , s.132.

³¹⁶A. e. , s.133.

İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Ticani Şeyhi Kemal Pilavoğlu ile görüşmesi ve DP'ye karşı destek istemesi DP'lilerce öğrenilmiştir.³¹⁷Görülmektedir ki, oy kaygısıyla din istismarı politikasını izleyen sadece DP olmamış, CHP'de aynı politikayı izlemiştir.

CHP lideri İnönü, Allahın adını nedensiz yere kullanmamakla kararlı bir tavır sergilemesi ve laik tutumları ile tanınırdı. Fakat, okullara din dersi konulmasına karar vermişti.³¹⁸

Sosyalist Mehmet Ali Aybar, bu duruma “ bugüne kadar devrimciliği ve laikliği ile övünen bu parti, selameti, hayatının en kritik döneminde dini kucaklamakta buldu” demiştir.³¹⁹

İsmet İnönü yeni alfabe ve kadın hakları konusunda titizlik göstermiş, İstanbul İl merkezinde ziyarete gelen gençlere, diğer inkılapların yanında kültür hayatına yeni ufuklar açan yeni Türk alfabesinin öneminden bahsetmiş ve korunmasını istemiştir. Kadın haklarına saygı gösterilmesi ve korunması konusundaki hassasiyetini dile getirmiş, kadın haklarının iyileştirilmesinin toplumu uygarlığa götüren mutlak bir şart olduğunu söylemiştir. Kadın haklarının korunmasının uluslar arası değerlendirmede uygarlık ölçüsü olarak değerlendirileceğinin altını çizmiştir.³²⁰

CHP medeni haklara sahip olan Türk kadınının sosyal ve siyasi hayat içerisinde olmaları gerektiğini savunmuştur. Parti programının Türk kadınları arasında yayılması ve partide kadın üyelerin çoğalması amacıyla 17 Kasım 1947'de VII. Kurultayda kabul edilen tüzüğün 58. maddesi gereğince Partili kadınlar kolu kurulması gerekmiştir. CHP İl İdare Kurulu'na oluşturulacak kadın kolları ile ilgili gönderilen yazıda şöyle denmektedir:

“1- En büyük vasıflarından biri inkılapçılık olan partimizin bu alanda sağladığı büyük başarılardan biri de üstün kabiliyeti ve vasıfları olan türk kadınının gerek medeni haklarında gerekse ulus hizmetlerinde erkeklerle eşit haklara malik olmasını sağlaması olmuştur.

Bu amacını kendi programının ana prensipleri arasına almak suretiyle bu yolda mesaisine durmadan çalışacağını türk ulusuna karşı da ilan etmiş bulunmaktadır.

³¹⁷ M. Faik Fenike, **Zafer**,19 Haziran 1951.

³¹⁸ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 2. bs. , İstanbul, Doruk Yayınları,1999, s. 131.

³¹⁹ **A.e.** ,s. 131.

³²⁰ **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1952.

Bu günün türk cemiyeti içinde bu farksız görüş ve her türlü iş ve fikir alanlarına eşit mesai devam etmekle beraber türk kadınının yüksek vasıflarından biri olan yuvasına ve ailesine derin bağlılığı yönünden bir kısım kadınlarımızın çok zamanları evlerinde geçmekte ve bu sebeple sosyal ve siyasi cemiyet hayatı içinde çalışma zamanları ve şekilleri ayrı bir hususiyet arz etmektedir. bu cihetten de Parti teşkilatımız içinde erkek arkadaşlarımızla aynı zamanda çalışmaları bazı güçlükler doğurmaktadır. Bugünkü demokratik hayatta, ve milli hakimiyetin başlıca ve en önemli tecellisi olan genel seçimlerde kemiyetin büyük ehemmiyeti olduğu şüphesizdir. Bu noktadan ve aynı zamanda kadın hakları üzerinde büyük hamleler yapan ve bu görüşünde hassasiyetle duran Partimiz programının türk kadınları arasında yayılmasını ve Partimizde kadın üyelerin çoğalmasını sağlamak emeliyle VII inci Kurultayca kabul edilen tüzüğümüzün 58 inci maddesi Partili kadınlardan kollar teşkilini emretmektedir.”³²¹

DP'nin zorlayıcı tutumunun artarak sürdüğü dönemde, DP Meclis çoğunluğunun her şeye hükmedeceği varsayımı ile davranmaktaydı. İnönü kısa ve özlü sözler sarf ederek iktidar sahiplerini uyarmıştır. İnönü, “şartlar tamam olunca ihtilal meşru olur”³²² demiştir. İnönü hiçbir uyarıyı dikkate almayarak tutumunu sertleştiren ve uzlaşmaya uzak duranlara, “sizi ben bile kurtaramam” diyerek tarihsel uyarısını yapmıştır.³²³

3.2 Kadın Kuruluşlarının Talepleri ve Eleştirileri

DP'nin iktidar olduğu dönemde başlayan, yurt içindeki Atatürk'ün heykel ve büstlerine saldırılar, Cumhuriyete ve Atatürk İnkılabı'na gönül veren herkesi üzdüğü gibi Türk kadını da bu olaylardan son derece müteessir olmuştu. Türk kadınları Ata'larının heykellerini beklemek için nöbet almak istiyordu. Bu amaçla İstanbul TKB'ne müracaatlar yapılmıştır. Birlik İdare Kurulu yapılan müracaatlar neticesinde TBMM'den çıkarılacak olan kanunu beklediklerini, kanunun uygulanması sonucu bu çirkin hadiselerin son bulacağını umduklarını beyan etmiştir.³²⁴

Kadın memurların işten çıkarılmasına dair gazetelerde çıkan haberler üzerine Türk Kadınlar Birliği bu tek taraflı tasfiye planını bir tebliğ

³²¹ **BCA, CHP Kataloğu**, (490.01), 948. 20, (30 Mayıs 1949), s. 1- 2.

³²² Firuzan Tekil, **İnönü Menderes Kavgası**, İstanbul, (t.y.), s. 56.

³²³ **A.e.**

³²⁴ “**Kadın Gazetesi**, 9 Nisan 1951,s. 1.

yayınlayarak protesto etmiştir. Tebliğde, devlet memuriyetinde çalışan unsurların kadın olsun erkek olsun eşit haklara sahip oldukları bir devirde liyakatsiz sıfatının sadece kadın için kullanılıp, erkeği bundan ayrı tutmanın çok garip olduğu belirtilmiştir. Tasfiye meselesinin ancak her iki zümrenin liyakatsiz olanlarına bağlı olabileceği vurgulanmıştır. TKB, bu durumu Türk kadınının edinmiş olduğu haklara müdahale saymış ve tek taraflı bir tasfiyeyi haksız bulduklarını açıklamıştır.³²⁵

TKB'nin protesto toplantısında konuşma yapan Perihan Gürdağı şunları söylemiştir:

“Bugün kadının cemiyet içinde erkekle aynı hizada çalışmasının yarattığı hoşnutsuzluk, harem hayatı zihniyetinin henüz çökmemiş olan kalıntılarıdır. Kadının bir süsü metası olarak yaratıldığını ve onun ciddi cemiyet hayatında bundan başka yapacak bir iş olmadığını sanmak pek romantik bir düşünce değilse, her halde, cemiyet hayatının realitelerini ve ihtiyaçlarını görememektir...”³²⁶

DP döneminde sokakta dolaşan insanın kılık kıyafetindeki değişiklikler göze çarpar olmuştu. Özellikle, Ankara caddelerinde Atatürk inkılabından sonra çarşafı atan kadınların tekrar çarşaf ve peçeye sarıldıkları, İstanbul'da da çarşafli kadın sayısının günden güne arttığı gözlenmişti. TKB Genel Merkezi ve İstanbul'a gelen yazılarda memleketin her tarafında çarşafın arttığı, medeni kıyafetlerle dolaşan kadınların tacize uğradığı bildirilmekteydi. Memleketin çeşitli köşelerinde inceleme yapmak üzere mücadeleye başlanırken ilk durak Erzincan olmuştur.³²⁷

Köylü kadınlar din ile bir alakası olmadığı halde yüzleri gözleri örtülü kat kat kıyafetlerle cennete gitmeyi garantileyeceklerini düşünürken, dinin emrettiği tüm ahlaki kuralların adeta içlerinden eridiği ve Müslümanlığın ve namusun yegane sembolü sayılan kara çarşaf ve peçeye kadınların dört elle sarıldıkları yazılmıştır. Köylü kadınların üst üste giydikleri iki üç kat elbise, şalvar ve iç mintanların üzerine bir de başlarına kat kat bez sardıkları gözlenmiştir.³²⁸

Erzincan kadınlarının iki kat peçe ve çarşafa sarılarak gezmeye başladıkları oysa daha geçen yaz emprime elbiseler ve kısa kollarla dolaşan

³²⁵ “Liyakatsiz Kadın Memurlar”, **Ulus**, 4 Haziran 1951, s.2.

³²⁶ “Kadınlarımız Diyor ki”, **Kadın Gazetesi**, 16 Nisan 1951, s. 1.

³²⁷ “Türk Kadını Kendi Haklarına Suikast mı Hazırlıyor”, **Kadın Gazetesi**, 21 Temmuz 1952, s. 1.

³²⁸ “Erzincan Notları”, **Kadın Gazetesi**, 25 Ağustos 1952, s. 1.

aynı hanımların bu sene böyle kara formaların içerisine neden girdiklerinin anlaşılmadığı görülmüştür.³²⁹

Erzincan ilinde peçeli ve çarşafli kadınların görülmesi üzerine TKB, bu konuda inceleme yapmak üzere avukat Cahide Altan'ı Erzincan'a göndermiştir. Erzincan'ın yeşil meyve dolu ağaçlarla dolu bağlarında çocukluğunun en güzel yıllarının geçtiğini belirten Cahide Altan şimdi ise memleketinin kadınlarına el uzatmak ve onları geliştirmek amacıyla birliğin aktif bir üyesi olarak Erzincan'a seneler sonra geldiğini söylemiştir.

Halkı daha iyi tanımanın en iyi yolunun çarşı pazar gezmek olduğunu bilen Altan, kendisinin İstanbul'da giydiği elbise ile dolaşırken halkın kendisini yadırgamamasına memnun olduğunu belirtmiş, fakat ehramlı, çarşafli ve hatta kara peçeli kadınlara sık sık tesadüf ettiğini kaydetmiştir. Ehrama bürünmüş, sıcaktan gözleri kan çanağına dönmüş kadınlar, bu şekilde giyinmelerinin sebebini "adet olduğu için" diye açıklayarak göstermişlerdir. Aksi takdirde kocalarının kendilerini döveceklerinden korktuklarını açıklamışlardır. Altan, çarşıda yaptığı gezintilerde erkeklerle yaptığı sohbette, kadınların çarşafa bürünmesini dinin gereği olarak gördüklerini, cami hocasının özellikle bu şekilde giyinmenin şart olduğunu söylediğini kaydetmiştir. Sohbetin devamında erkekler, hoca eğer yüz göstermek haram değildir, günah değildir, diye bir açıklama yaptığı takdirde eşlerinin çarşaflarını kendi elleriyle yırtacaklarını dile getirmişlerdir.³³⁰

Erzincan köylerine geziye çıkan Altan, köylü kadınların çarşafa sarınmadıklarını fakat, üst üste giydikleri iki- üç kat elbise, şalvar ve iç mintanlarının üzerine bu kadar yük yetmiyormuş gibi başlarına sardıkları kat kat bezlere ağızlarını ayrıca örten bir paçavra parçası iliştiirdiklerini gözlemlediğini kaydetmiştir. Yazısında devamla şöyle demiştir :

" Zavallı köylü kadını bu pisliğin içinde yuvarlanıyor, kanun medeni olduğu halde inek alır gibi hoca nikahı ile üç dört kadınla bir erkeği paylaşmağa razı oluyor, tarlada üç dört kat birbirinden pis mintan, şalvar ve elbise içinde terli, kirli, tozlu, bin bir mikropla haşır neşir olduğu halde kendini yine cennetlik farz ediyor. İşin acı tarafı din adamı geçinen şarlatanları tanımıyor, onlara kaniyor, aldanıyor ve inanıyor. Bilgisizlik, bakımsızlık yüzünden kaybedilen çocuk adedi insanı ağlatacak kadar fazladır. Yegane düşünce Allah verdi Allah aldı. Halbuki ufak bir itina, ufak bir tedavi

³²⁹ "İki kat peçeye bürünmeye başlayan Erzincan Kadınları", **Kadın Gazetesi**, 28 Temmuz 1952, s. 1.

³³⁰ **Kadın Gazetesi**, 11 Ağustos 1952, s. 1.

ile binlerce çocuğumuzu kurtarmak mümkün iken, Ananın cehaletine, erkeğin bilgisizliği yüzünden kaybettiğimiz vatan evladı akıl durduracak sayıdadır".³³¹

Erzincan'ın Tercan ilçesine yapmış olduğu ziyarette Altan, kız çocuklarının ilkokuldan sonra okutulmadığını, kızların katip veya memur mu olması zihniyetinin burada da mevcut olduğunu, kız çocuklarının okumalarına gerek olmadığını düşüncesinin hakim olduğunu kaydetmiştir.³³²

Erzincan'ın Vican köyüne yapmış olduğu ziyaretten sonra görmüş olduğu fakirlik ve cehaletten sonra oldukça duyulanan Altan şunları yazmıştır :

" ...En ufak bir zahmet, yarım saatlik bir meşguliyet bile onları minnettar bırakmış, belki birkaç yavrumuzu kurtarmıştı. Doktorsuz, ebesiz, ilaçsız, bilgisiz, şehre birkaç saatlik bir yol üzerindeki zavallı köyümüz ve zavallı bizler. Şehirdeki çocuklarımızla bu köyde doğmak bedbahtlığına uğrayan yavruları mukayese edersek bu zavallı yavruların ne zor ve sıkıntılı, itinasız, tesadüfi yaşadıklarını, besledikleri tavuk ve koyundan farksız tabiat anaların kucağında yetim oturduklarını acı acı, içimiz kan ağlıyarak itiraf ederiz".³³³

Altan, köylülerle yapmış olduğu görüşmelerde köylünün en çok şikayet ettiği konunun kendilerinin ihmale uğradıklarını söylemeleri olmuştur. Bunun büyük bir gerçek olduğunu ancak kendilerinin de herhangi bir kalkınmaya gayret etmemiş olduklarını vurgulayan Altan, askere gidip gelen erkeklerin öğrendiklerinin yarısını bile köylerde uygulamaya kalkmış olsalar bile az çok bir uyanıklığı, temizliği, bilgiyi elde edeceklerini söylemiştir. Oysa harp meydanlarında çok cesur ve atik olan erkeklerin maalesef köylerinde kahvede oturup yan gelip yattıklarını her şeyi kadınların omzuna yüklediklerini gözlemlemiştir. Devamla şunları eklemiştir:

"... Kadın tarlada meşgul oldukça evine, evlatlarına, çamaşırına, yemeğine, temizliğine nasıl yetişebilir? Bu adete kadınlarımız kendileri de öylesine alışmışlar ki erkeğin kendi yanında çalışmasını bile ayıp sayacak kadar dar fikirli olmuşlar ve ötede kaybettikleri temizliği evlatları, hayatı fark bile etmez hale gelmişlerdir. Asıl beni üzen sadece zihniyete köylü kadınlarımızın değil, genç, kültür sahibi hanımlarımızın da iştirak etmeleridir..."³³⁴

³³¹ Kadın Gazetesi, 25 Ağustos 1952, s.2.

³³² Kadın Gazetesi, 25 Eylül 1952, s. 2.

³³³ Kadın Gazetesi, 8 Eylül 1952, s. 7.

³³⁴ Kadın Gazetesi, 15 Eylül 1952, s. 7.

Köylü kadınların problemleri sadece tarlada ve evde olağanüstü koşullarda çalışmakla sınırlı değildi. Anadolu'nun birçok bölgesi traktöre ve ziraat makinelerine kavuşmuştu. Altan, Erzincan'a giderken yol boyunca makineleşmeye başlayan Türk köylüsünün eseri başak tarlalarının çıplak arazileri bakımsızlıktan ve kimsesizlikten kurtardığını yazmıştır. Ancak, Erzincan köylerinin daha kara sapanla ve hayvanla sürüldüğünü, hayvanın olmadığı durumlarda tarlaları köylü kadınların sürdüğünü gözlemlemiştir.³³⁵ Bu durum köylü kadınlarımızın içinde bulunduğu zorlu şartların, inanılmaz koşulların ispatıdır.

Anadolu'da seyahate çıkan ve gözlemlerini Kadın Gazetesi'ne aktaran bir başka gazeteci de Kemal Zeki Gençosman'dır. Cumhuriyet'in kadına tanımış olduğu hakların Türk kadınında ayrı bir sosyal şahsiyet yarattığına değinmiştir. Köylerde de bu durumun fazlasıyla hissedildiğini belirten yazar, üç beş evli köyler dahil, seyahati boyunca dolaştığı köy ve kasabalarda, Trakya, Karadeniz, Marmara ve Ege bölgelerinde köylü kadınların erkeklerden daha fazla minnet duygusuyla, sevgi ve şefkat ile karşılama alanlarında yer aldığını vurgulamıştır. Özellikle İnönü'nün geçeceğini haber aldıkları zaman çocuğunu kundakta, yemeğini, işini bırakarak saatlerce yol kenarlarında beklediklerini yazmıştır. Yazar, köylü kadınların Halk Partisi'ni ne tüzüğüyle, ne teşkilatı ve prensipleriyle tanımadıkları halde, onların İnönü'yü, Türkiye'yi kurtaran Atatürk'ün en yakın arkadaşı olarak tanıdıklarını ifade etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girmemesinin manasını onlardan daha iyi anlayabilecek kimsenin olmadığını da eklemiştir. Köylü kadınların DP iktidarıyla beraber pek çok ihtiyaç maddesinin fiyatının pahalandığını bilmeleri gibi, İsmet İnönü'ye ağız dolusu sövüldüğünü duyduklarını da eklemiştir. Okullarda okumadıkları halde pek çok şeyin farkında olan bu saf köylü kadınların az konuştuklarını, fakat konuşmaların içinde pek çok mana gizlendiğini belirten Gençosman, köylü kadınların slogan haline gelen şu sözleriyle yazısını bitirmiştir:

” İsmet gitti, işler bozuldu”.³³⁶

³³⁵ Kadın Gazetesi, 6 Ekim 1952, s. 7.

³³⁶

Kadın Gazetesi, 20 Ekim 1952, s. 2.

“Atatürk’ü inkar eden gazete” olarak basında manşet olan, Atatürk’ün Kurtuluş savaşı mücadelesini ilk başlattığı yerde Samsun ilinde çıkmakta olan, ‘Büyük Cihad’ adlı gazetede TKB’nin çarşafıla mücadelesini eleştirilerek TKB başkanına hitaben şunlar yazılmıştır:

“Giriştiniz ilk mücadele çarşafı ortadan kaldırmak! Aksiliğe bakın, çarşafalarda birliğiniz kurulduktan sonra daha çoğaldı. Görülüyor ki, Avrupalılara yaranmak hiç de fayda vermiyor.”³³⁷

TBMM’ne seçilecek olan kadın adaylarının sayısının artırılması konusunda, TKB’nin dilekleri basında yer almıştır. Kadın haklarının bir şekilde savunulmasınının TKB’nin ana vazifelerinden biri olduğu gibi, seçimler sırasında kadın haklarını savunmanın hiçbir zaman partiler siyasetine karışma anlamına gelmeyeceği dile getirilmiştir. Türk kadını seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu halde yıllardır TBMM’de, Belediye ve İller Meclisi’nde istenilen sayıda temsil edilmemiştir. Bu durumun doğal olarak kadın hakları kapsamına girdiği belirtilmiştir. Siyasi partilerin nedense az aday göstererek, bu hakkı baltaladıkları vurgulanmıştır.³³⁸

Çocuk Dostları Derneği ve Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti Başkanı, Süreyya Ağaoğlu, Kadın Gazetesi’nin uyguladığı seçim anketinde; kadın erkek diye bir farkın olmadığını, o günkü durum itibarıyla kadın milletvekili sayısının çok az olduğunu, bu sayının hiç olmazsa, BMM milletvekili sayısının onda biri kadar olması gerektiğini dile getirmiştir.³³⁹

Kadınları Koruma Derneği Başkanı Mediha Gezgin, siyasi partilerin milletvekili seçimi için gösterdikleri kadın sayısını çok az bulunduğunu belirtmiş ve siyasi bir kadınlar partisi kurmak üzere çalışmalara başladıklarını açıklamıştır. Kurulması planlanan kadınlar partisinin, 1962 seçimlerine kadar teşkilatlanmış olacağını belirtmiştir. Daha önceki seçimlerde siyasi partiler ne kadar kadın milletvekili adayına yer verdilerse, kadınlar partisinden de o nispette erkek aday göstereceğini sözlerine eklemiştir.³⁴⁰

1957 seçimler sonucunda Meclis’e giren kadın milletvekillerinin azlığı nedeniyle, Mediha Gezgin ve birkaç arkadaşının ortaya atmış olduğu “kadınlar partisi” fikri, kadınlardan gelen bir tepki sonucunda doğmuştur. Bu

³³⁷ “Atatürk’ü İnkâr Eden Gazete”, **Ulus**, 19 Ekim 1952, s.1- 2.

³³⁸ **Kadın Gazetesi**, 5 Ekim 1957, s.1.

³³⁹ **Kadın Gazetesi**, 12 Ekim 1957, s.1.

³⁴⁰ **Kadın Gazetesi**, 19 Ekim 1957, s.1.

fikir hemen hemen hiç kimse tarafından beğeni ile karşılanmasa da gösterilen tepki açısından aydınların hoşuna gitmiştir.³⁴¹

“ Kadınlardan teşekkür eden bir hükümet tasavvur edilemez” başlıklı gazete haberinde, kadınlar partisinin kurulması için değil, kadınları toplum içinde daha aktif hale getirecek olumlu faaliyet şekilleri üzerinde durmak gerektiği vurgulanmıştır. Konuyla ilgili olarak, 11 Ocak 1958 tarihinde, Ankara Türk Ocağı’nda “Cemiyette kadın ve tarihimizde büyük Türk kadınları” konulu bir konferans verilmiştir. Ali Çankaya tarafından verilen konferansı TKB üyeleri ve diğer davetlilerin ilgi ile izlediği kaydedilmiştir.³⁴²

CHP Kadınlar Kolu Başkanı Güzide Tanrıyar, siyasete 1950 yılında CHP’nin iktidardan düştüğü günlerde başladığını, o günlerde Atatürk büstlerinin kırılmasını kendisini çok üzdüğünü ifade etmiştir. Gözleri yaşlı olarak ilk görevine Şişli ilçesinde başladığını belirtmiş ve şunları eklemiştir:

“Kadın milletvekillerinin çoğalması, kadın haklarının korunması demektir. Bu bakımdan faydalı ve elzemdir. Türk kadını en olgun çağını idrak etmiş durumdadır. Hür olmak davasında haklıdır.”³⁴³

Son yıllarda sokaklarda dolaşan çarşafli kadın sayısındaki artış konusunda dernekler çeşitli mücadele yollarına başlamışlardı. TKB’nden sonra, çarşafli mücadelede aralıksız çalışmalarına devam ettiğini belirten bir diğer dernek de, Mustafa Kemal Derneği’nin bir kolu olan “Çarşafli Mücadele Derneği” olmuştur. Dernek başkanı Jüle Tulga ve annelerinin bulunduğu 20 kişilik bir ekiple, Yakacık köylerine gidilmiştir. Devrim köyü olarak ele aldıkları Bahçe Köy’e giden devrim ocaklılar, otuz kadına manto giydirmişlerdir. Manto giyme işi gönüllü olarak yapılmış, manto verilen köylü kadınların çarşaflarından önlük yapıldığı, bazı köylü kadınlarının da bu çarşafı yaktıkları belirtilmiştir.³⁴⁴

Çarşafli mücadele konusunda, Kadınları Koruma Derneği de bir basın toplantısı yapmış ve çarşafli savaşmak üzere Anadolu’ya heyetler gönderileceği açıklanmıştır.³⁴⁵ Ayrıca Kadınları Koruma Derneği Kadıköy şubesi başkanı, Dr. Sevim Kunt, radyoda çarşafli mücadele konulu bir radyo

³⁴¹ **Kadın Gazetesi**, 18 Ocak,1958, s.1.

³⁴² **Kadın Gazetesi**, 18 Ocak 1958, s.1.

³⁴³ **Kadın Gazetesi**, 23 Nisan 1959, s.5.

³⁴⁴ **Kadın Gazetesi**, 10 Aralık 1960, s.1.

³⁴⁵ **Kadın Gazetesi**, 24 Eylül1960, s.1.

konuşması yapmıştır. Kunt, taassubun, geriliğin ifadesi olan çarşafı mücadelenin milletçe üstlenilmesi gereken bir vazife olduğunu söylemiştir.³⁴⁶

3.3 Basındaki Tartışmalar

1950- 1960 dönemi kadının siyasal hayattaki yerini araştırmak için başlıca seçilen kaynaklardan biri de 1947 Mart ayından itibaren çıkmakta olan Kadın Gazetesi'dir. Gazetenin hemen her sayısında kadının siyasal hayattaki mücadelesine geniş yer verilmiştir.

Halide Nusret Zorlutuna, 1946 seçimlerinde Meclis'teki kadın milletvekili sayısının azlığının 1950 seçimlerinde de devam etmesinin, Cumhuriyet dönemi inkılapların en büyüğü olan kadın inkılabında "gerileme" olarak adlandırılabilirliğini ifade etmiştir. "Kadın İnkılabımıza Dair" adlı yazısında, yaşanan bu olayların İstiklal Savaşı'nı erkeğiyle beraber kazanmış olan ve o günlerde hemen her sahada memleketin her yerinde canla başla çalışan Türk kadını küçümseme olarak adlandırmıştır. Zorlutuna'ya göre Türk kadınına Büyük Millet Meclisi'nde mümkün olduğu kadar az yer vermek ve hatta bunu da "halk" kadın milletvekili istemiyor diye açıklamak küçümsemenin ve de partilerin bindikleri dalı kesmelerinin açık ifadesidir. Halk kadın milletvekili istemiyor gibi bir ifadeyle de sağduyulu ve dimdik ayakta duran Türk halkına bir hakaret olduğunu söylemiş, Türk Halkı diye adlandırdıkları kesimin eğer medeni nikah kanununa rağmen hala imam nikahlı dört kadın besleyen, kadın hakim, kadın hekim istemeyen ağalar ise, onlar peçesiz, çarşafsız kadın da istemezler diye eklemiştir. Ancak Türk Halkının yalnızca bu kişilerden oluşmadığını belirtmiştir.³⁴⁷

İffet Halim Oruz Kadın Gazetesi'ndeki yazısında; Meclis'e kadınlığı temsilen bir zümre gönderemediklerinden, işçi, köylü, çalışan kentli kadının annelerin, genç kızların sorunları ancak partiler üstü bir yapılanmayla çözüme kavuşabileceğine değinmiştir. Bu olumsuz durum sonucu Meclis'te bulunan üç beş kadın milletvekilinin bir araya gelerek ana mevzular üzerinde bile duramadıklarını, kadın meselesinin yalnız partilere bırakarak

³⁴⁶ Kadın Gazetesi, 17 Eylül 1960, s.1.

³⁴⁷ Kadın Gazetesi, 15 Mayıs 1950, s. 1.

çözülemediğini, yapılan son seçimlerin kendilerine bunu gösterdiğini yazmıştır.³⁴⁸

1954 genel seçimlerine doğru gidilerken, partilerin aday listelerinde sadece dört ya da beş kadın adaya yer vermiş olmaları, basında tartışmalara yol açmıştır. Nevin Arıcan, Millet Meclisi kapılarının Türk kadınlığına açılması için erkekler kadar kadınların da sorumlu olduğunu belirtmiştir. Teşkilatta, propaganda imkanı daha fazla olan, bu uğurda çok para harcayabilen ve gece gündüz demeden köy köy dolaşabilen erkek adayların, fikir ve kültür bakımından en olgun kadınlara tercih edildiğini yazmıştır. Bir kadın milletvekili adayının, taksiye binip, dolaşıp, köylerde geceleme sinin olanaksız olduğunu vurgulamıştır. Sosyal şartların uygun olması halinde hiçbir kadın milletvekilinin bunu yapmaktan çekinmeyeceğini, fakat tüm bu şartlardan kadınların sorumlu tutulmasının doğru olmadığını eklemiştir. Devamla, kadınların birbirini tutmadığından şikayet ederek şunları söylemiştir:

”...B.M. Meclisine üç beş kadının girmesi sembolik mahiyetten fazla bir şey ifade etmez. Bu son denemede, kürsüden konuşabilecek siyasi fikirleri ile ilgi çekebilecek, iyi yazı yazabilecek kudrette olan kadınlarımızın deneme dışında kaldıklarını gördük.

Biz kadınlar birbirimizi tutsaydık! Veya fikir kabiliyeti, propagandaya, cins farkına ve paraya üstün gelseydi partilerin listelerinde bir çok kadın adayların isimlerine rastlayacak, kadın inkılabımız ve memleketimiz adına sevinecektik...”³⁴⁹

1957 milletvekilleri seçimi arifesinde, Meclis’e daha fazla kadın milletvekilinin girmesi konusunda yurdun her köşesinden sesler gelmektedir. Çankaya muhtarı, Nilüfer Seval, milletvekilleri seçimi yapılırken TBMM’ne 30 kadının girmesini bekliyoruz, demiştir. TBMM’nin 11. devresine girerken milletin yarısından fazlasını oluşturan kadın vatandaşların bir önceki dönemde olduğu gibi dört kadın milletvekili ile yetinmesinin olanaksız olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁰

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan TBMM seçimlerinde ancak sekiz kadın milletvekilinin Meclis’e girebilmiş olması Kadın Gazetesi’nde tartışmalara yol açmıştır. “Kadın milletvekili sekiz rakamını geçemedi”, başlığı ile verilen

³⁴⁸ “Bir mücadele yolunda”, **Kadın Gazetesi**, 5 Haziran 1950, s.1.

³⁴⁹ **Kadın Gazetesi**, 17 Nisan 1954, s.1.

³⁵⁰ **Kadın Gazetesi**, 28 Eylül 1957, s. 1.

haberde Atatürk devrinde 17 kadın seçildiği halde bugün bu oranın yarısının dahi bulamadığı yazılmıştır.³⁵¹

“Kadınların Seçimi” başlıklı yazısında İffet Halim Oruz, sekiz kadın milletvekilinin Türkiye’de yaşayan on üç milyon kadın nüfusu temsil etmesinin, maddeten imkanı olmadığını, yüz elli bin civarında azınlığın bile altı temsilci çıkardığını, Türk kadınlığının azınlık kadar olmadığını yazmıştır. Oruz, bunun sorumlusunun Türk milleti olamayacağını söylemiştir. Kadınlar mensup oldukları partilerin listeleri ile beraber ya seçilmişler veya seçilmemişlerdir demiştir. Kadın adaylara bu kadar az yer verilmesi konusunda parti yöneticilerinin sorumlu olduğunu vurgulamıştır.³⁵²

DP’nin iktidarlığı döneminde, eğitim alanında yapılmak istenen değişikliklerden biri de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri imzasıyla yayımlanan genelge ile kız öğrenci sayısının azaltılmaya çalışılmasıdır. Bu genelge ile Gazi Eğitim Enstitüsü’ne alınacak öğrenciler bu zamana kadar hiç ayırım yapılmazken bu tarihten itibaren kız erkek diye ikiye ayrılmıştır. Kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek başarı gösterebilirler dahi sadece kız olduğu için enstitüye girme hakkını kaybedecektir. Bakanlık enstitüye girecek öğrenci sayısı 94 iken, bunun 36’sının kız olmasını uygun görmüştür. İlköğretim okullarına 100 kız öğrenci alınırken erkek öğrenci sayısı 500, Köy enstitülerine 50 kız öğrenciye karşın 700 erkek öğrenci alınacağı duyurulmuştur. Basında “hayret uyandıran bir haber” başlığı ile yer alan haberde, genelge ile kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına oranla azaltılmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Bu hadise öğretmenler ve lise mezunları arasında şaşkınlık ve üzüntü uyandırmıştır.³⁵³

Fakülte ve öğretmen okullarına öğretmen yetiştirecek gençler arasından kızlara bu kadar az yer verilmesi hatta bazı okullara hiç kız öğrenci alınmaması gibi kararlara karşı Milli Eğitim Bakanlığı’nın zihniyeti Ulus Gazetesi’nde Nazi usullerine benzetilmiştir. 1934 senesinden bu zamana kadar sadece Nazi Almanya’sında kız öğrenci sayısının azaltıldığı ve bunun kadın düşmanlığı olduğu yazılmıştır. Kız öğrenci sayısının azaltılması kararı,

³⁵¹ **Kadın Gazetesi**, 2 Kasım 1957, s. 1.

³⁵² **Kadın Gazetesi**, 2 Kasım 1957, s. 1.

³⁵³ “ Kız Öğrenciler”, **Ulus**, 24 Haziran 1951, s. 1- 5.

kadın öğretmen kullanmaktan vazgeçmek veya yavaş yavaş kız öğretmen okullarını kaldırmak yolunda bir adım olarak yorumlanmıştır.³⁵⁴

Kadın Gazetesi'nde Cumhuriyet devri ile beraber Türk toplumunun aydınlanması çocukların yetiştirilmesi konusunda daima liderlik eden meslek gruplarından öğretmenlerin, özellikle kadın öğretmenlerin varlığından rahatsızlık duymak, bir takım şahsi düşüncelerle inkılabı baltalamaya çalışmanın yersiz olacağı belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Meclis'te yaptığı beyanat karşısında İffet Halim Oruz, bu memleketin gelenekleri arasında iki varlığa saygı duygusunun yaşadığı, onun da ana ile hoca saygısı olduğunu yazmıştır.³⁵⁵

Yine basında kadın öğretmenlerin çoğunluğunu eğitim hayatında bir aksamaya neden olabilecek bir zaafiyet unsuru olarak görenlerin olduğu, gazetelerde çıkan haberler arasındadır. Bir lise müdürünün kendi lisesinde kadın öğretmen yaşatmamak gibi bir ideali olduğu yine gazetelere yansıyan haberler arasındadır. Kadın gazetesi yazarı İffet Halim Oruz, Milli Eğitim Bakanı'nın kadın öğretmen sayısından memnunlukla bahsederken, irtica kokulu sözlerle ortalığı karıştırmasının yersiz olduğunu, zira güneşin balçıkla yıkanmayacağını yazmıştır.³⁵⁶

Falih Rifkî Atay, gazeteci arkadaşının bizzat tanık olduğu bir olayı gazetesindeki köşesine taşımıştır. Büyük şehirlerden birinin Milli Eğitim Müdürü'nün yanına giden arkadaşının, odada iki genç kadın öğretmenin ağladığına şahit olduğunu söylemiştir. Bu genç öğretmenler, "cenupta", bir yerde okul öğretmeni olarak çalışırken, sarkıntılık, tehdit, imzasız mektup ve daha birçok baskı altında görevlerini yapamaz hale geldiklerini söylemişlerdir. Yine Atay, bir başka ilde bir doktor arkadaşından aldığı mektupta;"1933'deki hürriyeti acaba bir daha bulabilecek miyiz?", sorusuyla karşılaştığını yazmıştır. Devamla Atay şöyle yazmıştır:

"...Zavallı Atatürk kızları, kendilerini İsviçre kadınından daha fazla hukuklu, Amerikan kadını kadar hür, nerde ise Şark ortaçağının cehennemi içinde yanan kardeşlerini kurtarmak için gönüllü gidecek kadar bahtiyar hisseden kızlar!

Fakat siz, sözde inkılapçıların tavizleri arasındasınız. 2 kere 2 belki bir gün 4 etmiyebilir. Fakat 1 yobaz kıyamete kadar 1 yobaz edecektir. Bizler keyfimize

³⁵⁴ "Eğitim Bakanlığı", **Ulus**, 28 Haziran 1951, s. 1- 3.

³⁵⁵ "Atatürk'ün Yolu", **Kadın Gazetesi**, 13 Kasım 1950, s. 1.

³⁵⁶ "Muallim Hanım ve Beyler", **Kadın Gazetesi**, 11 Ağustos 1952, s. 1.

bakarken, o halkı uyutmak ve uyuşturmak vazifesini üstüne alır ama, her gün yeni bir taviz vermedikçe, ne cerrinden, ne şerrinden kurtulabilirsiniz...”³⁵⁷

İrtica simsarlarına ilk cesaret verici hareketi bazı politikacıların dolambaçlı veya açık ifadelerle oy avcılığına çıkmaya başlamalarıdır diye ifade eden Nihat Erim, vicdan hürriyetini iade edeceklerini söyleyerek sanki bu hürriyetin olmadığını ima edip taraftar toplamaya çalışanların olduğunu söylemiştir. Laiklik adı altında vicdan hürriyetine taarruz ettiler demişler ve laikliği Türkiye’ye getiren Atatürk’e cephe almışlardır. Siyasi partilerin kendi programlarını inkar edercesine hareketler sergileyerek, dini politikaya alet eden dergilerin satışlarını serbest bırakarak irticaya davetiye çıkartacak olan bu 8-10 aylık süreden sonra Atatürk’ün hatıratını korumak maksadıyla kanun çıkarılmıştır. Nihat Erim yazısında bunu sorgulayarak acaba çıkarılan bu kanunla irticaya göz kırpan bu süreç sona mı erecekti?³⁵⁸

Yine basında 1938’den 1945’ e kadar Atatürk’ün eserleri hakkında tek bir tartışma ortamı yaratılmadığı yazılmıştır. Ancak çok partili hayata geçişle beraber, inkılap aleyhtarlarına oy kaygısıyla fazlaca yüz verilmesi sonucunda 27 yıllık mazi karanlık bir dönemmiş gibi gösterilmiştir. Eğer ilk günden itibaren yetkililer, inkılaplar bakımından samimi ve idealist davransalardı, inkılap aleyhtarları bu derece teşvik edilemeyeceğini belirtilmiştir.

19 Mayıs münasebetiyle de tüm inkılap karşıtı söylemlere rağmen yurdun bütün spor meydanlarında kız ve erkek gençlerin kafaları ile olduğu kadar vücutları ve kıyafetleri ile inkılapların yaşamakta olduğunu ve yaşayacaklarının en büyük delili olduğu yazılmıştır.³⁵⁹

İrtica tehlikesi hakkında hükümet görüşünün, inkılapların müdafaası bakımından kifayetsiz görüldüğü basında çıkan haberler arasındadır. İki ay önce irticanın yanmaya başladığını, sağ veya sol akımlarla mücadele adı altında doğrudan doğruya vicdan hürriyetini engelleyecek unsurlara karşı tasarı geliştiren Başbakan Adnan Menderes’in irtica tehlikesine karşı son derece serinkanlı bir şekilde bugün Türkiye’de irtica yapacak dini siyasete alet edecek kimse bulunmadığı iddiası içerisinde bulunması hayret uyandırmıştır.

³⁵⁷ Falih Rıfki Atay, “ Politika”, **Ulus**, 1 Mayıs 1950, s. 5.

³⁵⁸“ İnkılap Düşmanlığı”, **Ulus**, 13 Mayıs1951, s.1- 2.

³⁵⁹ “**Ulus**, 20 Mayıs 1951, s.1- 2.

Ocak ayı başında Trakya'da göçmenleri ziyarete giden Cumhurbaşkanı ve Başbakan 10 Ocak'ta İstanbul Üniversitesi'ndeki gençlerin irtica kaygılarını gidermek için ziyaret etmişlerdir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar maalesef irtica uyandırılmaya çalışılıyor demiş ve şu sözleri eklemiştir:

“ Hükümet laikliğin dinsizlik manasına gelmediğini anlatmak için bazı faaliyetlere girişti. İşte bazı kötü niyetli insanlar bunu istismar etmek yoluna gittiler. Bunlar bana bir kasabadan mektup yazarak Medeni Kanun'un esbabı mucibesini tenkit edip Mecelle'nin geri getirilmesini isteyecek kadar ileri gittiler. Bu hadise bunların münferit çalışmadığını bir teşekkül olduğunu gösterir. Bu insanların istekleri memleketi 150 sene geriye götürür. Garbe gene sırtımızı çevirmiş oluruz. Arkadaşlar, inkılapları insanca yaşamak için yaptık, gene insanca yaşamakta devam etmek istiyorsak inkılapları yaşatacağız...”

Aynı gün Cumhurbaşkanı'dan sonra konuşan Adnan Menderes ise şu sözleri dile getirmiştir:

“Hükümet sağ ve sol cereyanlara karşı kati surette mücadelede bulunacaktır. Bilhassa dünya ahvalinin bugünkü durumu karşısında bu bir mecburiyettir. İrticain uyanmaya çalıştığı bir vakıdır. Fakat memlekette büyük bir ekseriyet tarafından aksülamelle karşılanmıştır. Kanuna dayanmak zaruridir. Hükümet, Meclisten geçirmeğe çalıştığı kanunlarla komünizm ile olduğu kadar, irticain da faaliyetine meydan vermeyecektir...”

Aradan 2 ay gibi kısa bir zaman geçmesine rağmen Başbakanın “Türkiye'de irticai uyandıracak kimse yoktur”, demesi üzerine basında, Başbakanın tutumu eleştirilmiştir. Vatan gazetesi baş yazarı Mehmet Emin Yalman Konya'da DP Başkanının çıkarttığı dinci gazetenin rolünden ve İstanbul Hukuk Fakültesi Ordinaryüs Profesörü Ali Fuat Bey'in “Türklük ve mukaddesat düşmanlarıyla savaş” adında çıkarmış olduğu dergideki makalesinden yola çıkarak Türk Adliyesinin baskı altına alınmaya çalışıldığını ifade etmiştir.

Profesör “irtica yaygarası” adlı makalesinde şunları yazmıştır:

“Yıktıkları din mihrabının yerine “ Orijin – Sefahat” sofraları ile süslenmiş bir “peganizme – putperestlik” sarayı kurdular. Kapattıkları tarikat tekkeleri yerine laik tekkeler açtılar, totemler yarattılar, tabular ihdas ettiler ve bunların hepsine birden

inkılap dediler. Restorasyon devri açmak demek, inkılap etiketi altındaki realiteleri yeni baştan gözden geçirmek, iyilerini kötülerinden ayırmak, hakiki inkılabı dejeneresance hareketlerinden ayıklamak demektir. Fakat vakit kaybetmeden bunu yapmak zorundayız.

Medeni Kanun'un milli hayatımıza, hususiyle aile yuvamıza indirdiği darbeler inkar kabul eder şeyler midir? Bu kanunun evlenme ve miras sistemleri bu memleketin aile ocağını bombaladığı bir hakikattir. Millet varlığımızın temeli olan bu ocak, gözlerimizin önünde her gün biraz daha çökmektedir.”³⁶⁰

Adnan Menderes'in bu memlekette irtica yoktur diye ısrarlı söylemi üzerine bu makale irticaya örnek olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda bu makale yazarının daha önceden yazmış olduğu “otoriter demokrasi” adlı kitabında inkılaplardan övgüyle bahsettiği de görülmüştür.³⁶¹

Falih Rıfki Atay, Ulus Gazetesi'nin politika adlı köşesinde inkılabın tehlikede olduğunu ancak vatanın tehlikede olmadığını yazmıştır. Ülkede irtica kışkırtmaları vardır, henüz dağlarda isyan halini almamış irtica vardır demiştir. Acaba Adnan Menderes bu irticayı göremeyecek kadar sakat görüşlü müdür yoksa irticayı okşayarak kendisine dayanak yapmanın hayalini mi kuruyordur diye sormuştur. Eğer öyleyse Türkiye'nin böyle bir görüşe emanet edilemeyeceğini belirtmiştir.³⁶²

Yargıtay Başkan Vekili İbrahim Etem Erten Medeni Kanun'da değişiklik yapılmasını öngördüklerini beyan etmiştir. Yapılması tasarlanan bu değişiklikler hakkında şunları söylemiştir:

“Medeni Kanun'da yapılacak değişiklikleri hazırlamakta olan İlmî Komisyon çalışmaları ilerlemiştir. Tadilat, kanunun tatbikini kolaylaştırmaya, aksaklıklarını gidermeye ve boşluklarını doldurmaya münhasırdır. Kanunun ihtiva ettiği tek zevce alma, devletin tayin ettiği memur önünde evlenme ve hakim kararı işe boşanabilmek gibi inkılap hükümlerinin değiştirilmesi asla bahis mevzu değildir.”³⁶³

Görüldüğü gibi Yargıtay Başkan Vekili aile kurumuna ait devrim prensiplerinin asla değiştirilmeyeceğini söylemiştir. Fakat bilindiği üzere Medeni Kanun sadece aile kurumuna yönelik maddelerden ibaret değildir. 1926 yılında İsviçre'den alınıp Türkçeye çevrilerek Türk Medeni Kanun'u

³⁶⁰ “İrtica Tehlikesi Hakkında”,**Ulus**, 20 Mart 1951, s. 1- 4.

³⁶¹ “İrtica Tehlikesi Hakkında”,**Ulus**, 20 Mart 1951, s. 1- 4.

³⁶² “Politika”,**Ulus**, 23 Mart 1951, s. 5.

³⁶³ “Medeni Kanunda Değişiklik”,**Ulus**, 11 Eylül 1952, s. 1- 4.

olarak yürürlüğe girmesi nedeni ile yöntem sorunu yaratılmaya çalışılmış, devrimin anlam ve önemi zayıflatılmaya çalışılmıştır. Tekamülcülük diye adlandırılan düşünce yapısına göre hukuk, hayatı takip etmeli ve buna göre de Medeni Kanun'da değiştirilmesi istenen pek çok hüküm ortaya çıkmaktaydı. Atatürk Devrimciliği ile gerçekleştirilen kökten değişme ve hedefe doğru olan ilerlemeyi benimsemeyenler Türkiye'yi ileriye değil geriye Ortaçağın karanlıklarına doğru götürmeyi hedeflemişlerdir.³⁶⁴

Çok eşliliğin yasal olması gibi gerici talepler basının tepkisine yol açmıştır. “ Birden fazla kadınla evlenmek Cumhuriyet İnkıpları'na engel teşkil eder”, başlıklı yazıda, Türk kadınlığının bu örümcekli düşünceleri bütün varlığı ile protesto ettiği vurgulanmıştır.³⁶⁵

İffet Halim Oruz, çok eşlilik talepleri ile ilgili olarak, bu tip çatlak seslerin çeşitli partiler mensuplarına ait olması, işin önemini bir kat daha arttırdığını belirtmiştir. Medeni Kanun'un evlilikte, hastalık ve geçimsizlik hallerinde taraflara ayrılma imkanları vermişken, bu hakkın tek taraflı olarak erkekler lehine kullanılmasının ne gibi bir sebebi olabilir, diye sormuştur.³⁶⁶ Bu bozuk düşüncenin “taaddüdü zevcat” denilen çok kadın alma gibi geri düşüncelere yol açacağını yazmıştır.

Anayasanın 70. maddesine göre her Türk vatandaşın çalışma hürriyeti vardır ve Cumhuriyet devri ile başlayan kadının sosyal ve toplumsal hayata girmesini engellemek hukuken olmasa da fiilen Türk kadınına çalışma hayatından uzaklaştırmaya çalışmak kadınlık inkılabına indirilmeye çalışılan bir darbe olmuştur.

Basında evli karı kocalardan her ikisinin memur bulunması halinde bunlardan en az maaş alanının işten çıkarılacağına dair haberlerin yer alması aileler arasında endişeye neden olmuştur. Bir aileyi geçindirmenin, çocukları yetiştirmenin medeni bir insana yakışır şekilde yaşama ve giyinmenin maalesef tek bir maaşla olamayacağı kadınların sadece ruj ve ipekli çorap almak için çalışmadıkları basında yer alan haberler arasındadır. Ayrıca memuriyet hayatında yıllarca emek sarf etmiş pek çok kadın çalışma

³⁶⁴ “Medeni Kanunda Değişiklik”, **Ulus**, 11 Eylül 1952, s. 1- 4.

³⁶⁵ **Kadın Gazetesi**, 15 Kasım 1958, s. 1.

³⁶⁶ **Kadın Gazetesi**, 15 Kasım 1958,s.1.

hayatının kendisine kattığı maddi ve manevi kazançtan mahrum kalmaktansa hileye başvurarak boşanmayı tercih edecekleri de yazılmıştır. ³⁶⁷

“Kadınlarımız da bizim gibi müdrük ve müteferrik insanlardır” diyen Atatürk, kadınlara sosyal ve siyasal hayatta haklar verilmesini sağlarken çalışma hayatında da erkeğin yanında yer almasının zaruri olduğunu söylemiştir. Kadınlar hakim olarak, mühendis, öğretmen ve profesör olarak, milletvekili olarak devlet idaresinde yer almışlardır. Bundan hiçi bir kimse bir zarar görmezken, kadınların güzel olanları memuriyete alınıyormuş gibi bir düşünce yapısına sahip olmak kadar bunun bahane olarak gösterilmesinin o derece yanlış olduğu yazılmıştır. Öğretmen, savcı, hakim, doçent, doktor, mühendis kadınların hepsinin bir öğrenim kurumundan mezun olduğu eğer bahis olunan konu sekreter kadınlar ise onların da memur olmadığı belirtilirken ayrıca güzel olmanın da bir kusur olamayacağından bahsedilmiştir.³⁶⁸

Hürriyet Gazetesi başyazarı Sedat Simavi, devlet kapısının kadınlara kapatılmak istenmesi fikrini şiddetle kınadığını yazmıştır. Mademki bir demokrat idare kuruldu, kadın- erkek diye ayırım yapmaya kimsenin hakkı olmadığını işe gelirken kadınların yüzlerini gözlerini düzeltip daha bakımlı bir şekilde dışarı çıkmak istemelerinin bir sebep olarak gösterilmesinin 1950 yılı itibariyle oldukça garip olduğunu yazmıştır. Bundan önceki iktidarın neredeyse kadınları askere dahi alacak tedbirlere başvururken bugünkü iktidarın kadınları bütün hizmetlerden kapı dışarı etmeye çalışmasının eski iktidara zaman zaman şiddetle muhalefet edenleri bile hayretler içerisinde bıraktığını yazmıştır.³⁶⁹

Kadın Gazetesi'nde şöyle bir başlık göze çarpmaktadır. “Atatürk İnkılabı yolunda yürür gibi görünen midencilere ve seçilmek için kara kuvvete kaşık tutan menfaatçilere bu kadınlık müsamaha göstermeyecektir.” ³⁷⁰

Kadınların çalışma hayatından uzaklaştırılarak eve kapatılmasına karşı ağırbaşlı kalamayacaklarını İffet Halim Oruz yazısında belirtmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilmiş kadın inkılabı ile dünyaya ün salan, 14 Mayıs günü demokrasi sınavında sandık başlarına gidip oy

³⁶⁷“ Türk Kadını ve Çalışma Hürriyeti”,**Ulus**, 29 Haziran 1950, s. 2.

³⁶⁸“ Diyorlar ki Diyoruz ki”,**Ulus**, 26 Haziran 1950, s. 3.

³⁶⁹ “ Diyorlar ki Diyoruz ki”,**Ulus**, 24 Haziran1950, s. 3.

³⁷⁰ “ Kadınlarımız diyor ki”, **Kadın Gazetesi**, 16 Nisan 1951, s. 1.

kullanarak görevini yerine getiren Türk kadınına toplumdaki çekilip ev hayatına dönme, poligamiye uğrama gibi uygulamalar dayatılmak istenmiş ve bu gibi demagojik sözlerle rencide edilmesi karşısında hiç kimsenin sessiz kalamayacağını duyurmuştur.³⁷¹

Oruz, Kadın gazetesindeki “ kadın göziyle” adlı köşedeki yazısında yine kadın memurlarının tasfiyesiyle ilgili olarak şunları yazmıştır:

“...Zavallılar, sanki hayatın bin bir derdi yetmiyormuş gibi, şimdi de bir de geçim kapısının zorlanmasından ürkek hale gelmişler, şeflerin, müdürlerin insafının derecesine sığınmış oturuyorlar. Bilhassa, gazeteler, bu mevzu üzerinde Halide Edip'e Meclis'te söz vermediler, diye yazdıktan sonra adeta panikleme oldu. Ama hiç kimse Meclis'in iç tüzük şartları ve soru müessesesi üzerinde durmuyor. Eğer TBMM'de daha kalabalık bir kadın zümresi bulursa ve soru müessesesi hükümleri bahis mevzuu olmadan kapaklar vurulsa ve sesler yükselse “ Efendiler, nereye gidiyorsunuz?” diye bağrışmalar olsa idi belki millet daha çok tatmin olurdu...”³⁷²

Çalışma hayatında yer almaya başlayan kadına karşı gösterilen tahammülsüzlük kadının kıyafetine, makyajına, tırnağına sürmüş olduğu oje ye kadar eleştirilmesine neden olurken işten çıkarma bahanesi olarak gösterilmiştir.

Kadın Gazetesi'nde “kadın- erkek eşitliğine dair” adlı yazıda, kendi gayretleriyle okuyarak bir meslek sahibi olan kadının, artık toplum içinde erkekle eşit bir konumda yer almaya başladığı belirtilmiştir. Kadın, profesör oluyordu, hakim, doktor olup, çeşitli meslek gruplarında çalışabiliyordu. Hele ki devlet dairelerinde erkeklerden çok kadınlar çalışmaktaydı. Her birinin bir hayat mücadelesi içerisinde olduğu yazılmıştır. Aslında, kadın erkek eşitliği denen şeyin görece olduğuna dair göstergenin, Atatürk zamanından beri TBMM'de azala azala asgariye düşen kadın milletvekili sayısından belli olduğu vurgulanmıştır.³⁷³

Devamla, “Kadın ev mahlukudur”, düşüncesinin tekrar hortlatılmaya çalışıldığı bir dönemde oldukları, Meşrutiyet Dönemi'nde şeriat ile yönetilirken dahi kadına saygı duyulan bir yer sağlama çabası olduğu vurgulanmış, arada yüz küsur yıl geçse bile içimizdeki maziye özlem duygusunun gitmemiş olduğunu yazılmıştır.

³⁷¹ “ Kadınlarımız diyor ki”, **Kadın Gazetesi**, 16 Nisan 1951, s. 1.

³⁷² Oruz, “Kadın Göziyle”, **Kadın Gazetesi**, 3 Temmuz 1950, s.5.

³⁷³ Kazım Nami Duru, “Kadın Erkek Eşitliği”, **Kadın Gazetesi**, 9 Ekim 1950, s.1- 3.

Kadını mevkiinden etmenin kadında bir aşağılık duygusu yarattığı bunun neticesinde kadının şu şekilde davranmasına yol açtığı yazılmıştır:

“Kadın sokağa çıkarken, göğsünün kabarıklıklarını kollarının altından göstererek kemiklerine kadar olan yerleri göstermesine sebep oluyor... Düğünde baloda kadın Avrupa’da olduğu gibi, dekolte ile bulunabilir; fakat kendini bile kadın sokakta bu kıyafeti giymek tenezzülünde bulunmaz.

Memur kadınlara bakınız: Rujsuz, makyajsız, hele yazın dekoltesiz geliyorlar mı? Gerçi, işte üzerlerine beyaz, siyah birer göğüslük geçiriyorlar; fakat tırnaklar, yüzler boalı, saçlar permanantlı. Bu halde erkeklerle birlikte çalışıyorlar, erkek arkadaşları, bu zavallı mahlukların önünde nasıl iş görebilirler? Anlaşma, kaynaşma başlamaz mı? Erkek lisesine genç, güzel bir profesör gidiyor, buluşa varmış öğrenciler önünde, tahtaya yazı, düstur yazarken etekleri kalkıyor, kalçalarına kadar bacakları görünüyor. Sonra çocuklar derse çalışmıyorlar diye, hele öğretmen bayan tarafından dersten döndürülüyor. Kadın erkeklere ders vermez, öğretmen olamaz mı? Elbette olur. Fakat vekarile, edebile, şerefile olur: sokak kıyafetile değil. Şu halde kadın erkek eşitliği sözdendir, fiilde değil...”³⁷⁴

Son zamanlarda düşen ahlak seviyesinin kadınların çalışma hayatına engel teşkil ettiği söylenmiştir. Bu yüzden kadın evinde namusuyla oturmalı çocuklarını yetiştirmekle meşgul olmalı denildiği izlenmektedir. Bu fikre karşı Sevim Nemlioğlu şunları yazmıştır:

Kadınların çalışma hayatından çekilmesi ilk bakışta güzel bir fikir olarak görülse bile derinlemesine düşünüldüğünde sakıncalarının ortaya çıktığını yazmıştır. Kadının çalışması demek namusundan feragat etmesi demek değildir ve erkekleri olmayan ailelerde kadın çalışmak zorundadır demiştir. Bu nedenle evin reisi olan kadın işinden olursa aileyi nasıl geçindirecektir? Özellikle fuhuşla ve hırsızlıkla mücadele de ana etmenin fakirlik olarak kaydedildiğini söylemiştir. Tarih boyunca yapılan tüm savaşların sebebinin hep ihtiyaçtan ve daha iyi yaşama fikrinden kaynaklandığını yazarak, bu hususlar göz önüne alınırsa kadınların çalışma hayatından çekilmeleri ne derece doğru olur ve kadınlar daha namuslu olacağını kim temin edebilir diye eklemiştir.³⁷⁵

Menderes Hükümetleri döneminde, Cumhurbaşkanlığı makamında Atatürk’ün yakın çevresinde bulunmuş ve çok önemli işlerin altında imzası

³⁷⁴“Kadın Erkek Eşitliği”, **Kadın Gazetesi**, 9 Ekim1950, s.1- 3.

³⁷⁵ Sevim Nemlioğlu, “Başbakan ve Kadın”, **Kadın Gazetesi**, 2 Haziran 1952, s. 1- 2.

olan, bakanlık ve başbakanlık yapmış olan Celal Bayar, laiklikten taviz vermek istemeyen, irtica karşıtı bir kişiliktir.

Bayar, Atatürk heykellerine saldırılar başladığında, insanca yaşamak için inkılapların yaşatılması gerektiğini söylemiş, parti içi dengeleri dikkate almamış, laiklik çizgisinde kararlılığını göstermişti.³⁷⁶

Bayar'a göre toplu irtica yoktu. Geçmişin küçük artıkları bireysel hareket ediyorlardı. Onlar da 1944- 1950 dönemine göre çok azalmıştı. Bayar bir sistemden diğerine geçilirken, böyle sarsıntıların olması doğaldır, demiştir.³⁷⁷

Bayar, Hatay'da öğretmenlere hitaben bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında, gericiğin ölmediğini, ileri geri kavgasının devam edeceğini söylemiştir. Milli vicdanı rahatsız eden irticai hareketlere karşı, öğretmenlerin Atatürk'e sahip çıkmasını ve gericiğe fırsat vermemelerini istemiştir.³⁷⁸

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kamuoyunun gündeminde yer alan irtica söylemlerine karşı, İzmir Hava Harp Okulu'nda kız öğrenciler ile görüşme yapmıştır. Burada vermiş olduğu beyanatta; Türkiye'de irticanın oluşamayacağına bu yüzden de edişeye gerek olmadığını söylemiştir. Ayrıca kan dökülmemesi için soğukkanlı olmak gerektiğini söylemiştir. İrticanın geri gelemeyeceğini, çünkü buna en başta kadınların müsaade etmeyeceğini söyleyen Bayar, devamla Atatürk İnkılabı'nın en çok kadınların hukukunu, esasen de kadınların şeref ve haysiyetini koruduğunu belirtmiş, herhangi bir olay karşısında Türk kadınının cesaret ve feragatla inkılabı müdafaa edeceğinden emin olduğunu beyan etmiştir.³⁷⁹

1960 Nisan ayı itibariyle ülkede öğrenci hareketleri baş göstermeye başlamıştır. Öğrenci hareketleri, DP'yi iktidardan düşürmeyi hedeflemiştir.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri ilk olarak 9 Ocak 1960'ta, Nurculuk tarikatı lideri Said'i Nursi'yi ön plana çıkarıcı DP yöneticilerinin politikalarına karşı bir miting düzenlemişlerdir.³⁸⁰

³⁷⁶ M. Faik Fenik, **Zafer**, 20 Mart 1951, s.2.

³⁷⁷ **Cumhuriyet**, 27 Mart 1951, s.1.

³⁷⁸ **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1953, s.1.

³⁷⁹ **Kadın Gazetesi**, 15 Haziran 1957, s.1.

³⁸⁰ Turan, **a. g. e.** , s.206.

DP'nin CHP'yi kapatma girişimi için TBMM'de kurulan Tahkikat Komisyonu'na karşı tepkiler öğrencilerin yanı sıra halktan da gelmiştir. Kızılay'da bir gösteri düzenlenmiş ve " hürriyet " sloganları atılmıştır.³⁸¹

28 Nisan 1960 tarihinde de İstanbul Üniversitesi'nde Beyazıt Meydanı'nda bir miting düzenlenmiştir. "Menderes istifa" ve " kahrolsun diktatörler" diye sloganların atıldığı mitingde olaylar çıkmıştır. ³⁸²

29 Nisan günü Ankara'da başlayan öğrenci hareketlerinde," Menderes istifa" ve " kahrolsun diktatörler" diye sloganlar atılmıştır. Olaylar karşısında toplanan sıkıyönetim kurulu, topluluklara üç kez "dağılın" uyarısının yapılmasını istemiş, uyarıya uymadıkları takdirde öğrencilerin üzerine önce atla yürüyeceklerini, daha sonra ateş açacaklarını duyurmuşlardır. Askeri birliğin komutanının öğrencilerin üzerine ateş edilmesinin yasal olmayacağını belirtmiş, öğrenciler zor kullanarak dağıtılmıştır. ³⁸³

Orduda da askerler arasında bu gidişe dur demeyi amaçlayan eğilimler ortaya çıkmıştı.

5 Mayıs 1960 günü, Ankara Kızılay Meydanı'nda toplanan öğrenci grupları bir miting düzenlemişlerdir. ³⁸⁴

Devam eden olaylar üzerine, Ankara'da 19 Mayıs kutlamaları iptal edilmişti. Fakat Harp okulları öğrencileri başlarında bazı komutanları olduğu halde 21 Mayıs günü Kızılay Meydanı'nda sessiz yürüyüş yapmışlardı.

27 Mayıs 1960 günü " Milli Birlik Komitesi" adı verilen gizli bir grup, gittikçe artan bu bunalımlı gidişe dur demek ve iç savaş ihtimalini önlemek üzere yönetime el koymuştur. ³⁸⁵

³⁸¹ A.e. , s. 206.

³⁸² A.e. , s. 207.

³⁸³ A.e.

³⁸⁴ A.e. , s.214.

³⁸⁵ A.e. , s.217.

SONUÇ

Kadın ve erkek arasındaki farklılık tarihsel ve sosyolojik bir anlam içermese de çeşitli devirlerde çeşitli maksatlarla tartışma konusu yapılmıştır. İnsanlık tarihi anaerkil dönemden sonra ataerkil denilen dönemde erkek egemen bir yapıya dönüşmüştür.

Osmanlı döneminin başlangıcında, görece serbest olan ve beyinin yanında bulunan hatun, devletin dini ağırlıklı bir yapıya dönüşmesiyle birlikte, var olan kısmi özgürlüklerini yitirmiş, saklanan, aşağılanan, suçlu, şeytan gibi ifade ve bakışların hedefi olmuştu. Kadın bu dönemde, mahkemede tanık olamaz, mirastan pay alamaz, evlenmesine aile büyükleri karar verir ve bağımsız hiçbir eylemde bulunamazdı. Tanzimattan sonra kadınlar açısından önemli bir gelişme olmuş, İstanbul'da bir kız rüşdiyesi açılmıştı. Kızların eğitimi zaman içinde gecikmeli de olsa sosyal hayatın bir parçası haline gelmişti. Bu gelişme içinde bazı kadınların aktif çalışmaları ve basın hizmetleri olmuştu.

Cumhuriyet Dönemi kadını erkekten farklı düşünmemiş, kadınlara medeni kanunla önemli haklar sağlamıştı. Daha sonraki yasalarda kadın, siyasal alanın bir parçası olmuş, haklarını almıştı. Seçme ve seçilme hakkını elde eden kadının, muhtarlık, belediye başkanlığı, meclis üyeliği,

milletvekilliği hatta başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı önünde hiçbir engeli kalmamıştı.

Cumhuriyet Dönemi'nde kadın haklarının savunulması, kadının toplumsal ve siyasal hayat statüsünün yükseltilmesi için topluma öncülük eden kadınların başında Nezihe Muhittin, Şukufe Nihal, Latife Bekir, Mediha Gezgin, Tezer Taşkiran, Süreyya Ağaoğlu, İffet Halim Oruz ve Hasena Ilgaz gelmiştir.

Kadın- erkek eşitliğinin her alanda sağlanması ve kadının siyasal haklarını elde edebilmesi amacıyla Nezihe Muhittin başkanlığında önce Kadınlar Halk Fırkası kurulmuş, daha sonra onun devamı olarak Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur.

Birlik İstanbul'da çalışan kadınların sorunlarına eğilmiş, kırsal alanda da kadının eğitim, sağlık gibi temel konular olmak üzere çeşitli konularda faaliyet göstermiştir. Çocuk yuvalarının açılması ve çoğaltılmasına çalışmış, aile-okul- çocuk davası üzerinde faaliyetler göstermişler, konferanslar düzenlemişlerdir. Radyoda eğitim saatleri düzenlemişler, düzenli yayına başlamışlardır.

Kazanılmış kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kuruluşun yayın organı olan Kadın Gazetesi'nde kadın sorunları gündeme taşınmıştır. Özellikle yeniden çarşaf giyimi konusunda mücadele vermişler, bu uğurda kamuoyu oluşturmaya çalışmışlar, Meclis'e konuyla ilgili kanun teklifi vermişlerdir. Her türlü irtica-i eylem ve düşünceye karşı Atatürk İnkılaplarının ve Cumhuriyet'in savunucusu olmuşlardır.

Kadının eğitim sorununa eğilmişler, okuma- yazma kursları düzenlemişlerdir. Anadolu'nun çeşitli yerlerine Gezici Köy kursları düzenlemişlerdir. Bu kurslarla biçki- dikiş dersleri verip, kadınların aile ekonomisine katkıları için çalışmışlardır. Kadını çalışma hayatına katılımının arttırılması için mücadele vermişler, "asistan sosyal " kursları açmışlardır. Çok değerli faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli yardım ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Kadın Haklarını Koruma Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Yardım Sevenler Derneği, Türk Kadınlar Konseyi gibi kadın kuruluşları da sosyal, siyasi ve kültürel alanda çok değerli hizmetlerde bulunmuşlardır.

1950 seçimlerinde DP etrafında toplanan irticai çevreler seçim propagandası olarak devrim karşıtı söylemlerde bulunmuşlardı. Laiklik karşıtı söylemler arasında kadının eve kapatılması, erkeklerin dört kadınla birden evlenebilme talepleri vardı. Birtakım gerici kesimlere göre kadın toplumsal ve siyasal hayatta bazı haklar edindiği için din yara almıştı.

Kadın haklarının teminatı olan laiklik ve Kemalizmin diğer ilkeleri Atatürk'ün ölümünden sonra tartışma konusu haline gelmişti. 23-29 Nisan 1951 tarihinde toplanan Terbiye ve Ahlak Kongresi'nde alınan kararlar dikkat çekicidir. İlköğretimde okuyan kız ve erkek çocuklarının okullarının ayrılması, 19 Mayıs'ta kız öğrencilerin şortla sahaya çıkmamaları istenmiştir.

DP'nin çeşitli illerde düzenlenen kongrelerde Medeni Kanun'un kaldırılması ve tekrar çok karılığın getirilmesi istenmiştir. Arapça yazıya dönülmesi, fes ve peçenin geri gelmesi, kadınların çarşaf giyerek eve kapatılmaları dile getirilen taleplerdi. "Kadın memurlar temizlensin, yerlerine erkekler alınsın", söylemleri kongrelerin başlıca sloganı haline gelmişti.

Tüm bu söylem ve faaliyetler basının teksini çekmişti. Haftalık yayınlanmakta olan Kadın Gazetesi yazarları tüm bu gerici söylem ve eylemler karşısında Atatürk İnkılaplarının ve kadın haklarının daimi bekçileri olduklarını duyurmuşlardı.

1935 yılı milletvekili genel seçimiyle Meclis'e giren kadın milletvekili sayısı 18 idi. 1950 yılında çok partili demokrasiye geçilirken parti programlarında siyasi eşitlik hakimdi. Kadınların siyasi haklarını edebilmiş olmalarına rağmen 1950 milletvekili genel seçimiyle Meclis'e sadece üç kadın milletvekili girebildi. 1954 seçimlerinde Meclis'teki kadın milletvekili sayısı dört, 1957 yılında ise sekiz olmuştur. Bu dönem kadın milletvekillerinin kadın sorunları üzerinde teklifler yaptıkları ve bu sorunları Meclis'e taşıdıkları görülmüştür. Son yıllarda kadınların artan çarşaf giyimi üzerine TBMM'nin 10. döneminde DP'li üç kadın milletvekili Kıyafet Kanunu'na çarşafın yasaklanmasına dair kanun teklifinde bulunmuşlardı.

DP'nin iktidarı döneminde ve iktidar partisinin içindeki yobazlarca kadınların işten çıkartılması, evlendirilerek eve kapatılması, kadınların çarşafa sokulması, kız ve erkek çocukların ayrı okullarda okutulmasının istenmesi, erkeklerin dört kadın ile evlendirilmesinin serbest bırakılması gibi taleplerine partiden ve hükümetten kuvvetli tepki gösterilmediği

anlaşılmaktadır. Böyle bir ortam kadının elbette toplumsal ve siyasal hayattan uzak tutmaktadır. Nitekim, TBMM’de kadın milletvekillerinin sayısı yıllar önce Atatürk dönemindeki sayının çok gerisindedir.

Çok partili sisteme geçildiğinde en fazla Millet Partisi ile DP’de etkili olan gericiler kadın sorununu gündeme taşımışlardır. Millet partisi kapatılmış, DP ise tek başına iktidar olmuştu. DP kongrelerinde Cumhuriyet, laiklik ve kadın hakları konusu hedef alınmış, çağdışı taleplerde bulunulmuştur.

DP’nin iktidar olduğu dönemde eski yıllara kıyaslanamayacak sayıda da olsa kadın milletvekilleri TBMM’ye girmiştir. Eğitim ve kültür seviyesi Meclis ortalamasının çok üstünde olan bu kadınlar, hangi partiden olurlarsa olsunlar çok değerli hizmetlerde bulunmuşlardır. Yasama faaliyetlerinin dışında, basında kadın haklarını savunan, gericilik ve irtica gibi olaylara karşı çıkan beyanatları olmuştur. Toplumda kadınların sorunlarının çözümleri için fedakarca çalışmalarda bulunmuşlardır. Kadın sorununu işleyen yayın organları çıkarmanın yanında, çok değerli hizmetler gören derneklere de yöneticilik yapmışlardır.

KAYNAKÇA

* Devlet Yayınları

- 1-Cumhuriyet Arşivi**
- BCA, Bakanlar Kurulu Kataloğu,** (030.10),229,542.14, (20 Mart 1952).
- BCA, Bakanlar Kurulu Kataloğu,**(030.10),229,542.15,(10 Temmuz 1952).
- BCA, Bakanlar Kurulu Kataloğu,** (030.18),0102,12248.14, (10Mayıs 950).
- BCA, CHP Kataloğu,** (490.01),948.20, (30 Mayıs 1949).
- 2-TBMM Tutanakları**
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:23, (16.03.1950).
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:5, (25.02.1951).
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:8, (11.06.1951).
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:8, (13.06.1951).
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:9, (03.08.1951).
- TBMM TD,** (Dönem IX), C:2, (17.02.1952).
- TBMM TD,** (Dönem X), C:1, (17.02.1954).
- TBMM TD,** (Dönem X), C:1, (16.02.1955).
- TBMM TD,** (Dönem X), C:5, (23.02.1955).
- TBMM TD,** (Dönem X), C:5, (16.02.1957).

TBMM TD, (Dönem X), C:1, (25.01.1957).

***Kitaplar**

- Ahmad, Feroz: **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 2.bs., İstanbul, Doruk Yayınları,1999.
- Akyol, Taha: **Medine'den Lozan'a**, 2.bs.İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1996.
- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**, 8. bs. , İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.
- Arar, İsmail: **Hükümet Programları**, İstanbul, Burçak Yayınevi 1968.
- Araz, Nezihe: **"Cumhuriyet Ve Kadın"** Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi, giriş no: 02/2245.
- Arcayürek, Cüneyt: **Yeni İktidar Yeni Dönem**, 1950 -1954, 2. bs. , Ankara, Bilgi Yayınevi,1997.
- Caporal, Bernard: **Kemalizmde Ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)**, Aix-en Provence Üniversitesi, basılmış doktora tezi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1982.
- Cerrahoğlu, Piraye Bigat: **Demokrat Parti Masalı**, İstanbul, AD Yayıncılık, 1996.
- Çakan, Işıl: **Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1999.
- Çelikel, Aysel: **"Atatürk Ve Kadın Hakları"**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı, C.4, 1989.
- Enginün, İnci: **Halide Edip Adıvar**, Ankara, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Eroğul, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 3.bs. , Ankara İmge Kitabevi Yayınları, 1998.

- Gencer, Ali İhsan- Özel Sabahattin : **Türk İnkılap Tarihi**, 8. bs. , Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- Giritli, İsmet **Kısa Türk Devrim Tarihi**,30.bs., İstanbul, Beta Yayınları,2000.
- Gökçe, Birsen: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Ve Toplumsal Kurumlar**, 2. bs. , Ankara, Savaş Yayınevi, 2004.
- Göze, Hicran: **Zor Yılların Zor Kadını**, 2. bs. , İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2003.
- İçke, Ayşen: “ Kadın Milletvekilleri Ve Siyasal Faaliyetleri”, Hacettepe Üniversitesi, basılmamış yüksek lisans tezi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002.
- Ediz, Zerrin: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Ertem, Sadri **Türk İnkılabının Karakterleri**, 2. bs. , İstanbul, Kaynak Yayınları, 1997.
- Kaplan, Leyla: **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**,
Ankara, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 1998.
- Kocaçimen, Sevgi: “Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Atatürk ve Laiklik(1950-1966), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007.
- Köker, Danyal: “Türkiye’de Kadın, Eğitim ve Siyaset, Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988..
- Onger, Beria: **Kadınların Kurtuluşu**, Fahir Onger Yayınları, İstanbul, 1967.
- Oruz, İffet Halim: **Atatürk Döneminde Türkiye’de Kadın Hakları**, İstanbul, Gül Matbaası, 1986.
- Örik, Nahid Sırrı: **Abdülhamit’in Haremi**, Arbe Yayınları, İstanbul, 1989.
- Öztemiz, Mutay: **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, İstanbul, Pencere Yayınları, 1997.
- Sümer, Gülizar Çakır “Türkiye’de Kadın Milletvekilleri 1935 -1991”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Malatya, 1999.
- Taştan, Murat: “TBMM’de Kadın Milletvekilleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,(Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1993).
- Taşkıran, Tezer: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları**, Başbakanlık

Basımevi, 1973.

- Tekil, Firuzan: **İnönü Menderes Kavgası**, İstanbul, (t.y.).
Turan, Şerafettin: **Türk Devrim Tarihi IV**, II. Bölüm, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999.
- Türk, Yemliha: “1951-1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Zihnioğlu, Yaprak: **Kadınsız İnkılap**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

* Süreli Yayınlar

- Aykor, Gül: “Kadın Hakları”, **Kültür** (Ekim- Kasım 1992), Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi, no:99/1208, b.s.k. no:416.
- Bekiroğlu, Nazan: “Osmanlı’da Kadın Şairler”, <http://www.ebrar.wordpress.com>, 24 Mart 2007.
- Doğramacı, Emel: **“Dünya Kadın Haklarının Öncüsü Atatürk”**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı, C.1, 1986.
- Atay, Falih Rıfki: “Politika”, **Ulus**, 1 Mayıs 1950.
- Çelikel, Aysel: “Politika”, **Ulus**, 23 Mart 1951.
- Duru, Kazım Nami: **“Atatürk Ve Kadın Hakları”**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı, C.4, 1989, s. 32- 33.
- Faik, Bedii: “Kadın Erkek Eşitliği”, **Kadın Gazetesi**, 9 Ekim 1950.
- Fenike, Faik: “Türk Kadını”, **Dünya**, 3 Ekim 1953.
- Nemioğlu, Sevim: **Zafer**, 19 Haziran 1951.
- Oruz, İffet Halim: “Başbakan ve Kadın”, **Kadın Gazetesi**, 2 Haziran 1952.
- Otmar, Nurettin: “Dördüncü yıl”, **Kadın Gazetesi**, 6 Mart 1950.
- Tlabar, Nazlı: “Kadın Göziyle” **Kadın Gazetesi**, 3 Temmuz 1950.
- Tlabar, Nazlı: “Düzenlenmesi Gereken Cemiyet Meselelerinden: Aile Reisi-Soyadı Ve Kadın”, **Kadın Gazetesi**, 24 Aralık 1951.
- Tlabar, Nazlı: “Davamız”, **Akis**, (24 Temmuz 1954).
- Tlabar, Nazlı: “Bir Seçim Nutku”, **Akis**, (5 Haziran 1954).
- Türk, Hikmet Sami: “Siyasal Hayatta Kadının Yeri”, **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1989.
- Zihnioğlu, Yaprak: Kadın İnkılabı”, **Tarih ve Toplum**, C. 35, Sayı 207, (Mart 2001).
- Kadın Gazetesi**: 1950- 1960, Muhtelif sayılar.

Ulus: 1 Nisan 1951.
Ulus: 19 Nisan 1951.
Ulus: “Halide Edip’in Konuşması”, 20 Ağustos 1950.
Ulus: “Liyakatsız Kadın Memurlar”, 4 Haziran 1951.
Ulus: “Atatürk’ü İnkâr Eden Gazete”, 19 Ekim 1952.
Ulus: “Kız Öğrenciler”, 24 Haziran 1951.
Ulus: “Eğitim Bakanlığı”, 28 Haziran 1951.
Ulus: “İnkılap Düşmanlığı”, 13 Mayıs 1951.
Ulus: 20 Mayıs 1951.
Ulus: “İrtica Tehlikesi Hakkında”, 20 Mart 1951.
Ulus: “Medeni Kanunda Değişiklik”, 11 Eylül 1952.
Ulus: “Türk Kadını ve Çalışma Hürriyeti”, 29 Haziran 1951.
Ulus: “Diyorlar ki Diyoruz ki”, 24 Haziran 1950.

Cumhuriyet: 13 Mart 1951.
Cumhuriyet: 16 Mart 1951.
Cumhuriyet: 29 Eylül 1952.
Cumhuriyet: 29 Ocak 1953.
Cumhuriyet: 4 Mayıs 1953.
Cumhuriyet: 8 Şubat 1953.
Cumhuriyet: 14 Ekim 1952.
Cumhuriyet: 27 Mart 1951.
Cumhuriyet: 20 Nisan 1953.
Vatan: 12 Mart 1951.
Zafer: 14 Mart 1951.

EKLER

EK -1: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

EK -2: Kadın Gazetesi'nden muhtelif sayfalar